

॥ नमो नमो निम्मलदंसणस्स ॥

आगमसूत्र

सटीक अनुवाद

२८

अनुवाद श्रेणी सर्वक -

मुनि दीपरत्नसागर

બાલબ્રહ્મચારી શ્રી નેમિનાથાય નમઃ
નમો નમો નિમ્મલદંસણસ્સ

પ.પૂ. શ્રી આનંદ-દામા-લલિત-સુશીલ-સુધર્મસાગર ગુરૂભ્યો નમઃ

આગમસતીક અનુવાદ

નિર્યાવલિકા-પંચક
— પચજ્ઞાઓ-૧૦+૧

-: અનુવાદ-શ્રેણીના સર્જક :-

મુનિ દીપરત્નસાગર

તા. ૨૩/૧૦/૨૦૦૯

શુક્રવાર

૨૦૬૬ કા.સુ.પ

આગમ સતીક અનુવાદ
ભાગ ૧ થી ૪૨ સંપૂર્ણ
મૂલ્ય-રૂ-૧૦,૦૦૦

૦ શ્રી શ્રુત પ્રકાશન નિધિ ૦

સંપર્ક સ્થળ

આગમ આરાધના કેન્દ્ર, શીતલનાથ સોસાયટી
ફ્લેટ નં. ૧૩, ચોથે માળે, બહાઈ સેન્ટર,
ખાનપુર, અમદાવાદ.

આગમ સતીક અનુવાદના

આ ભાગ - ૨૮ માં છે...

૦ નિર્યાવલિકા	૦ કલ્પવતંસિકા
૦ પુષ્પિકા	૦ પુષ્પયૂલિકા
૦ વૃષ્ટિદશા	

આ પાંચ ઉપાંગસૂત્રો ક્રમ-૮ થી ૧૨

૦ ચતુઃશરણ	૦ આતુર પ્રત્યાખ્યાન
૦ મહાપ્રત્યાખ્યાન	૦ ભક્તપરિજ્ઞા
૦ તંદુલ વૈચારિક	૦ સંસ્તારક
૦ ગચ્છાચાર	૦ ગણિવિદ્યા
૦ દેવેન્દ્રસ્તય	૦ વીરસ્તવ

૦ ચંદ્રવેદ્યક

આ દશ + એક [વૈકલ્પિક] પચજ્ઞાસૂત્રો

— X — X — X — X — X — X — X —

-: ટાઈપ સેટીંગ :-

શ્રી મહાકાલી એન્ટરપ્રાઈઝ
ચાંદલોડિયા, અમદાવાદ.
(M) 9824419736

-: મુદ્રક :-

નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
ઘીકાંટા રોડ, અમદાવાદ.
Tel. 079-25508631

૦ વંદના એ મહાન્ આત્માને ૦

વિક્રમ સંવત-૨૦૬૧માં ફાગણસુદ-૩ નો દિવસ અને મંગલપારેખના ખાંચામાં શ્રી શાંતિનાથ પરમાત્માની વર્ષગાંઠનો પ્રસંગ, અતિભવ્ય અને ઘણી જ લાંબી સ્થયાત્રાના પ્રયાણની ઘડીએ, આગમોના ટીકા સહિતના અનુવાદ કરવા માટેની મનોભાવનાનું જેમના મુખેથી વચન પ્રાગટ્ય થયું, અંતરના આશીર્વાદ, સૂરિમંત્રથી અભિમંત્રિત વાસ ચૂર્ણનો ક્ષેપ અને ધનરાશિની જવાબદારીના યથાશક્ય સ્વીકાર સહ જેમની કાર્ય પ્રેરણાની સરવાણીમાં બીંજાતા મારા ચિત્તે આશિર્ષ અનેરો હર્ષોલ્લાસ અનુભવ્યો. જેમની હયાતી દરમ્યાન કે હયાતી બાદ પણ, જેમના નામસ્મરણ માત્રથી આ કાર્ય વિઘ્નરહિતપણે મૂર્ત સ્વરૂપને પામ્યું, એવા...

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ૦ ના
ચરણ કમળમાં સાદર કોટીશ: વંદના

૦ કેમ ભૂલાય એ ગુરુદેવને પણ ? ૦

ચારિત્ર પ્રતિ અંતરંગ પ્રીતિથી યુક્ત, અનેક આત્માઓને પ્રવ્રજ્યા માર્ગે પ્રયાણ કરાવનાર, સંયમમૂર્તિ, પ્રતિ વર્ષ ઉપધાન તપ વડે શ્રાવકધર્મના દીક્ષા દાતા, શારીરિક સમસ્યાઓ વચ્ચે પણ બંને શાશ્વતી ઓળીની આરાધનાને ન ચૂકનારા, સાગર સમુદાયમાં ગચ્છાધિપતિ પદને શોભાવનારા અને સમર્થ શિષ્ય પરિવારયુક્ત એવા મહાન વિભૂતિરત્ન-

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી દેવેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજી મ૦

જેમના આજીવન અંતેવાસી, શાસનપ્રભાવક

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી હર્ષસાગરસૂરિજી મ.સા.

જેમણે આ અનુવાદ કાર્ય માટે ઘણાં વર્ષો પૂર્વે પ્રેરણા કરેલી અને આ કાર્ય સાઘંત પાર પહોંચાડવા માટે વિપુલ ધનરાશિ મોકલાવી.

ઉક્ત બંને આચાર્ય ભગવંતોની અસીમ કૃપા અને તેઓ દ્વારા પ્રેરિત સંઘો થકી થયેલ ધનવર્ષાના બળે પ્રસ્તુત કાર્ય મૂર્તસ્વરૂપ પામ્યું.

આગમ સટીક અનુવાદના

આ ભાગ **૨૮** ની

સંપૂર્ણ દ્રવ્ય સહાયના પ્રેરણાદાતાશ્રી

આગમ સટીક અનુવાદશ્રેણિના સર્જક

મુનિ શ્રી દીપરત્નસાગરજી મ.સા.

તેઓશ્રીની પ્રેરણાથી લાભલેનાર

૦ શ્રી જૈન શ્રે.મૂ.પૂ. સંઘ

— થાનગઢ

૦ શાહ હંજારીમલજી ભૂરમલજી

— કર્ણલ

અનુદાન દાતા

આગમ સટીક અનુવાદના કોઈ એક ભાગના સંપૂર્ણ સહાયકતા

સચ્ચારિત્ર યુડામણી પૂજ્ય ગચ્છાદિપતિ સ્વ. આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્ દેવેન્દ્રસાગરસૂરીશ્વરજીના આજીવન અંતેવાસી
સદ્ગુણાનુરાગી પૂજ્ય આંદેવશ્રી હર્ષસાગરસૂરિજી મ.ની
જ્ઞાનઅનુમોદક પ્રેરણાથી પ્રેરિત
શ્રી અઠવાલાઈન્સ જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘ
તથા શ્રી શેઠ ફૂલચંદ કલ્યાણચંદ ઝવેરી ટ્રસ્ટ, સુરત.
૧૬ ભાગોના સંપૂર્ણ સહાયક થયેલ છે.

પરમપૂજ્ય સરળ સ્વભાવી, ભદ્રિક પરિણામી, શ્રુતાનુસંગી
સ્વ. આચાર્યદેવશ્રી વિજય ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજી મ.સા.ની
પુનિત પ્રેરણાથી ૧૦ ભાગો માટે
નીચેના સંઘો સહાયક થયા છે.

(૧) શ્રી મંગલપારેખનો ખાંચો, જૈનસંઘ, અમદાવાદ	બે ભાગ.
(૨) શ્રી ભાવનગર જૈન શ્વે.મૂ.પૂ. સંઘ, ભાવનગર	બે ભાગ.
(૩) શ્રી આદિનાથ જૈન શ્વે. મૂ.પૂ. સંઘ, નવસારી	બે ભાગ.
(૪) શ્રી ગિરિરાજ સોસાયટી આદિનાથ જૈન સંઘ, બોટાદ	બે ભાગ.
(૫) શ્રી જૈન શ્વે. મૂ.પૂ. તપાગચ્છ સંઘ, બોટાદ	એક ભાગ.
(૬) શ્રી પાર્શ્વભક્તિદામ જૈન ધાર્મિક ટ્રસ્ટ, તણસા	એક ભાગ.

[પરમપૂજ્ય આચાર્યદેવ શ્રી ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજીની પ્રેરણાથી તેમના સમુદાયવર્તી શ્રમણીવચાઓ તરફથી પ્રાપ્ત સહાયની નોંધ આગળ છે.]

સુવિશાલ ગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવેશ શ્રીમદ્ વિજય રામચંદ્ર સૂરીશ્વરજી મ.સા.ના સમુદાયવર્તી વૈયાવસ્ય પરાયણ પંચ્યાસ પ્રવર શ્રી વજસેનવિજયજી મ.સા.ની પ્રેરણાથી એક ભાગ- શ્રી હાલારતીર્થ આરાધના ધામ, વડાલિયા, સીંહણ, તરફથી

આગમ સટીક અનુવાદ શ્રેણીના સર્જક મુનિશ્રી દીપરત્નસાગરજીની પ્રેરણાથી આ બે દાતાઓએ મળીને એક ભાગ માટે સહાય કરી છે.

(૧) શ્રી જૈન શ્રે. મૂર્તિ. સંઘ, થાનગઢ

(૨) શાહ હંજરીમલજી ભૂરમલજી, કર્નૂલ.

પૂ.પૂ. ક્રિયાચરિત, પ્રભાવક, આદેય નામકર્મધર સ્વર્ગસ્થ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય ઋચકચંદ્રસૂરીશ્વરજીથી પ્રેરિત પુન્યવંતી શ્રમણીવર્યાઓની પ્રેરણાથી પ્રાપ્ત અનુદાનો

૧- વર્ધમાન તપોનિધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય ભક્તિસૂરીશ્વરજી સમુદાયવર્તી મિલનસાર સાધ્વીશ્રી સૌમ્યાપ્રજ્ઞાશ્રીજીની પ્રેરણાથી ત્રણ ભાગો માટેની દ્રવ્ય સહાય પ્રાપ્ત થઈ છે, તે આ પ્રમાણે—

- (૧) શ્રી કારેલીબાગ, શ્રે.મૂ.પૂ. જૈનસંઘ, વડોદરા.
- (૨) શ્રી કારેલીબાગ, જૈન સંઘની શ્રાવિકા બહેનો, વડોદરા.
- (૩) શ્રી ભગવાન નગરનો ટેકરો, જૈનસંઘ, અમદાવાદ.

૨- સુવિશાળ પરિવારયુક્તા સાધ્વીશ્રી ભાવપૂર્ણાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી “શ્રી ક્ષેત્રપાલ ભક્તિ ટ્રસ્ટ” - નવસારી તરફથી.

૩- વર્ધમાન તપોનિધિ પૂજ્ય આચાર્યદેવશ્રી ભક્તિસૂરીશ્વરજી મ.ના સમુદાયવર્તી પ.પૂ. સાધ્વીશ્રી ધ્યાનરસાશ્રીજી તથા સાધ્વીશ્રી પ્રફુલ્લિતાશ્રીજીની પ્રેરણાથી -

“શ્રી માંગરોળ જૈન શ્રે. તપ. સંઘ, માંગરોળ - તરફથી.

૪- પરમપૂજ્યા જયશ્રીજી-લાવણ્યશ્રીજી મંના પરિવારવર્તીની સાધ્વીશ્રી સત્યાનંદશ્રીજી મ.સા.ની પુનિત પ્રેરણાથી
 “શ્રી ગાંધીનગર જૈન સંઘ, બેંગલોર - તરફથી.”

૫- પરમપૂજ્ય ક્રિયારૂચીવંત આંદેવશ્રી ભક્તિસૂરીશ્વરજી મંના સમુદાયવર્તી શ્રમણીવર્યા મોક્ષનંદિતાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી
 “શ્રી વલ્લભનગર જૈન શ્વેંમૂંપૂં સંઘ, વલ્લભનગર, ઈન્દોર

પરમપૂજ્ય આગમોદ્ધારક, સામાચારી સંરક્ષક, બહુશ્રુત આચાર્યદેવ આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના સમુદાયવર્તી શ્રુત અનુરાગીણી શ્રમણીવર્યાઓની પ્રેરણાથી પ્રાપ્ત સહાયો.

- (૧) પરમપૂજ્યા નીડરવક્તા સાધ્વીશ્રી ચંદ્રયજ્ઞાશ્રીજી મંથી પ્રેરિત
 -૧- શ્રી ત્રિલોકપદ્મ ચિંતામણિધામ જૈન સંઘ, અંધેરી, મુંબઈ.
 -૨- શ્રી મહાવીરનગર જૈન દહેરાસરજી ટ્રસ્ટ, નવસારી.

(૨) અપ્રતિમ વૈયાપૃત્યકારિકા પ.પૂ. મલય-પ્રગુણાશ્રીજી મંના શિષ્યા સુસંવાદી પરિવારયુક્તા સાધ્વીશ્રી પ્રશમશીલાશ્રીજી મંના શ્રુતાનુરાગી શિષ્યા સાંશ્રી પ્રશમરત્નાશ્રીજીની પ્રેરણાથી-
 “શ્રી શ્વેતાંબર જૈન તપાગચ્છ સંઘ,” વાંકાનેર.

(૩) પરમપૂજ્યા માતૃહૃદયા સાધ્વીશ્રી અમિતગુણાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી
 - “શ્રી આદિનાથ જૈન શ્વેં સંઘ,” ભોપાલ.

(૪) પરમપૂજ્યા વર્ધમાનતપસાધિકા, શતાવધાની સાધ્વીશ્રી અમિત-ગુણાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી-૧૦૦ ઓળીની પૂર્ણાહૂતિ નિમિત્તે
 “કરચેલીયા જૈન શ્વેં મહાજન પેટી,” કરચેલીયા, સુરત.

(૫) શ્રમણીવર્યા ભક્તિરસિક પૂજ્ય મલયાશ્રીજી મંના વ્યવરદક્ષ શિષ્યા સાધ્વીશ્રી હિતજ્ઞાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી

“શ્રી જૈન મરચન્ટ સંઘની શ્રાવિકા બહેનો, અમદાવાદ.

(૬) પરમપૂજ્યા મલય-કૈવલ્ય-ભવ્યાનંદશ્રીજી મંના સુવિનિતા મિષ્ટ ભાષી, તપસ્વીરત્ના સાધ્વીશ્રી પૂર્ણજ્ઞાશ્રીજીની પ્રેરણાથી

“સર્વોદય પાર્શ્વનાથ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ,” મુંબઈ

આગમ-સટીક અનુવાદ સહાયકો

(૧) પ.પૂ. ભગવતીજી દેશનાદક્ષ આદેવશ્રી નરદેવસાગરસૂરિજી મંસાંની પ્રેરણાથી - “શ્રી વિશાશ્રીમાળી તપગચ્છ જ્ઞાતિ,” જામનગર.

(૨) વર્ધમાન તપોનિધિ પૂજ્ય આ.દેવ શ્રી વિજય પ્રબાકરસૂરીશ્વરજી મંની પ્રેરણાથી - “અભિનવ જૈન શ્રેમૂંપૂં સંઘ,” અમદાવાદ.

(૩) શ્રુતસંશોધનરસિક પૂજ્ય આદેવશ્રી મુનિચંદ્રસૂરિજી મંની પ્રેરણાથી - “શ્રી વિજયભદ્ર ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ,” ભીલડીયાજી.

(૪) પ.પૂ. જયલાવણ્યશ્રીજી મંસાંના સુશિષ્યા સાં સૂર્યભાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી - “શ્રી ભગવતી” નગર ઉપાશ્રયની બહેનો,” અમદાવાદ.

(૫) પરમપૂજ્યા વરધર્માશ્રીજી મંના શિષ્યા તપસ્વીરત્ના સાધ્વીશ્રી પ્રીતિધર્માશ્રીજી મંની પાવન પ્રેરણાથી.

- (૧) શ્રી પાર્શ્વભક્તિ શ્રેમૂંપૂં જૈનસંઘ, ડોંબીવલી.

- (૨) શ્રી રાજાજી રોડ શ્રેમૂંપૂં તપાં જૈન સંઘ, ડોંબીવલી.

(૬) સ્વનામદાન્યા શ્રમણીવર્યાશ્રી સૌમ્યગુણાશ્રીજી મંની પ્રેરણાથી. “શ્રી પરમ આનંદ શ્રેમૂંપૂં જૈનસંઘ,” પાલડી, અમદાવાદ.

મુનિ દીપરત્નસાગરજી દ્વારા પ્રકાશિત સાહિત્ય-એક ઝલક
કુલ પ્રકાશનોનો અંક-૩૦૧

૧-આગમસુત્તાણિ-મૂલં

૪૯-પ્રકાશનો

આ સંપુટમાં મૂળ આગમો છે. જેમાં ૪૫ આગમો ૪૫ અલગ-અલગ પુસ્તકોમાં મુદ્રિત કરાવાયેલ છે. ચાર વૈકલ્પિક આગમો પણ તેમાં સમાવાઈ ગયેલ છે. એ રીતે ૪૫ + ૪ કુલ (૪૯) આગમોનું આ સંપુટમાં સંપાદન છે. તેમજ પ્રત્યેક સૂત્રને અંતે પૂજ્ય સાગરાનંદસૂરિશ્વરજી સંપાદિત આગમો તથા તેની વૃત્તિના અંકો પણ ટાંક્યા છે.

અમારા આ પ્રકાશનમાં શ્રુતરકંઠ, શતક/અધ્યયન/વક્ત્રકાર/પદ, પ્રતિપત્તિ, ઉદ્દેશક, સૂત્ર/ગાથા આદિ સ્પષ્ટતથા બુદ્ધા નજરે પડે તેવી વિશિષ્ટ મુદ્રણકલાને પ્રયોજેલ છે. પુસ્તકો અલગ-અલગ અને નાના કદના હોવાથી વાંચન કે કંઠસ્થ કરવાની અતિ સરળતા રહે છે.

૪૫-આગમની પૂજા, પૂજન, રથયાત્રા કે શ્રી ગૌતમસ્વામી પૂજનાદિ માટે અલગ-અલગ પીસ્તાળીશ પુસ્તકો હોવાથી ગોઠવણી સરળ બને છે.

આગમસહકોસો, આગમનામકોસો, આગમવિષયદર્શન, આગમકથાનુયોગના મૂળ સંદર્ભ જોવા માટે આ પ્રકાશન વસાવવું જરૂરી જ છે. જેની કિંમત છે રૂ. ૧૫૦૦/- દર્શન-પૂજન માટે આજીવન ઉપયોગી છે.

૨. આગમ-ગુજરાતી અનુવાદ

૪૭-પ્રકાશનો

આપણા મૂળ આગમો અર્ધમાગધી ભાષામાં છે. જેઓ ભાષાજ્ઞાનથી વંચિત છે, શાસ્ત્રીય કારણોથી આગમના અભ્યાસથી વંચિત રહ્યા છે, આગમોની વાંચના પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી ઈત્યાદિ કારણે આગમિક પદાર્થોનું જ્ઞાન પામી શક્યા ન હોય તેવા ભવ્યાત્માઓ શ્રી કલ્પસૂત્ર માફક સરળતાથી આગમોનું વાંચન અને બોધ પ્રાપ્ત કરી શકે, તેમજ ભવભીરુ આત્માઓ પોતાનું જીવન માર્ગાનુસાર બનાવી શકે તેવું પ્રકાશન.

સાત ભાગોમાં સમાવિષ્ટ ૨૮૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં પીસ્તાળીશ આગમોનો અક્ષરશઃ અનુવાદ ધરાવતા આ “આગમદીપ” સંપુટમાં બીજા બે વૈકલ્પિક આગમોનું ગુજરાતી પણ આપેલ જ છે.

અંદાજે ૯૦,૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ મૂળ આગમનો આ ગુજરાતી અનુવાદ રૂ. ૨૦૦૦/-ની કિંમતે ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે. પણ હાલ તેની એક પણ નકલ બચેલી નથી. એ જ અમારા આ પ્રકાશનની લોકપ્રિયતાનો પૂરાવો છે. અનેક પૂજ્યશ્રીએ આ ગુજરાતી અનુવાદનો સ્વાધ્યાયાદિ અર્થે ઉપયોગ કરેલો છે.

૩. આગમસુત્તાણિ-સટીક ૪૬-પ્રકાશનો

જેઓને મૂળ આગમો વાંચ્યા પછી તેની વિસ્તૃત સમજ મેળવવી છે. તેમાં રહેલા પદાર્થોને ઊંડાણથી અવગાહવા છે, તેમાં રહેલા તત્ત્વો આધારિત કથા, દેષ્ટાંત કે દ્રવ્યાનુયોગને જાણવો છે, તેવા વિશિષ્ટ જ્ઞાનપિપાસુ માટેનું અમારું આ ૧૩,૦૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં પથરાયેલ અને ત્રીશ ભાગોમાં વિભાજીત એવું દળદાર પ્રકાશન છે.

આ પ્રકાશનમાં મૂળ આગમો પર પ્રાપ્ત બધી જ નિર્ચુક્તિઓ, ૩૯ આગમો પરની વૃત્તિ, શેષ આગમોની સંસ્કૃત છાયા, કેટલાંક ભાષ્યો તથા ચૂંલિઓ ઈત્યાદિ સર્વે વિવેચનોનો સમાવેશ કરાયેલ છે.

સૂત્રો અને ગાથાના સ્પષ્ટ અલગ વિભાજન, પ્રચુર પેરેગ્રાફ્સ, અધ્યયન, ઉદ્દેશક, સૂત્ર આદિની સુસ્પષ્ટ અલગ પેજ લાઈન તેમજ અમારા મૂળ અને અનુવાદિત આગમોમાં અપાયેલા ક્રમાંક મુજબના જ સૂત્ર ક્રમાંકન તથા વ્યવસ્થિત અનુક્રમણિકાને લીધે કોઈપણ પસંદિત ચોક્કસ વિષયવસ્તુ કે સમગ્ર અધ્યયનના વાંચનમાં સરળતા રહે તે રીતે આ સંપુટનું સંપાદન અને મુદ્રણ કરાયેલું છે.

આ પ્રકાશનના અભ્યાસમૂલ્ય અને સંશોધનક્ષેત્રે ઉપયોગિતા તેમજ સમગ્ર વિશ્વમાં આગમ પ્રકાશનની આવી એક જ માત્ર શૃંખલા ઉપલબ્ધ હોવાને કારણે રૂ. ૧૧,૦૦૦/- મૂલ્ય હોવા છતાં તેની એક પણ નકલ સ્ટોકમાં રહેલી નથી. એ જ અમારા આ પ્રકાશનની મહત્તા સાબિત કરે છે.

૪. આગમ-વિષય-દર્શન

આ એક એવું પ્રકાશન છે, જેમાં ૪૫-આગમોની વિશદ્વરૂપે અનુક્રમણિકા અપાયેલ છે, છતાં તેના પૃષ્ઠો છે. — ૩૮૪.

પ્રત્યેક આગમના પ્રત્યેક સૂત્ર કે ગાથાના વિષયોને એ જ આગમોના સૂત્રોના ક્રમાંકન અનુસાર, અતીવ સુસ્પષ્ટ રૂપે અને પૃથક્-પૃથક્ સ્વરૂપે અપાયેલી આ અનુક્રમણિકાથી તમે તમારો મનગમતો-આવશ્યક કે તમારા સંશોધન અને લેખનને અનુરૂપ વિષય સહેલાઈથી પસંદ કરી શકો છો.

ગુજરાતી ભાષામાં તૈયાર કરાયેલ આ અનુક્રમણિકાથી તમે અમારા અનુવાદિત આગમોમાં તો મૂળ વિષય જોઈ જ શકો છો. તદુપરાંત મૂળ આગમો કે આગમસટીક માં પણ તમારી પસંદગીનો વિષય શોધવો આ બૃહત્ અનુક્રમ પરથી ખૂબ જ સરળ છે.

રૂ. ૪૦૦/-ની કિંમતને લક્ષમાં ન લઈ તેનું ઉપયોગિતા મૂલ્ય સમજશો.

૫. આગમસદ્ક્રોસો ૪-પ્રકાશનો

આ શબ્દકોશ - એટલે સંદર્ભસ્થળ નિર્દેશ સહિતની “આગમ-ડીક્ષનેરી” જેમાં તમને મળે છે મૂળ આગમમાંથી લેવાયેલા ૪૬,૦૦૦ શબ્દો અને તેના ૩,૭૫,૦૦૦ જેટલા આગમ સંદર્ભો સહિત મૂળ-અર્ધમાગધી શબ્દોના સંસ્કૃત અર્થ અને ગુજરાતી એક કે વધુ અર્થો.

ચાર ભાગોમાં સમાવિષ્ટ ૨૪૦૦ જેટલા પાનાઓનો આ પુસ્તકનો સેટ મેપલીથો કાગળ, પાકુ બાઈન્ડીંગ અને આકર્ષક મુજપૃષ્ઠ તો ધરાવે જ છે. પણ તમારે માટે તેની ઉપયોગિતા છે - અ થી હ પર્યતનો કોઈપણ શબ્દ શોધવા માટે. ત્યાં ફક્ત શબ્દનો અર્થ જ જોઈને બેસી નથી રહેવાનું. પણ પીસ્તાળીશે પીસ્તાળીશ આગમોમાં આ શબ્દ જ્યાં જ્યાં વપરાયો હોય તે-તે બધાં સ્થાનોનો નિર્દેશ પણ મળશે જ - જેના દ્વારા એક જ શબ્દ બે જુદા જુદા સંદર્ભમાં વપરાયો હશે, તો તે ભિન્ન-ભિન્ન સંદર્ભયુક્ત અર્થ કે વ્યાખ્યા પણ જાણી શકાશે.

- વળી આવા સંદર્ભો જોવા માટે તમારે જુદા જુદા પ્રકાશનોના આગમોને ફેંદવાની કોઈ જરૂર નથી. તમે માત્ર અમારું આગમસુત્તાણિ - સંપુટ સાથે રાખો. તમારે ઉપયોગી શબ્દો મૂળ આગમ કે આગમ-સટીક માં મળી જ જવાના

૬. આગમનામક્રોસો

આગમ શબ્દકોશની એક પૂરક ડીક્ષનેરી તે આ “આગમ નામકોશ”. આ પ્રકાશન આગમસટીક માં આવતા નામો (કથાઓ)ની ડીક્ષનેરી છે. આ ડીક્ષનેરીમાં કથાના પાત્રોના નામો તો કક્કાવારી ક્રમમાં આપેલા જ છે. સાથે સાથે તે પાત્રો કે નામોનો સંક્ષિપ્ત પરિચય પણ છે.

તમારે મૂળ આગમ ઉપરાંત નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, યૂર્ષિ કે વૃત્તિમાં જો આ નામ કે તે નામ સાથે સંકડાયેલ કથા કે દેષ્ટાંત જાણવા છે તો અમારી ડીક્ષનેરીમાં તે-તે નામને અંતે નિર્દેશ કરાયેલ આગમ સંદર્ભ જોવો. આગમ સંદર્ભ જોતાં જ તમને તે સંદર્ભવાળા આગમનું નામ, પંચાંગીનો પ્રકાર અને સૂત્રક્રમ મળી જશે. જેના આધારે તમે તે કથા કે દેષ્ટાંતનો સહેલાઈથી અભ્યાસ કરી શકશો.

આ નામકોશનું મહત્ત્વ તો ત્યારે જ સમજાય જ્યારે એક જ નામ ધરાવતા એકથી વધારે પાત્રોનો અલગ-અલગ પરીચય કે જુદી જુદી કથાઓ તમને જોવા મળે. તે પણ ફક્ત રૂ. ૨૦૦/-ની કિંમતમાં.

સંદર્ભ મુજબ કથા જોવા માટે અમારું આગમસુત્તાણિ-સટીક તો છે જ.

૭. આગમસૂત્ર હિન્દી અનુવાદ

૪૭-પ્રકાશનો

મૂળ આગમના ૯૦,૦૦૦ જેટલાં શ્લોક પ્રમાણ સાહિત્યના મૂળ પ્રકાશન પછી જેમ તેનો ગુજરાતી અનુવાદ કર્યો, તેમ હિન્દી અનુવાદ પણ કર્યો. ફર્ક એટલો જ કે આ હિન્દી અનુવાદ બાર ભાગોમાં આશરે ૩૨૦૦ જેટલા પાનાઓમાં પથરાયેલો છે. ગુજરાતી અનુવાદ કરતા ૩૦૦થી પણ વધારે પૃષ્ઠો તેમાં ઉમેરાયા છે. જે ફક્ત કદની વૃદ્ધિ જ નથી, પણ અર્થવિસ્તાર અને પેરેગ્રાફોની પ્રચૂરતા પણ ધરાવે જ છે.

હિન્દીભાષી મહાત્માઓને પણ આગમના પદાર્થજ્ઞાનથી વંચિત ન રહેવું પડે તે આશયથી તૈયાર કરાયેલ આ આગમસૂત્ર હિન્દી અનુવાદ હિન્દી ભાષાની સમૃદ્ધિ અને સાહિત્યિક મૂલ્ય તો ધરાવે જ છે. તે ગુજરાતી ભાષી આગમરસિકો અને તત્પરિજ્ઞાસુઓ માટે પણ મહત્ત્વનું સંદર્ભશાસ્ત્ર બની રહ્યું છે.

રૂ. ૨૭૦૦/-નું મૂલ્ય ધરાવતા આ આગમસૂત્ર-હિન્દી અનુવાદ માં પણ ક્રમાંકન તો મૂળ આગમ, આગમ ગુજરાતી અનુવાદ અને આગમ સટીક અનુસાર જ થયેલ છે. તેથી અભ્યાસીઓને તુલના કરવી સરળ પડે છે.

૮. આગમ કથાનુયોગ

૬-પ્રકાશનો

આગમ કાર્ય વિષયક આ અમારું નવમું પ્રકાશન છે. જેમાં “કથાનુયોગ” નામે અનુયોગની મુખ્યતા છે. આ પ્રકાશનમાં મૂળ આગમો, આગમો પરની નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂંટિ, વૃત્તિ કે અવચૂરી એ તમામનો સમાવેશ કરી આ આગમ કથાનુયોગનું સંકલન અને ગુજરાતી અનુવાદ કરવામાં આવેલ છે. જે છ ભાગોમાં વિભાજિત છે ૨૨૦૦ જેટલા પૃષ્ઠોમાં સમાવિષ્ટ છે અને કથાઓને દશ વિભાગમાં ગોઠવેલ છે.

આ કથાનુયોગમાં તીર્થંકર, ચકવર્તી, વાસુદેવ, બલદેવ એ ઉત્તમપુરુષો સંબંધી કથાનક કે માહિતીનો સંગ્રહ છે, શ્રમણ વિભાગમાં ગણધરો, પ્રત્યેકબુદ્ધો, નિહવો, અન્ય શ્રમણોની કથાઓ છે. તે સાથે આશરે ૯૦થી વધુ પૃષ્ઠોમાં ગોશાળાનું કથાનક તેના પૂર્વભવ, વર્તમાનભવ અને ભાવિ ભવો સહિત મૂકેલ છે. તે સિવાય શ્રમણી કથા, શ્રાવક કથા, શ્રાવિકા કથા, અન્યતીર્થી કથા, પ્રાણી કથા, પ્રકીર્ણ કથા અને દેષ્ટાંતોના અલગ વિભાગો છે. પ્રત્યેક કથાને અંતે તેના આગમ સંદર્ભો પણ મૂકેલા છે, જેથી મૂળ માહિતી સ્રોત જોઈ શકાય. છટ્ટા ભાગમાં અકારાદિકમે પ્રત્યેક કથાના નામોની ગોઠવણી અને તેની સાથે પૃષ્ઠાંક આપેલા છે, જેથી કોઈપણ કથા શોધવી અત્યંત સરળ બને છે.

આ “આગમ કથાનુયોગ” કેવળ કથારસિકો તથા વ્યાખ્યાતાઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી પ્રકાશન છે. જેનું મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧,૫૦૦/- છે. તેમજ સન-૨૦૦૪માં જ પ્રકાશિત થયેલ હોવાથી હજી સરળતાથી ઉપલબ્ધ છે.

૯. આગમ મહાપૂજનવિધિ

આ એક લઘુ પુસ્તિકા છે. જેમાં પીસ્તાળીશ આગમ મહાપૂજન ભણાવવા માટેની સરળ, સ્પષ્ટ, શાસ્ત્રીય વિધિ છે. સાથે-સાથે પંડિત શ્રી રૂપવિજયજી કૃત્ ૪૫-આગમ પૂજાઓ પણ આપી દીધેલ છે. અષ્ટપ્રકારી પૂજાના અભિનવ દુહા પણ છે.

કોઈપણ વિધિકારકને સહેલાઈથી પૂજન કરાવતા ફાવે તે રીતે વિધિ સાથે સૂચનાઓનો નિર્દેશ છે. તેમજ આગમ મંડપની રચના, માંડલુ, આવશ્યક સામગ્રી, વિધિમાં પ્રત્યેક કાર્ય માટે જરૂરી એવા સહાયકોની કાર્ય વહેંચણી પણ જણાવેલ છે.

મોટા ટાઈપ, પથોની સુંદર ગોઠવણી, પ્રત્યેક પૂજન માટેનું અલગ પેજ, દરેક પૂજનને માટેની સૂચના, તે પૂજનની સાથે જ અપાયેલી હોય તેવું આ એક માત્ર પ્રકાશન છે.

૧૦. આગમસૂત્ર સટીક અનુવાદ

૪૮-પ્રકાશનો

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં આગમોના મૂળસૂત્રોનો અક્ષરશઃ અનુવાદ તો છે જ. સાથે સાથે આગમોની નિર્યુક્તિ અને ટીકાનો પણ અનુવાદ કરેલ હોવાથી અમે “સટીક અનુવાદ” એવું નામકરણ કરેલ છે. જેમાં ૪૫ આગમો ઉપરાંત બે વૈકલ્પિક આગમો અને કલ્પ [બારસા] સૂત્રના સમાવેશથી ૪૮ પ્રકાશનો થાય છે. જેને આ સાથે અમે ૪૨-ભાગોમાં પ્રકાશિત કરેલ છે.

આ સટીક અનુવાદમાં છ છેદ સૂત્રોનો અનુવાદ માત્ર મૂળનો જ છે, તેમાં સટીક અનુવાદ નથી. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાજ્ઞાનથી વંચિત શ્રુતરસિકો કે સ્વાધ્યાય પ્રેમીઓને આ અત્યંત ઉપયોગી પ્રકાશન છે, જેનું સંચુકત મૂલ્ય રૂ. ૧૦,૦૦૦/- છે, કે જે કિંમતમાં તો કોઈ ૪૫ સટીક આગમોનો અનુવાદ પણ ન કરી આપે.

આ સટીક અનુવાદ સંપુટમાં-અંગસૂત્રો, ઉપાંગ સૂત્રો અને મૂળસૂત્રોનો સંપૂર્ણ સટીક અનુવાદ છે. પચગ્ના સૂત્રોમાં પણ ઉપલબ્ધ ટીકાઓનો અનુવાદ કરેલો જ છે, નંદી અને અનુયોગ બંને સૂત્રોનું વર્તમાન પદ્ધતિથી સાનુવાદ વિવેચન કરેલ છે અને છેદસૂત્રો, કલ્પસૂત્ર અને કેટલાંક પચગ્નાઓનો મૂળનો અનુવાદ છે.

— x — x —

આ હતી આગમ સંબંધી અમારા ૨૫૦ પ્રકાશનોની યાદી

— x — x —

આગમ સિવાયના સાહિત્ય સર્જનની ઝાંખી

(૧) વ્યાકરણ સાહિત્ય :-

૦ અભિનવ હૈમ લઘુપ્રક્રિયા ભાગ-૧ થી ૪

૪

— મહોપાધ્યાય વિનયવિજયજી કૃત “લઘુપ્રક્રિયા” પર સિદ્ધહૈમ શબ્દાનુશાસન અને તેની સાથે સંબંધિત અનેક સંદર્ભગ્રંથોના ઉપયોગથી તૈયાર કરાયેલો એવો આ દળદાર ગ્રંથ છે. જે કાઠિન આઠ પેજમાં તૈયાર થયેલ છે. સંસ્કૃત વ્યાકરણના અભ્યાસ માટેનું આ પ્રકાશન છે. જે ગુજરાતી ભાષાના માધ્યમથી તૈયાર થયેલ છે. તેમાં મૂળસૂત્ર, તેનો અર્થ, વૃત્તિ, વૃત્ત્યર્થ, અનુવૃત્તિ, વિશેષ વિવેચન જેવા સાત વિભાગો અને પ્રચૂર પરિશિષ્ટો છે.

૦ કૃદન્તમાલા :-

૧

— આ લઘુ સર્જનમાં ૧૨૫ ધાતુઓના ૨૩ પ્રકારે થતાં કૃદન્તોનું કોષ્ટક છે.

(૨) વ્યાખ્યાન સાહિત્ય :-

૩

૦ અભિનવ ઉપદેશ પ્રાસાદ ભાગ-૧ થી ૩.

— આ એક સ્વતંત્ર વ્યાખ્યાનમાળા છે. “મન્નહ જિણાણં” નામક સર્જકાચમાં આવતા શ્રાવકના ૩૬ કર્તવ્યો ઉપરના ૧૦૮ વ્યાખ્યાનો તેમાં ગોઠવેલા છે. પ્રત્યેક વ્યાખ્યાન માટે દશ-દશ પેજ ફાળવેલ છે. જે પ્રત્યેકમાં શ્લોક-જૈનેતર પ્રસંગ - સંબંધિત કર્તવ્યની તાત્ત્વિક વ્યાખ્યા અને સમજ-જૈનકથા અને કર્તવ્યને અનુરૂપ સ્તવનાદિ પંક્તિની સુંદર ગુંથણી છે.

૦ નવપદ-શ્રીપાલ

૧

— શાશ્વતી ઓળીના વ્યાખ્યાનરૂપે આ પુસ્તકનું સર્જન થયું છે, જેમાં નવે પદનું અલગ-અલગ વિવેચન સાથે નવ દિવસમાં શ્રીપાલચરિત્ર પણ પૂરું થાય, તે રીતે ગોઠવેલા નવ વ્યાખ્યાનોનો સમન્વય છે.

(૩) તત્ત્વાભ્યાસ સાહિત્ય :-

૦ તત્ત્વાર્થસૂત્ર પ્રબોધ ટીકા-અધ્યાય-૧

૧

૦ તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા-અધ્યાય-૧ થી ૧૦

૧૦

— આ ગ્રંથમાં તત્ત્વાર્થ સૂત્રના દશે અધ્યાયોનું અલગ-અલગ દશ પુસ્તકમાં અતિ વિસ્તૃત વિવેચન ધરાવતું દશાંગ વિવરણ છે. જેમાં સૂત્રહેતુ, મૂળસૂત્ર, સંધિરહિત સૂત્ર, સૂત્રાર્થ, શબ્દજ્ઞાન, અનુવૃત્તિ, અનેક સંદર્ભ ગ્રંથોને આધારે તૈયાર કરાયેલ અભિનવ ટીકા, સૂત્રસંદર્ભ, સૂત્રપદ, સૂત્રનિષ્કર્ષ જેવા દશ વિભાગો છે.

પ્રત્યેક અધ્યાયને અંતે સૂત્રક્રમ, અકારાદિ ક્રમ, શ્વેતામ્બર-દિગમ્બર પાઠભેદ જેવા પરિશિષ્ઠો તથા દશમા અધ્યાયના પુસ્તકમાં અંતે શબ્દસૂચિ, વિષયસૂચિ, સંબંધકારિકા જેવા ઉપયોગી પરિશિષ્ઠો છે.

૦ તત્ત્વાર્થ સૂત્રના આગમ આધાર સ્થાનો.

૧

— આ સંશોધન કદાનું એક વિશિષ્ટ પુસ્તક છે. જેમાં તત્ત્વાર્થ સૂત્રના પ્રત્યેક સૂત્રનો મૂળ આગમમાંથી ઉપલબ્ધ સંદર્ભ, સંદર્ભ પાઠ, સંદર્ભ સ્થળનો ઉલ્લેખ છે. તેમજ શ્વેતામ્બર-દિગમ્બર પાઠભેદની તાલિકા અને વિશ્લેષણ છે.

(૪) આરાધના સાહિત્ય :-

૩

૦ સમાધિમરણ :-

અંત સમયે અને ભાવિ ગતિ સુધારવા માટે મરણ સમયે ચિત્તની સમાધિ જળવાય રહે તેવી આરાધના વિધિ, આરાધના સૂત્રો, આરાધના પદ્યો, આરાધના પ્રસંગો વગેરે સાત વિભાગોમાં આ ગ્રંથ સર્જેલો છે.

૦ સાધુ અંતિમ આરાધના

૦ શ્રાવક અંતિમ આરાધના

સાધુ-સાધ્વી, શ્રાવક-શ્રાવિકાઓનો અંત સમય સુધારવા માટે નિત્ય કરવાની એવી આ આરાધના છે, મૂળ પ્રાકૃત અને સંસ્કૃતમાં ગ્રંથસ્થ થયેલ આ વિધિને સરળ ગુજરાતીમાં રજૂ કરેલ છે. પંચાંગના કદની આ પુસ્તિકા સાથે રાખવી પણ સરળ છે.

(૫) વિધિ સાહિત્ય :-

૩

૦ દીક્ષા-યોગાદિ વિધિ

૦ વિધિ સંગ્રહ ભાગ-૧

૦ સાધુ-સાધ્વી કાળધર્મ વિધિ

(૬) પૂજન સાહિત્ય :-

૧

૦ આગમ મહાપૂજન વિધિ-જેની નોંધ આગમ વિભાગમાં છે.

૦ પાર્શ્વ પદ્માવતી પૂજનવિધિ

(૭) યંત્ર સંયોજન :-

૦ ૪૫-આગમ યંત્ર

૦ વિંશતિ સ્થાનક યંત્ર

(૮) જિનભક્તિ સાહિત્ય :-

૯

- ચૈત્યવન્દન પર્વમાલા
- ચૈત્યવન્દનસંગ્રહ-તીર્થજિન વિશેષ
- ચૈત્યવન્દન ચોવિસી
- ચૈત્યવંદન માળા

— આ એક સંપાદન ગ્રંથ છે. જેમાં પર્વદિન તથા પર્વતિથિના ચૈત્યવંદનો, ચોવિસ જિનની ચોવિસી રૂપ ચૈત્યવંદનો, વિવિધ તીર્થમાં બોલી શકાય તેવા અને જિનેશ્વર પરમાત્મા વિષયક વિવિધ બોલ યુક્ત એવા ૭૭૯ ચૈત્યવંદનોનો વિશાળ સંગ્રહ છે.

- શત્રુંજય ભક્તિ
- શત્રુંજય ભક્તિ
- સિદ્ધાયલનો સાથી - સિદ્ધાયલ ભાવયાત્રા, સ્તુતિ-ચૈત્યવંદનાદિ
- વીતરાગ સ્તુતિ સંચય-૧૧૫૧ ભાવવાહી સ્તુતિનો સંચય
- ચૈત્ય પરિપાટી

(૯) પ્રકીર્ણ સાહિત્ય :-

૯

- શ્રી નવકાર મંત્ર-નવ લાખ જાપ નોંધપોથી
- શ્રી ચારિત્ર પદ એક કરોડ જાપ નોંધપોથી
- અભિનવ જૈન પંચાંગ
- અભિનવ જૈન પચ્ચાઙ્ગ
- અમદાવાદ જિનમંદિર-ઉપાગ્રય આદિ ડિરેક્ટરી
- બાર વ્રત પુસ્તિકા તથા અન્ય નિયમો
- શ્રી જ્ઞાનપદ પૂજા
- કાયમી સંપર્ક સ્થળ
- ચોઘડીયા તથા હોરા કાયમી સમયદર્શિકા

(૧૦) સૂત્ર અભ્યાસ-સાહિત્ય :-

૫

- જૈન એડ્યુકેશનલ સર્ટિફિકેટ કોર્સ
- પ્રતિક્રમણસૂત્ર અભિનવ વિવેચન ભાગ-૧ થી ૪

આ રીતે અમારા ૩૦૧ પ્રકાશનો થયા છે.

૩૦/૧ ગચ્છાચાર-પ્રકીર્ણક સૂત્ર-૭/૧

અનુવાદ તથા ટીકાનુસારી વિવેચન

[૦ અહીં અમે ગચ્છાચાર પચગ્નાની વાનર્ષિ ગણિ રચિત વૃત્તિનો અનુવાદ લઈએ છીએ, પરંતુ બીજી એક મોટી વૃત્તિ પણ છે, અન્ય એક અવ્યૂરિ પણ પ્રાપ્ત થાય છે, તેની વાચકોએ નોંધ લેવી.]

૦ શાસ્ત્રની આદિમાં પ્રયોજન, અભિધેય, સંબંધ, મંગલ જાણવા જોઈએ. તેમાં પ્રયોજન અનંતર અને પરંપર ભેદથી બે પ્રકારે છે, વળી એકેક કર્તા-શ્રોતાના ભેદથી બે પ્રકારે છે. તેમાં ગચ્છાચાર પ્રકીર્ણકમાં કર્તાનું અનંતર પ્રયોજન શિષ્યના બોધને માટે છે. પરંપર પ્રયોજન મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે. શ્રોતાને પણ અનંતર પ્રયોજન અર્થનો બોધ છે અને પરંપર પ્રયોજન મુક્તિપદની પ્રાપ્તિ છે.

અભિધેય - ગચ્છનો આચાર છે, કેમકે તેને જ કહેવામાં આવનાર છે. સંબંધ - ઉપાયોપેય ભાવલક્ષણ, તેમાં વચનરૂપાપન્ન આ જ ગચ્છાચાર પ્રકીર્ણક ઉપાય છે, ઉપેય તેના અર્થનું પરિજ્ઞાન છે. મંગલ - દ્રવ્ય, ભાવ ભેદથી બે પ્રકારે છે. તેમાં દ્રવ્ય મંગલ, પૂર્ણ કળશાદિ છે, તે અનૈકાંતિકત્વથી છોડીને ભાવમંગલ શાસ્ત્રકર્તાને અનંતર ઉપકારીપણાથી અભિષ્ટ દૈવત વર્ધમાન સ્વામીને નમસ્કાર દ્વારથી કહે છે -

● ગાથા-૧ :-

દેવેન્દ્રોથી નમિત, મહાભાગ, શ્રી મહાવીરને નમસ્કાર કરીને હું
શ્રુતસમુદાયથી કંઈક ઉદ્ધરી ગચ્છાચાર કહીશ.

● વિવેચન-૧ :-

નમીને, કોને? મહાન્ એવા આ વીર, તે મહાવીરને શું વિશિષ્ટ છે? દેવો, તેના ઈન્દ્ર-સ્વામી વડે નમસ્કૃત, વિશ્વ વિખ્યાત ૩૪-મહા અતિશયતી શોભતા કે અચિંત્ય શક્તિવાળા, ગચ્છ - ભાવમુનિવૃંદના આચાર - જ્ઞાનાચારાદિ અથવા ગણમયાદિરૂપ, તે ગચ્છાચાર, દ્વાદશાંગી લક્ષણ જ સમુદ્ર, તે શ્રુતસમુદ્રથી કંઈક ઉદ્ધરીને.

પહેલાં ઉન્માર્ગસ્થિત ગચ્છમાં રહેવાનું ફળ કહે છે -

● ગાથા-૨ :-

ગૌતમ ! અહીં એવા પણ જીવો છે, જે ઉન્માર્ગ પ્રતિષ્ઠિત ગચ્છમાં રહીને
ભવ પરંપરામાં ભમે છે.

● વિવેચન-૨ :-

અસ્તિ - બહુવચનાર્થે છે. કેટલાંક વૈરાગ્યવાન્ જીવો હોય છે. હે ગૌતમ ! જેઓ અજ્ઞાનત્વ અને પોતાને પંડિત માનવાપણે, માર્ગદૂષણપૂર્વક ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા જેમાં છે, તે ઉન્માર્ગ અથવા જેમાં પંચ આશ્રવ પ્રવૃત્તિ છે તે ઉન્માર્ગ, તેમાં પ્રકર્ષથી

સ્થિત એવા ગચ્છમાં - સાધ્વાભાસ ગણમાં વસીને પરિભ્રમણ કરે છે. ક્યાં ? ભવ - ચતુર્ગતિ લક્ષણ, પરિપાટી, તે ભવ પરંપરામાં.

પ્રમાદવાળા પણ સન્માર્ગસ્થિત ગચ્છમાં વસતા કોઈને મળતું ફળ પાંચ ગાથા વડે દર્શાવે છે -

● ગાથા-૩ થી ૭ :-

હે ગૌતમ ! અર્ધપ્રહર, એક પ્રહર, દિવસ, પક્ષ, માસ કે વર્ષ પર્યન્ત પણ સન્માર્ગગામી ગચ્છમાં વસનાર આળસુ, નિરુત્સાહી અને વિમનસ્ક મુનિ થાય. બીજા મહાપ્રભાવવાલા સાધુઓને સર્વ ક્રિયામાં અલ્પસત્ત્વી જીવોથી ન થઈ શકે એવા તપાદિરૂપ ઉદમ કરતાં જોઈને, લજ્જા અને શંકા ત્યજી ધર્માનુષ્ઠાનમાં ઉત્સાહ ધરે છે. વળી હે ગૌતમ ! વીર્યોત્સાહ વડે જ જીવે જન્માંતરોમાં કરેલા પાપો મુહૂર્ત માત્રમાં બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે, માટે સારી રીતે પરીક્ષા કરીને જે ગચ્છ સન્માર્ગ પ્રતિષ્ઠિત હોય તેમાં જીવનપર્યન્ત વસવું કેમકે હે ગૌતમ ! સંચત હોય તે જ મુનિ છે.

● વિવેચન-૩ થી ૭ :-

યામ - પ્રહર, દિન-અહોરાત્ર, પક્ષ-અડધો માસ, - X - અપિ શબ્દથી બે વર્ષ આદિ લેવા. જિનોક્ત વચનમાં યથાશક્તિ સ્થિત, ગચ્છ - સત્સાધુગણમાં નિવાસ કરતાં સાધુને, - X - લીલયા - સુખપણાથી, આળસ કરનારને, નિરુદમને, શૂન્યચિત્તને, જોતાં - X - અનાલસ્યને બધી ક્રિયામાં ધોર-દારુણ, અલ્પ સત્ત્વી વડે દુરનુચરત્વથી, વીર - કર્મશત્રુ વિદારણમાં સમર્થ, એવા પ્રકારે તપ આદિ જેમાં છે તેને. આદિ શબ્દથી દુષ્કર ગુર્વાદિ વૈયાવસ્ય, લજ્જા, જિનોક્ત કે ગુરુવચનમાં સંશયરૂપ, સર્વથા પરિત્યાગ કરીને, સુખશીલાદિ દોષયુક્ત સાધુને પણ જીવોત્સાહ રૂપ-વીર્ય ઉછળે છે - હું પણ જિનોક્ત ક્રિયા કરું, જેથી દુષ્ટ દુઃખ સાગરતી હું બહાર નીકળું - શૈલકાર્યવત્.

વીર્ય ઉછળવાનું ફળ કહે છે - ગૌતમ ! ઘણાં ભવોના ઉપાર્જિત જ્ઞાનાવરણાદિ દુષ્કર્મો, નીકટ મોક્ષકને અંતર્મુહૂર્ત માત્રથી ભસ્મસાત્ કરે છે - દેટપ્રહારી આદિવત્. જેથી આળસવાળાને પણ સત્ ગણમાં આવા ગુણો છે, તેથી આત્મમોક્ષકરને જે થાય તે - જ્ઞાન ચક્ષુથી જોઈને ગણને જિનોક્તમાર્ગમાં રહેલ ગુર્વાજ્ઞાપૂર્વક નિવાસ કરે સદ્ગણમાં યાવજજીવન છ જીવને પાલનમાં તત્પર, ગુરુ અભિપ્રાય-આગમવેતા થાય છે.

હવે સદાચાર્યના લક્ષણ કહે છે -

● ગાથા-૮ :-

આચાર્ય ગચ્છને માટે મેટી, આલંબન, સ્તાંભ, દૈષ્ટિ, ઉત્તમ યાન સમાન છે, તેથી તેની પરીક્ષા કરવી.

● વિવેચન-૮ :-

મેટી - પશુને બાંધવાને બળા મધ્યે હુંહું, જેથી ત્યાં બાંધેલ બળદાદિ વૃંદ મર્યાદાથી પ્રવર્તે છે. આલંબન - જેમ ખાડા આદિમાં પડતાં પ્રાણીને હાથ આદિ આધાર

આલંબન છે, તેમ ભવગતાર્માં પડતાં ભવ્યોને આચાર્ય આલંબન છે, પોતાના કામાતુર શિષ્ય પ્રતિ નંદિષેણવત્. ચંભ - જેમ સ્તાંભ ગૃહાધાર થાય છે, તેમ આચાર્ય સાધુને સંચમગૃહના આધાર છે. મેઘકુમાર માટે શ્રી વીરની જેમ. દૈષ્ટિ - જેમ નેત્રથી દેયોપાદેય જોવાય છે, તેમ આચાર્યરૂપ નેત્રોથી પ્રદેશીની જેમ દેયોપાદેય જાણે છે.

યાન - ઇદ્ર રહિત યાનપાત્ર સત્સંયોગમાં કિનારો પામે છે, તેમ આચાર્ય પણ ભવ કિનારો પમાડે છે. અત્યર્થ દેટ નવ બ્રહ્મચર્યરૂપ ગુપ્તિ જેને છે, તે સુગુપ્તિવાળા. અથવા - X - સુયુક્તિમાન્ અથવા અતિશયથી આચાર્ય ગુણો વડે ઉત્તમ. આવા આચાર્ય હોય, તે ગણ યોગ્ય છે. તેથી તેમની પરીક્ષા કરવી.

હવે આથી વિપરીત સ્વરૂપ માટે પ્રશ્ન -

● ગાથા-૯ થી ૧૧ :-

ભગવન્ ! કયા ચિદ્ધોથી છન્નસ્થ ઉન્માર્ગગામી આચાર્યને જાણે ? તે મને કહી... - સ્વચ્છંદાચારી, દુઃશીલ, આરંભમાં પ્રવર્તાવનાર, પીઠ ફલકાદિમાં પ્રતિબદ્ધ, અપ્કાયના હિંસક, મૂલ-ઉત્તર ગુણ બ્રષ્ટ, સામાચારી વિરાધક, નિત્ય આલોચન ન કરનાર, નિત્ય વિકથા પરાયણ તે આચાર્ય અદમ જાણવા.

● વિવેચન-૯ થી ૧૧ :-

હે ભગવન્ ! હે પૂજ્ય ! કયા લક્ષણોથી સૂરિને ઉન્માર્ગ પ્રસ્થિત જાણવા ? છન્નસ્થ-કેવલ જ્ઞાન કેવલદર્શન શૂન્ય. હે મુનિ ! ઉન્માર્ગ પ્રસ્થિત આચાર્યના ચિદ્ધ મને કહો, તમે સાંભળો.

સ્વ અભિપ્રાયથી, પણ જિનવચનથી નહીં, સ્વ પૂજાર્થે વિચરે છે, તે સ્વચ્છંદાચારી. જિન-ગુર્વાજ્ઞા ભંજકત્વથી દુષ્ટ, શીલ - આચાર, પંચાચારરૂપ. અથવા પરવચન અનાચાર સેવનાદિ લક્ષણ સ્વભાવ જેનો છે, તે દુઃશીલ, આરંભાદિ - પૃથ્વી આદિ જીવનો ઉપદાત તે આરંભ, વધસંકલ્પ તે સંરંભ, સમારંભ - પરિતાપ. તે બધામાં પ્રવર્તક. - X - પીઠ - આસને બેસવાને માટે, આદિ - શબ્દથી પટ્ટિકાદિ, કારણ વિના સેવનમાં તત્પર. જળ એ શરીર જેનું છે તે અપ્કાય - સચિત જળ, તેનું અનેકવાર પગ કે પાત્રાદિ ઘોવા વડે ઘાતક, તે અપ્કાય વિહિંસક.

ચારિત્રરૂપી કલ્પવૃક્ષના મૂળ સમાન ગુણ - પ્રાણાતિપાતાદિ વિરમણ તે મૂળ ગુણ, મૂળગુણની અપેક્ષાથી ઉત્તરભૂત ગુણપિંડ વિશુદ્ધિ આદિ, વૃક્ષની શાખા સમાન, તેનાથી સર્વથા બ્રષ્ટ. સામાચારી ત્રણ ભેદે - ઓઘ નિર્યુક્તિમાં કહી છે, તે ઓઘસામાચારી. તે નવમાં પૂર્વથી ત્રીજી વસ્તુના આચાર અભિધાનથી છે. તેમાં પણ વીસમાં પ્રાભૂતથી, તેમાં પણ ઓઘપ્રાભૂતથી ઉદ્ભવેલ. બીજી પદ વિભાગ સામાચારી - જીતકલ્પ, નિશીયાદિ છેદ ગ્રન્થોક્ત, તે પણ નવમાં પૂર્વમાંથી જ છે. ચક્રવાલ સામાચારી અભ્યર્થના જ છે, તે સાધુને ન કલ્પે. કારણે જો અભ્યર્થના કરે, પણ તે ઈચ્છાકાર કાર્ય. અથવા તેને કરતાં કંઈક કોઈક નિર્જરાર્થી કહે છે -

(૧) તારું કાર્ય હું કરીશ, તેમાં પણ ઈચ્છાકાર, બલાત્કારથી નહીં. દુર્વિનિતમાં બલાત્કારે પણ કરે. (૨) નિર્વિકલ્પ વાયનાદિ, (૩) મિથ્યાકાર - સંચમ યોગમાં

અન્યથા આચરિત, (૪) આવશ્યિકી-અવશ્ય ગમન, (૫) નૈષેધિકી - પ્રવેશતા કરવી, (૬) કાર્યોત્પત્તિમાં ગુરુને પૂછવું તે, (૭) ગુરુ વડે પૂર્વે નિષિદ્ધમાં કાર્ય હોય ત્યારે અવશ્ય પૂછવું. (૮) પૂર્વગૃહીત અનશનાદિથી સાધુને બોલાવવા. (૯) નિમંત્રણ, (૧૦) ઉપસંપદા લેવી.

નિશીથમાં બીજી રીતે દશઘા સામાચારી કહેલ છે - (૧) સવારથી કમશઃ ઉપધિની પ્રતિભેષના, (૨) પછી વસતિની પ્રમાર્જના. (૩) ભિક્ષા કાર્ય, (૪) આવીને ઈર્યા પ્રતિકમવી. (૫) આલોચના કરવી, (૬) જમતા અસુરસુર, (૭) ત્રણ કલ્પથી પાત્રોનું ઘોવન, (૮) વિચાર સંજ્ઞા-ઉત્સર્ગાર્થે બહાર જવું. (૯) સ્થંડિલાદિ, (૧૦) પ્રતિક્રમણ આદિ વિશેષતી પંચવસ્તુકના બીજા દ્વારથી જાણવી.

તેનો વિરાધક-ભંજક, તે સામાચારી વિરાધક છે. - X - અર્પિત આલોચના - સ્વ પાપ પ્રકાશન રૂપ. તે દત્તા લોચન, તે સ્વપાપનું પ્રકાશન ન કરવું - મહાનિશીતોક્ત રૂપી સાધવીવત્. આલોચના ગ્રહણ કરી રીતે ? - (૧) સ્વકીય આચાર્ય પાસે આલોચે, (૨) તેના અભાવે ઉપાધ્યાય પાસે, (૩) તેના અભાવે પ્રવર્તક, (૪) તેના અભાવે સ્થવિર, (૫) તેના અભાવે ગણાવચ્છેદક.

હવે જો સ્વગચ્છમાં આ પાંચેના અભાવમાં પરગચ્છમાં સાંભોગિકમાં ઉક્ત ક્રમે આલોચના કરે, તેના અભાવમાં સંવિગ્નમાં અસાંભોગિક પાસે ઉક્ત ક્રમે આલોચે, તેમના પણ અભાવે ગીતાર્થ પાર્શ્વસ્થ સમીપે, તેના અભાવે સાર્પિક સંચતવેષ ગૃહસ્થ પાસે, તેના અભાવે ગીતાર્થ - પાછળથી ચારિત્ર ત્યજી ગૃહસ્થ થયો હોય તેની પાસે, તેના અભાવે સમ્યક્ત્વ ભાવિત દેવતા પાસે, - X - તેના અભાવે જિનપ્રતિમા આગળ, તેના અભાવે, તેના અભાવે પૂર્વાદિ અભિમુખ અરહંત કે સિદ્ધની સાક્ષીએ. પ્રાયશ્ચિત વિધિને જાણીને સ્વયં જ પ્રાયશ્ચિત સ્વીકારે, એ રીતે શુદ્ધ થાય.

સદા સર્વત્ર વિરુદ્ધ કથા તે વિકથા, તે સાત ભેદે છે - સ્ત્રીકથા, ભોજનકથા, દેશકથા, રાજકથા, મૃદુ કારુણિકા કથા, દર્શન ભેદિની કથા, ચારિત્ર ભેદિની કથા. તેમાં મૃદુકારુણિકા - શ્રોતાના હૃદયમાં માર્દવતા જનનથી મૃદ્ધી - X - X - દર્શન ભેદિની - જ્ઞાનાદિ અતિશયથી કુતીર્થિક - નિહવ પ્રશંસારૂપ. ચારિત્રભેદિની - જે કથામાં ચારિત્ર પ્રતિભેદ થાય અથવા વિવિધરૂપે પરપરિવાદ આદિ લક્ષણ કથા તે વિકથા, તેમાં તત્પર. - X -

અથવા કથા ચાર ભેદે - (૧) મોહથી તત્ત્વ પ્રત્યે શ્રોતાને જે કથાથી આકર્ષાય, તે આક્ષેપણી. (૨) જે કથાથી શ્રોતા કુમાર્ગ વિમુખ કરાય છે, તે વિક્ષેપણી, (૩) સંવેદની - મોક્ષસુખાભિલાષી જેનાથી કરાય તે કથા, (૪) નિર્વેદની - સંસારથી નિર્વિણ કરાય તે કથા. આ ચારથી વિપરીત, તે વિકથા, તેમાં તત્પર.

હે સૌમ્ય ! આવા આચાર્યને ઉન્માર્ગગામી જાણ.

હવે ગુણવાન્ આલોચના સ્વરૂપ સંબંધે -

● ગાથા-૧૨ :-

છત્રીશગુણયુક્ત, અતિશય વ્યવહારકુશલ આચાર્ય એ પણ બીજાની

સાક્ષિથી અવશ્ય આલોચનારૂપ વિશુદ્ધિ કરવી.

● વિવેચન-૧૨ :-

દેશકુલાદિ છત્રીશ ગુણો આ રીતે - (૧) આર્યશોત્પન્નને વાક્યનો સુખે અવબોધ થાય. (૨) સુકુલોદ્ભવ, (૩) માતાની જાતિથી સંપન્ન - વિનયયુક્ત, (૪) રૂપવાન્ - આદેયવાક્ય, (૫) સંહનનયુક્ત - વ્યાખ્યાનાદિમાં ન થાકે. (૬) ધૃતિ-ચિત સ્થૈર્ય, (૭) અનાશંસી - શ્રોતા પાસે વસ્ત્રાદિની આકાંક્ષા ન કરે. (૮) બહુભાષી ન હોય. (૯) અમાયી, (૧૦) સ્થિર પરિપાટી - તેને જ સૂત્ર-અર્થ ગળે નહીં.

(૧૧) ગૃહીત વાક્ય - અપ્રતિઘાત વચન થાય, (૧૨) જિતપર્ષદ્, (૧૩) જિતનિદ્ર, (૧૪) મધ્યસ્થ - બધાં શિષ્યોમાં સમચિત, (૧૫) દેશજ્ઞ, (૧૬) કાલજ્ઞ, (૧૭) ભાવજ્ઞ, (૧૮) પરતીર્થિકાદિને ઉત્તર દેવામાં સમર્થ, (૧૯) વિવિધ દેશભાષાજ્ઞ, (૨૦ થી ૨૪) પંચવિધ આચાર્યયુક્ત - શ્રદ્ધેયવચન થાય, (૨૫) સૂત્રાર્થ ઉભયજ્ઞ, (૨૬) દેષ્ટાંતજ્ઞાપક, (૨૭) હેતુજ્ઞ, (૨૮) ઉપનય કે ક્વચિત્ કારણ, (૨૯) નય-નિપુણ.

o ક્વચિત્ શ્રોતાને આશ્રીને તેની પ્રતિપત્તિના અનુરોધથી ક્વચિત્ દેષ્ટાંતોપન્યાસ, o ક્વચિત્ હેતુ-ઉપન્યાસ, o ક્વચિત્ અધિકૃત્ અર્થનો ઉપસંહાર કરે, o નય પ્રસ્તાવે નયોને અવતારે.

(૩૦) ગ્રાહણા કુશળ, (૩૧-૩૨) સ્વસમય અને પરસમયને નિર્વાહિ, (૩૩) ગંભીર, (૩૪) દીપ્તિમાન, (૩૫) શિવ, (૩૬) સૌમ્ય.

અવશ્ય - નિશ્ચયથી કરવું જોઈએ, શું ? બીજા આચાર્યોની સાક્ષિથી, માયા રહિતપણે આલોચના વડે વિશુદ્ધિ. વળી બીજી શું વિશેષતા છે ? જ્ઞાન-ક્રિયા વ્યવહાર કુશલ અથવા પાંચ વ્યવહાર - આગમ, શ્રુત, આજ્ઞા, ધારણા અને જીતમાં કુશળ.

તેમાં આગમ - જેના વડે પદાર્થો જણાય તે, તે કેવલી, મન:પર્યાયજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, ચૌદપૂર્વી, દશપૂર્વી, નવપૂર્વીને હોય. તેમાં જો કેવલી મળે તો તેને જ આલોચના આપવી, તેના અભાવે બીજાને આપે. શ્રુત - નિશીથ, કલ્પ, વ્યવહાર, દશાશ્રુત સ્કંધ, આદિ બધે શ્રુત વ્યવહાર. આજ્ઞા - દેશાંતર સ્થિત ગુરુમાં શિષ્ય ગૂઢપદો લખીને મોકલે, તે વ્યવહાર અથવા દેશાંતર સ્થિત બંને ગીતાર્થો ગૂઢપદોથી આલોચના વ્યવહાર કરે - X - ધારણા - કોઈ ગીતાર્થ સંવિગ્ન ગુરુ વડે કોઈપણ શિષ્યના કોઈ અપરાધમાં જે શુદ્ધિ આપી, તે તે પ્રમાણે જ અવધારી, તે શિષ્ય પણ તે જ અપરાધમાં પ્રયોજે. અથવા કોઈ સાધું ગચ્છોપકારી છતાં સેષ છેદ્યન્ય યોગ્ય ન હોય, તેને ગુરુ ઉદ્ધૃત પદ આપે છે. તે પદોને ધારણ કરવા તે ધારણા વ્યવહાર. જીત - દ્રવ્યાદિ વિચારી, સંહનનાદિની હાનિને જાણીને અને ઉચિત કોઈપણ તપ પ્રકારથી જે ગીતાર્થો શુદ્ધિ કહે છે, તેને સિદ્ધાંતની ભાષામાં જીત કહે છે અથવા જે પ્રાયશ્ચિત જે આચાર્યના ગચ્છમાં સૂત્ર સિવાયના કારણથી પ્રવર્તે અને બીજા પણ ઘણાં વડે અનુવર્તિત હોય તે ત્યાં રૂઢ થાય, તેને જીત કહે છે.

આ પાંચ વ્યવહારોમાંનો કોઈ વ્યવહારયુક્ત જ પ્રાયશ્ચિત દેવામાં ગીતાર્થ ગુરુ અધિકૃત છે, અનેક દોષના સંભવથી અગીતાર્થ નહીં. હવે આલોચનાનું દેખાંત –

● ગાથા-૧૩ :-

જેમ અતિ કુશળ વૈદ્ય, બીજાને પોતાની વ્યાધિ કહે છે, અને વૈદ્યે કહેલું સાંભળીને તે કર્મ આચરે છે.

● વિવેચન-૧૩ :-

જેમ વૈદ્યક શાસ્ત્રમાં નિપુણ પણ વૈદ્ય - ચિકિત્સા કર્તા પોતાની રોગોત્પત્તિ બીજા વૈદ્યને જેમ હોય તેમ કહે ચે, વૈદ્ય નિરુપિત સાંભલીને પછી તે વૈદ્ય, પેલા વૈદ્યે કહ્યા મુજબ પ્રતિકારરૂપ આચરણ કરે છે. એ રીતે આલોચનાનું સ્વરૂપ જાણીને આલોચક પણ સદ્ગુરુએ કહેલ તપ કરે.

હવે આચાર્યનું કૃત્ય કંઈક કહે છે –

● ગાથા-૧૪ :-

દેશ અને ક્ષેત્રને જાણીને વસ્ત્ર, પાત્ર, ઉપાશ્રય અને સાધુવર્ગનો સંગ્રહ કરે અને સૂત્રાર્થનું ચિંતન કરે.

● વિવેચન-૧૪ :-

દેશ - માલવા આદિ, ક્ષેત્ર-રૂક્ષ-અરૂક્ષ, ભાવિત-અભાવિત આદિ. તુ શબ્દથી ગુરુ ગ્લાન બાલ વૃદ્ધ પ્રાદૂર્ણાદિ યોગ્ય દ્રવ્ય અને દુર્ભિક્ષા કાળને જાણીને, વસ્ત્ર-શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી, પાત્ર-પતદ્ગ્રહાદિ, ઉપાશ્રય - મુનિ યોગ્ય વસતિ. સ્થાનાંગના સાતમાં સ્થાનમાં કહેલ છે - આચાર્યો અનુત્પન્ન ઉપકરણના સમ્યક્ ઉત્પાદક હોય છે. પૂર્વોત્પન્ન ઉપકરણોના સમ્યક્ સંરક્ષણકર્તા હોય છે - X - સંગોપચિતા હોય છે. - X -

તથા સાધુનું વૃંદ તે સાધુવર્ગ, ચ શબ્દથી સાધ્વીવર્ગ લેવો પણ હીનાચાર વર્ગ નહીં, સૂત્ર-ગણધરાદિ બદ્ધ, અર્થ-નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણિ, સંગ્રહણી, વૃત્તિ, ટિપ્પણાદિ રૂપ. સૂત્રાર્થને જિનોપદેશ વડે વિચારે છે. ચ શબ્દથી સુવિનીત શિષ્યને નહીં. આવા આચાર્યો મોક્ષમાર્ગ વાહક કહેલા છે.

હવે મોક્ષમાર્ગના ભંજકોને કહે છે –

● ગાથા-૧૫,૧૬ :-

જે આચાર્ય આગમોક્ત વિધિથી સંગ્રહ અને ઉપગ્રહ કરતા નથી, સાધુ-સાધ્વીને દીક્ષા આપીને સામાચારી ન શીખવે, બાળ શિષ્યોને જીભ વડે ચુંબન કરે, સન્માર્ગ ગ્રહણ ન કરાવે, તે આચાર્યને વૈરી જાણવા.

● વિવેચન-૧૫,૧૬ :-

સંગ્રહ - જ્ઞાનાદિ કે શિષ્યોનો સંગ્રહ. ઉપગ્રહ - તેમને જ ભોજન-શ્રુતાદિ દાનથી ઉપકાર કરે. વિધિ - ઉત્સર્ગ અને અપવાદના પ્રકારથી સ્વયં ન કરે, પ્રમાદથી ન કરાવે, અન્ય કરનાર પ્રત્યે દ્રેષ કરે, જે કોઈ આચાર્યાભાસ, તથા સાધુ-સાધ્વીને દીક્ષા આપી, સામાચારી - સ્વ ગચ્છોકતાને નિર્જરાપેક્ષી હોય તો પણ ન શીખવે. સુવિનિત પ્રતિચ્છક ગણને પણ સૂત્રાર્થ ન આપે, તે અયોગ્ય છે.

28/12

પ્રશ્નવ્યાકરણોક્ત બાળને જે આચાર્ય - શિષ્યોને અને મહત્તરા સ્વ શિષ્યાને જીભ વડે ગાય વાછડાંને ચાટે તેમ ચાટે અર્થાત્ ચુંબનાદિ કરે, સમ્યક્ મોક્ષ માર્ગ ન શીખવે, બીજા શીખવે તો પણ રોકે, તે આચાર્યને તું શત્રુ જાણ અથવા વૈરી જાણ. હવે સદ્ગુરુનું સ્વરૂપ –

● ગાથા-૧૭ :-

જે આચાર્ય શિષ્યોને સ્નેહથી યુમે પણ તેને સારણાદિ ન કરે, તે શ્રેષ્ઠ નથી, પણ દંડ વડે તાડન કરીને પણ જેમાં સારણાદિ છે, તે આચાર્ય શ્રેષ્ઠ છે.

● વિવેચન-૧૭ :-

જીભથી યુમવાદિ કરતાં આચાર્ય કલ્યાણકારી નથી, જેમાં ગુરુ સારણા - હિતમાં પ્રવર્તાવવારૂપ, ઉપલક્ષણત્વથી વારણા - અહિતથી નિવારવા, ચોચણા - સંચમ યોગમાં સ્ખલિતને વિવિધ પ્રેરણા, પડિચોચણા - પુનઃપુનઃ પ્રેરણા ન કરે તે. પરંતુ લાકડી આદિથી શરીરે પીડા કરીને પણ જે સારણાદિ કરે છે, તે કલ્યાણકારી છે. હવે શિષ્યનું નિર્ગુણત્વ.

● ગાથા-૧૮ :-

શિષ્ય પણ, જો પ્રમાદ મદિરાગ્રસ્ત અને સામાચારી વિરાધક ગુરુને બોધ ન કરે તો તે વૈરી જ છે.

● વિવેચન-૧૮ :-

સ્વ હસ્ત દીક્ષિત પણ શત્રુ છે, જે ગુરુ-ધર્મોપદેશકને હિતોપદેશ આપીને સન્માર્ગમાં સ્થાપતો નથી. કેવા ગુરુને ? નિદ્રા - વિકથાદિરૂપ પ્રમાદ, એ જ મદિરા, તેનાથી આચ્છાદિત તત્ત્વજ્ઞાન, સામાચારી વિરાધક શૈલકાચાર્ય કે જેને ચૌમાસી છે, તે પણ ખબર નથી - કઈ રીતે પ્રમાદી ગુરુને બોધ કરે ?

● ગાથા-૧૯ :-

હે મુનિવર ! તમારા જેવા પુરુષો પણ પ્રમાદાધીન થાય, તો અમને સંસારમાં બીજા કોનું આલંબન થશે ?

● વિવેચન-૧૯ :-

આપના જેવા પણ હે શ્રમણશ્રેષ્ઠ ! પ્રમાદ પરવશ થાય છે, તેથી પૂજ્ય સિવાચના અમે - મંદભાગ્ય, અકૃતપુન્ય, પ્રમાદ પરવશ, આપના ચરણકમળના દાસ, પુત્ર-ધર-સ્ત્રીને તજેલાને આ ભયંકર, પીડાકર, શોકભર, દુઃખાકર, ચતુર્ગતિરૂપ અપાર સંસારમાં કોણ આલંબન થાય ?

● ગાથા-૨૦ :-

જ્ઞાનમાં, દર્શનમાં, ચારિત્રમાં એ ત્રણે સિદ્ધાંતસારમાં જે પોતાને અને ગચ્છને સ્થિર કરવા પ્રેરે તે આચાર્ય.

● વિવેચન-૨૦ :-

જ્ઞાન-અષ્ટવિધ જ્ઞાનાચાર, દર્શન-અષ્ટવિધ દર્શન-આચાર, ચરણ-અષ્ટવિધ ચારિત્રાચાર. ચ શબ્દથી તપાચાર અને વીર્યાચાર પણ લેવા. જે આચાર્ય તેમાં પ્રેરણા

કરે. કઈ રીતે ? કુળ સમુદાયરૂપ ગણ અને પોતાને સ્થાપીને. ચ શબ્દથી શ્રોતા વર્ગને. તેને ગણધરાદિએ આચાર્ય કહેલ છે.

● ગાથા-૨૧ :-

પિંડ, ઉપધિ, શય્યા એ ત્રણે ઉદ્ગમ-ઉત્પાદન અને એષણા શુદ્ધ અને ચારિત્રના રક્ષણાર્થે લે, તે ચારિત્ર છે.

● વિવેચન-૨૧ :-

પિંડ-ચતુર્વિધ આહાર ઉપધિ - ઔદિક, ઔપગ્રહિક. ઔદિક ત્રણ ભેદે :- (૧) જઘન્ય - મુખવસ્ત્રિકા, પાત્ર કેશરિકા, ગુચ્છા અને પાત્ર સ્થાપન. (૨) મધ્યમ - પલ્લા, રજસ્ત્રાણ, પાત્રબંધ, ચોલપટ્ટક, માત્રક, ર્જોહરણ. (૩) ઉત્કૃષ્ટ - પાત્ર અને ત્રણ કલ્પ એ રીતે ચાર. ઔપગ્રહિક ઉપધિ - દંડાસન, દંડક, પુસ્તકાદિ ભેદથી ત્રણ પ્રકારે. વિશેષ જીવકલ્પાદિથી જાણવું.

શય્યા - આચાર્યગોકત વસતિરૂપ. આ ત્રણે ઉદ્ગમ, ઉત્પાદન, એષણા દોષ શુદ્ધ હોવા. તેમાં ઉદ્ગમપિંડની ઉત્પત્તિ વિષયક આઠાકર્મિકાદિ સોળ દોષો. તે પ્રાયઃ ગૃહસ્થની ઉદ્ભવે, ક્વચિત્ સાધુ વડે પણ થાય. મૂળથી શુદ્ધ છતાં ધાત્રીત્વાદિથી ઉપાર્જન વિષયક ૧૬-દોષ, તે સાધુથી ઉત્પન્ન થાય, તેને ઉત્પાદન દોષ કહે છે. ૧૦-દોષ એષણાના - શંકિતાદિ, તે સાધુ અને ગૃહસ્થ બંનેથી થાય.

સંયમની પરિપાલના માટે વિશુદ્ધ પિંડ ગ્રહણાર્થે જોતાં, તેની અપ્રાપ્તિમાં ગુરુ-લઘુ દોષને શોધવા. જે તે શોધે તે ચારિત્રવાન્ કહેવાય. - X - X - X - [દોષોનું સ્વરૂપ ઓઘનિયુક્તિ આદિથી સવિસ્તાર જાણવું.]

● ગાથા-૨૨ :-

બીજાએ કહેલ ગુહ્ય પ્રગટ ન કરે, સર્વે કાર્યોમાં અવિપરિત જોનાર, યજ્ઞ માફક બાળ અને વૃદ્ધ સંકીર્ણ ગચ્છને રક્ષે.

● વિવેચન-૨૨ :-

અપરિશ્રાવી - આચાર્યગમાં કહેલ ત્રીજા દ્રઢ સમાન. - X - લવણ સમુદ્રવત્ શ્રોતા, કેમકે લવણમાં પાણી આવે છે. પણ નીકળતું નથી. અહીં આચાર્યો શ્રુત અંગીકાર કરીને પહેલા ભંગમાં આવે છે કેમકે શ્રુતના દાનગ્રહણનો સંભવ છે. સાંપ્રાયિક ક્રમપિદ્ધાથી બીજા ભંગમાં આવે. આલોચના સ્વીકારીને ત્રીજા ભંગમાં આવે, કેમકે આલોચના અપ્રતિશ્રાવીપણે છે. કુમાર્ગ પ્રતિ ચોથો ભંગ થાય, કેમકે કુમાર્ગમાં પ્રવેશ-નિર્ગમનો અભાવ છે.

અથવા કેવલ શ્રુતને આશ્રીને ધર્મભેદથી ભંગો ચોજે છે. તેમાં સ્થવિરકલ્પિકાચાર્ય પહેલા ભંગમાં, બીજામાં તીર્થકર, ત્રીજામાં અઠાલંદિક, પ્રત્યેક બુદ્ધો ચોથા ભંગમાં આવે. કઈ રીતે? સમ્યક્ પ્રકારે, સમ - અવિપરીત, દૃષ્ટિ - અવલોકન જેને છે, તે સમદૃષ્ટિ થાય છે. કયાં? સર્વ કાર્યોમાં - આગમ વ્યાખ્યાનાદિ સર્વે વ્યાપારોમાં. તે આચાર્ય કુમાર્ગે પડતાં ગચ્છને રક્ષે છે. - X - X - કોની જેમ? યજ્ઞની જેમ. ખાડા આદિમાં પડતા પ્રાણીને યજ્ઞ રોકે છે તેમ.

હવે બે ગાથા વડે અઘમ આચાર્યનું સ્વરૂપ કહે છે -

● ગાથા-૨૩,૨૪ :-

જે આચાર્ય સુખશીલાદિ ગુણો વડે નવકલ્પ કે ગીતાર્થરૂપ વિહારને શિથિલ કરે છે, તે સંયમયોગ વડે નિઃસાર માત્ર વેશધારી જ છે... કુળ-ગામ-નગર-રાજ્ય તજીને જે ફરી તેમાં જ મમત્વ કરે છે, તે સંયમયોગથી નિઃસાર માત્ર વેશધારી છે.

● વિવેચન-૨૩,૨૪ :-

મુનિને શિથિલત્વ પ્રાપ્ત કરાવે છે. કોના પ્રત્યે ? વિહાર પ્રતિ અથવા સ્વયં આજ્ઞાસુ થાય. કયાં ? વિહારમર્યાદા. અહીં વિહાર સ્વરૂપ બૃહત્કલ્પાદિથી જાણવું. જેમકે - સાધુને ગ્રામ-નગર-રાજધાની આદિમાં, વૃત્તિ-પ્રાકાર-પરિક્ષેપયુક્તમાં, એક માસ સુધી કારણ વિના હેમંત અને ગ્રીષ્મમાં રહેવું કલ્પે, કારણે પાટક પરાવર્તન કરે, તેના અભાવે ગૃહપરાવર્તન, તેના અભાવે વસતિમાં જ સ્થાન પરાવર્તન કરે. પણ એક સ્થાનમાં ન વસે. - X - જ્યાં રહે, ત્યાં જ ભિક્ષાચર્યા તાય. એ પ્રમાણે સાધુને પણ જાણવું. વિશેષ એ કે જ્યાં સાધુને માસકલ્પ છે, ત્યાં સાધુને બે માસ રહેવું કલ્પે.

તથા સાતા અભિલાષી - X - તત્ત્વજ્ઞાનરહિત અથવા સુખ - ઉપશમ સંતોષલક્ષણ, શીલ-મૂલગુણ લક્ષણ, ગુણ - ઉત્તર ગુણરૂપ. જેને અંતઃકરણ ભાવરૂપ નથી તે અબુદ્ધિ. અબુદ્ધિ-ભાવશૂન્ય અથવા સુખ-મોક્ષલક્ષણ, શીલ-સ્વભાવ જેનો છે તે સુખશીલા - જિન, તેમના ગુણ-કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શનાદિ રૂપ, તેમાં વિરુદ્ધ પ્રરૂપણારૂપ જે મતિ, તે અબુદ્ધિક, કેવળ લિંગ-સાધુનો વેશ, તેને ધારણ કરનાર, તે દ્રવ્યલિંગધારી.

સંયમ - પૃથ્વી આદિ સત્તર પ્રકારે - પૃથ્વી, અપ્, તેઈ, વાયુ, વનસ્પતિ, બે-ત્રણ-ચાર-પાંચ ઈન્દ્રિયો એ નવને મન-વચન-કાયાથી કરણ - કરાવણ - અનુમોદન વડે સંરભ - સમારંભ - આરંભનું વર્ણન તે જીવ સંયમ, પુસ્તકાદિમાં પ્રતિલેખના તે અજીવ સંયમ.

શયન, આસન જોઈને કરવા તે પ્રેક્ષાસંયમ, પાર્શ્વસ્થાદિની ઉપેક્ષા તે ઉપેક્ષા સંયમ, પ્રમાર્જના સંયમ, વિધિથી પરઠવવું તે પરિષ્ઠાપના સંયમ, દ્રોહાદિથી નિર્વૃત્તિ અને ધર્મધ્યાનાદિ પ્રવૃત્તિ તે મનસંયમ, એ રીતે વચન સંયમ, કાયસંયમ.

યોગ - પ્રતિલેખનાદિ વ્યાપાર. અથવા જેમાંથી સ્વર્ગ, અપ્વર્ગ ફળ રૂપ સાર ચાલી ગયો છે. તે નિસ્સાર. કોના વડે? સંયમ અને યોગ તે સંયમયોગ વડે. - X - કુળ, ગામ, નકર - ગાય, ભેંસ, ઉંટ આદિ અટાર પ્રકારના કર રહિત, રાજ્ય - સાતઅંગમય અથવા રાજ્ય બધે જોડતાં કુલરાજ્ય, ગામરાજ્ય, નગરરાજ્ય. - X - X - તેને ત્યજીને, જે સાધુ આભાસ તે કુલાદિમાં મમત્વ કરે છે. માત્ર વેષધારી. સંયમ - પાંચ આશ્રવ વિરમણ, પંચેન્દ્રિય નિગ્રહ, ચાર કષાય જય, ત્રણ દંડ વિરતિ.

હવે ત્રણ ગાથા વડે ઉત્તમ આચાર્યનું સ્વરૂપ કહે છે -

● ગાથા-૨૫ થી ૨૭ :-

જે આચાર્ય વિધિપૂર્વક પ્રેરણા કરે, સૂત્ર અને અર્થ ભણાવે તે ઇચ્છે છે,

તે પવિત્ર છે, બધું છે, મોક્ષદાયક છે, તે જ આચાર્ય ભવ્ય જીવોને ચક્ષુભૂત કહેલ છે, જે જિનેશ્વરે બતાવેલ અનુષ્ઠાન પણ યથાર્થ બતાવે છે. જે આચાર્ય સમ્યક્ જિનમત પ્રકાશે છે, તે તીર્થંકર સમાન છે, જે આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તે કાપુરુષ છે, સત્પુરુષ નથી.

● વિવેચન-૨૫ થી ૨૭ :-

આગમોક્ત વ્યાયથી જે આચાર્ય કે ઉપાધ્યાયારાદિ, શિષ્યોને સ્મારણ, વારણ, પ્રેરણા, પ્રતિપ્રેરણા વડે પ્રેરે છે. આચાર્યગાદિના ઉત્સર્ગ, અપવાદ, ઉત્સર્ગાપવાદ, અપવદોત્સર્ગ, ઉત્સર્ગોત્સર્ગ, અપવાદાપવાદ રૂપ સૂત્ર ભણાવી, પછી તેના નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણી, સંગ્રહણી, વૃત્ત્યાદિરૂપ પરંપરાત્મક અર્થ શીખવે છે. ચ કારથી નૈગમાદિ સાતે નયોને જણાવે છે, તે આચાર્ય. સૂત્રરૂપી ધન દેવાથી ધન્ય છે, અર્થદાનરૂપી પુણ્યથી પવિત્ર છે. જિનાજ્ઞા પ્રતિપાલક છે. કુમતિ નિવારી સન્માર્ગે સ્થાપવાથી બંધુ છે, જીવાદિ પદાર્થના જ્ઞાનથી સંયમમાં દેહત્વ વડે કર્માભાવથી મોક્ષદાયક છે.

અનંતરોક્ત જ મોક્ષગમનયોગ્ય પ્રાણીને નેત્રતુલ્ય કહ્યા. કુમતિપટલ નિરાકરણથી પ્રગટ કરે છે, તે આચાર્ય શિરોમણિ જિનોક્ત અનુષ્ઠાન જેવા છે તેવા જ દશાવિ છે.

તીર્થ - ચતુર્વિધ સંઘ કે પહેલાં ગણધર તેને કરે છે, તે તીર્થંકર, તેની તુલ્ય છે. આ સમાનતા દેશથી જાણવી. અન્યથા ક્યાં તીર્થંકરત્વ અને ક્યાં આચાર્યત્વ ? સૂરિ - અનેક અતિશયયુક્ત ગૌતમાદિ સમાન આચાર્ય. સર્વ શક્તિથી જે જિનમત - નિત્યાનિત્ય આદિ સ્વરૂપ વાયક, સાત નયાત્મક ઈત્યાદિને ભવ્યો પાસે દેખાડે છે. આજ્ઞા - પારગતોક્ત મર્યાદા, ઉલ્લંઘતા ફરી તે અધમપુરુષ છે, પણ પ્રધાનપુરુષ નથી.

હવે કેવા આચાર્યો આજ્ઞાના ઉલ્લંઘક છે, તે કહે છે -

● ગાથા-૨૮ :-

બ્રહ્માચારી આચાર્ય, બ્રહ્માચારી સાધુની ઉપેક્ષા કરનાર આચાર્ય, ઉન્માર્ગસ્થિત આચાર્ય, ત્રણે માર્ગનો નાશ કરે છે.

● વિવેચન-૨૮ :-

બ્રહ્મ-સર્વથા શિથિલ, આચાર-જ્ઞાનાચારાદિ, તે બ્રહ્માચાર, તે અધર્માચાર્ય. સંયમવ્યાપારથી મુક્ત, મુનિના ઉપેક્ષક, પ્રમાદપ્રવૃત શ્રમણાદિને ન રોકે તે મંદ ધર્માચાર્ય. ઉત્સૂત્ર આદિ પ્રરૂપણામાં પ્રવૃત, તે અધમાધમ આચાર્ય. આ ત્રણે જ્ઞાનાદિરૂપ માર્ગનો વિનાશ કરે છે. તેને સેવનારનું ફળ દશાવિ છે -

● ગાથા-૨૯ :-

ઉન્માર્ગસ્થિત, સન્માર્ગનાશક આચાર્યને જે સેવે છે, હે ગૌતમ ! જરૂર તે પોતાના આત્માને સંસારમાં પાડે છે.

● વિવેચન-૨૯ :-

આગમવિરુદ્ધ પ્રરૂપક, જિનોક્તમાર્ગદૂષક, જે ભવ્યજીવ તેનું કહેલ અનુષ્ઠાન કરે છે, કરાવે છે કે અનુમોદે છે, તે આચાર્ય પોતાને નિયમા ભવાંધકૂવામાં ફેંકે છે.

● ગાથા-૩૦ :-

અયોગ્ય તરનાર મનુષ્ય ઘણાંને ડૂબાડે, તેમ ઉન્માર્ગ સ્થિત એક પણ આચાર્ય તેના માર્ગને અનુસરનારા ભવ્યજીવોના સમૂહનો નાશ પમાડે છે.

● વિવેચન-૩૦ :-

અદ્વિતીય પણ આચાર્ય કે સાધુ, કુમતિના કદાગ્રહથી ગ્રસ્ત થઈ નાશ પામે છે અર્થાત્ સંસારસાગરમાં પાડે છે. ભવ્ય જીવો પણ તે માર્ગને અનુસરતા, જેમ કુતારક મનુષ્ય, તેની પાછળ રહેલાં ઘણાં પ્રાણીને નધાદિમાં ડૂબાડે અને પોતાને પણ ડૂબાડે તેમ ડૂબાડનાર થાય. હવે ઉન્માર્ગમાં રહેલને ચતું ફળ -

● ગાથા-૩૧ :-

ઉન્માર્ગ માર્ગે ચાલનારા અને સન્માર્ગનાશક સાધુને હે ગૌતમ ! અનંત સંસાર નિશ્ચે થાય છે.

● વિવેચન-૩૧ :-

ગોશાળો, બોટિક, નિહવાદિનો માર્ગ-પરંપરા, તેમાં કે ઉન્માર્ગરૂપ જે માર્ગ, તેમાં સ્થિત મુનિવેષા ભાસ, ઉપલક્ષણથી આચાર્યો પણ હે ગૌતમ ! નિશ્ચે જેનો પાર ન પામી શકાય તેવા અનંત ચતુર્ગત્યાત્મક સંસારને પામે. ચ તેમાં રહેલાં અનેક દુઃખનો સૂચક છે. તેઓ જિનોક્ત પથના આચાર્યક થાય. હવે કોઈક કદાચ પ્રમાદથી જિનોક્ત ક્રિયા ન કરે, પણ ભવ્યોને યથોક્ત જિનમાર્ગ દશાવિ તે કયા માર્ગમાં આત્માને સ્થાપે છે ? તેથી વિપરીત કેવો હોય ?

● ગાથા-૩૨ :-

શુદ્ધ સાધુમાર્ગને કહેતો, પોતાને ત્રીજા પદમાં સ્થાપે, તેથી વિપરીત પોતાને ગૃહસ્થધર્મથી ભ્રષ્ટ કરે છે.

● વિવેચન-૩૨ :-

આજ્ઞાશુદ્ધિ સંયુક્ત સુવિહિત પથને આકાંક્ષા વિના પ્રરૂપણ કરતાં પોતાનું રક્ષણ કરે છે. કઈ રીતે ? સાધુ અને શ્રાવક બંને પદની અપેક્ષાથી ત્રીજા સંવિગ્નપાક્ષિક પદમાં. સંવિગ્નપાક્ષિક - મોક્ષાભિલાષી સુસાધુને સાહાય્યકર્તા. તેનું લક્ષણ - શુદ્ધ સુસાધુધર્મ કહે છે, પોતાના આચારને નિંદે છે [ક્યાંઞ ?] સુતપસ્વી અને રાત્નિકો પાસે. વંદન કરે પણ કરાવે નહીં, કૃતિકર્મ કરે પણ કરાવે નહીં, પોતાને માટે દિક્ષા ન આપે પણ સુસાધુ માટે પ્રતિબોધ કરે.

વળી જે ઉત્સૂત્રભાષી છે, સાધુ દ્રેષી છે, તે ગૃહસ્થ ધર્મથી ભ્રષ્ટ છે. તે સાધુ પણ નથી - ગૃહસ્થ પણ નથી. જો એમ છે, તો શું કરવું જોઈએ ?

● ગાથા-૩૩ :-

જો જિનભાષિત અનુષ્ઠાન સમ્યક્પણે ન કરી શકે તો પણ ક્ષીણરાગી - જિને કહેલને સમ્યક્ રીતે પ્રરૂપે.

● વિવેચન-૩૩ :-

જો કરવાનું શક્ય ન બને. કઈ રીતે ? ત્રિકરણ શુદ્ધિથી, કેવલીએ કહેલ

આજન્મ ક્રિયાકલાપરૂપ તો આત્માના સામર્થ્યથી જેવું હોય તેવું કહે, જેમ જિનેશ્વરે કહ્યું, તેમ નિરૂપે, હવે પ્રમાદીને પણ શુદ્ધ પ્રરૂપણથી શો ગુણ છે ? -

● ગાથા-૩૪ :-

મુનિયર્યામાં શિથિલ છતાં પણ વિશુદ્ધ ચટણ - કરણ સિતરીની પ્રશંસા કરી પ્રરૂપણા કરનાર સુલભબોધી જીવ પોતાના કર્મોને શિથિલ કરે છે.

● વિવેચન-૩૪ :-

શિથિલ હોવા છતાં, ક્યાં ? મુનિયર્યામાં દુષ્ટ જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મને શોધે અર્થાત્ કર્મોનું શિથિલત્વ પામે, સુખે પ્રાપ્ત જન્માંતરમાં જિનધર્મપ્રાપ્તિરૂપ જેને છે તે સુલભબોધિ, સુદેવપ્રાપ્તિ પછી સુકુલોત્પત્તિ થાય. કઈ રીતે ? ચરણ-કરણને નિર્માથી ભાવે પ્રશંસા કરતા અને વાંછારહિત યથાવસ્થિત ભવ્યોને કહેતા.

તેમાં પ્રત-૫, શ્રમણધર્મ-૧૦, સંયમ-૧૭, વૈયાવચ્ચ-૧૦, બ્રહ્મચર્ય ગુપ્તિ-૯, જ્ઞાનાદિબ્રિક-૩, તપ-૧૨, ક્રોધાદિનિગ્રહ-૪ એ ચરણ સિતરી અને પિંડવિશુદ્ધિ-૪, અમિતિ-૫, ભાવના-૧૨, પ્રતિમા-૧૨, ઈન્દ્રિય નિરોધ-૫, પ્રતિલેખના-૨૫, ગુપ્તિ-૩, અભિગ્રહો-૪ એ કરણ સીતરી જાણવી.

હવે સંવિજ્ઞાપાક્ષિકનું સાધુના વિષયમાં કંઈક કૃત્ય -

● ગાથા-૩૫ :-

સન્માર્ગમાં પ્રવર્તતા સાધુઓનું ઔષધ-ભૈષજાદિથી સમાધિ પમાડવારૂપ વાત્સલ્ય પોતે કરે અને કરાવે.

● વિવેચન-૩૫ :-

પ્રધાનમાર્ગ પરંપરા પ્રવૃત્ત જગત ઉત્તમ મુનિને નિર્જરા માટે અંતરંગભાવથી ઉપકાર કરણ ધારણ કરે, કઈ રીતે ? ઔષધ અને ભેષજ વડે. - X -
ચ શબ્દથી અનેક પ્રકારે, પોતે કરે બીજા પાસે કરાવે અને અનુમોદે, તે સંવિજ્ઞાપાક્ષિક આરાધક છે.

● ગાથા-૩૬ :-

ખિલોકવર્તી જીવોએ જેના ચરણકમળને નમસ્કાર કર્યા છે, એવા કેટલાંક હતા, છે અને હશે. જેમનો કાળ માત્ર બીજાનું હિત કરવાના એક લક્ષ્યપૂર્વક વીતે છે.

● વિવેચન-૩૬ :-

અતીતકાળે હતા, હાલ છે, ભાવિકાળે હશે. કેટલાંક સંવિગ્નપાક્ષિકો, કેવા ? સ્વર્ગ-મૃત્યુ-પાતાળ લોકમાં તેનો નિવાસી પ્રાણીગણ તેમના ચરણકમળમાં નમેલ છે. તે સત્પુરુષ સંવિગ્ન પાક્ષિકો, પરહિતકરણના અદ્વિતીય બદ્ધ લક્ષ્યવાળા. - X -
અથવા પરહિતકરણમાં એક બદ્ધ લક્ષ-દર્શન જેમને છે તેવા, તેમાં જ કાળ વિતાવનારા, તે સંવિગ્નપાક્ષિકો છે.

જે આવા નથી તેમનું સ્વરૂપ કહે છે -

● ગાથા-૩૭ :-

ભૂત-ભાવિ અને વર્તમાનમાં કોઈ એવા આચાર્યો છે કે જેમનું નામ ગ્રહણ

માત્રથી પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે.

● વિવેચન-૩૭ :-

અતીતકાળે થયા, અનાગતકાળે થશે, કેટલાંક અને વર્તમાનમાં પણ છે. હે ગૌતમ ! આચાર્ય પદનામ ધારી, જેમનો પરિચય કરવો તો દૂર, તેમનું 'અમુક' એવું નામ કહેતાં પણ નિશ્ચયથી પ્રાયશ્ચિત્ત આવે. મહાનિશીથના પાંચમાં અધ્યયનમાં કહે છે - અહીં ૫૫૫,૫૫,૫૦,૦૦,૦૦,૦૦૦ ગુણરહિત આચાર્યો થશે.

● ગાથા-૩૮ :-

જેમ લોકમાં નોકર તથા વાહન શિક્ષા વિના સ્વેચ્છાચારી થાય છે, તેમ શિષ્ય પણ સ્વેચ્છાચારી થાય, માટે ગુરુએ પ્રતિપૃચ્છા અને પ્રેરણાદિ વડે શિષ્ય વર્ગને હંમેશાં શિક્ષા આપવી.

● વિવેચન-૩૮ :-

સરૂરી - સ્વેચ્છાચારી, અણવિક્ષત્રય - શિક્ષા રહિતત્વ જેમ નોકર - સેવક, વાહન - હાથી, અશ્વ, વૃષભ, મહિષાદિ લોકમાં તથા શિષ્યો, ગુરુના કાર્યમાં પ્રતિપૃચ્છા વડે, યોગણાદિ વિના સ્વેચ્છાચારી થાય છે. તેથી - X - આચાર્યોએ શિષ્યોને અને મહત્તરા વડે સ્વશિષ્યાને સર્વકાળ શિક્ષા આપવી.

● ગાથા-૩૯ :-

જે આચાર્યોદિ પ્રમાદ દોષથી કે આજ્ઞાથી શિષ્ય વર્ગને પૂર્વવત્ પ્રેરણાદિ કરતાં નથી, તે આજ્ઞા વિરાધક જાણવા.

● વિવેચન-૩૯ :-

જે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, ગણાવચ્છેદકાદિ, નિદ્રાદિથી, મત્સર કે દોષથી, સ્વશિષ્યમાં રાગાદિ પ્રમાદ દ્રેષ કે પ્રમાદદોષ સ્વરૂપ જે દોષ - કુલક્ષણત્વ, આજ્ઞા, મોહ કે અવજ્ઞાદિથી શિષ્યવૃંદને સંયમાનુષ્ઠાનમાં ન પ્રેરે, તે આચાર્ય વડે જિનાજ્ઞા વિરાધિત કે ખંડિત જાણવી.

● ગાથા-૪૦ :-

હે સૌમ્ય ! એ પ્રમાણે મેં સંક્ષેપથી ગુરુનું લક્ષણ વર્ણવ્યું, હે ધીર ! હવે સંક્ષેપથી ગચ્છનું લક્ષણ કહીશ. તેને તું શ્રવણ કર.

● વિવેચન-૪૦ :-

સંક્ષેપથી મારા વડે, હે સૌમ્ય ! હે શિષ્ય ! પ્રરૂપિત કર્યું કે ગુરુના લક્ષણ શું છે ? હવે ગચ્છ - મુનિવૃંદના લક્ષણ, બુદ્ધિ વડે શોભે તે ધીર, તે સંક્ષેપથી સાંભળો.

● ગાથા-૪૧,૪૨ :-

જે ગીતાર્થ સુસંવિગ્ન, આજ્ઞાસરહિત, દંડપ્રતી, અસ્ખલિત ચારિત્રવાન્, હંમેશાં રાગદ્રેષ વર્જિત, આઠમદ રહિત, ક્ષીણી કષાયી અને જિતેન્દ્રિય એવા તે છન્નસ્થ સાથે પણ કેવળી વિચરે.

● વિવેચન-૪૧,૪૨ :-

ગીત - સૂત્ર અને અર્થ, તેનું વ્યાખ્યાન, તે બંનેથી યુક્ત ગીતાર્થ, જે અતિ

સંવેગવાનું, વૈયાવૃત્યાદિમાં આભસરહિત, સુનિશ્ચલ, મહાવ્રત લક્ષણ જેને છે, તે દંડવ્રત, અતિચાર રહિત ચારિત્ર-૧૭ ભેદે જેને છે તે અસ્ખલિત ચારિત્ર. સતત રાગ-માયા, લોભરૂપ અને દ્વેષ-ક્રોધ, માનરૂપ. કુળ, રૂપ, બળ આદિ આઠ મદસ્થાનોને ક્ષય કરતાં, દુર્બલ કરેલ કષાય - ક્રોધાદિ ભેદયુક્ત, આત્મવશીકૃત્ શ્રોત્રાદિ પાંચે ઈન્દ્રિયોવાળા, તેવા ઇન્દ્રિય સાથે કેવળજ્ઞાની વિચરે.

હવે ઉક્ત વિપરીત સાથે વિહાર ન કરે.

● ગાથા-૪૩ :-

સંયત હોવા છતાં હે ગૌતમ ! પરમાર્થને ન જાણનાર અને દુર્ગતિપથદાયક એવા અગીતાર્થને દૂરથી જ તજવા.

● વિવેચન-૪૩ :-

જે મુનિઓ અભ્યસ્ત નથી, પરમાર્થ - જે કર્મબંધના સ્થાનો છે, તે કર્મ નિર્જરાના સ્થાનો છે, જે નિર્જરા સ્થાનો છે, તે જ કર્મબંધના સ્થાનો છે - X - ઈત્યાદિ પરિજ્ઞાન રૂપ જેમને નથી તે અનભ્યસ્ત પરમાર્થા. તેમને દૂરથી તજવા. કેમકે તે દુર્ગતિપથદાયક છે. તિર્યચાદિ ગતિ પ્રાપ્ત છે.

હવે ગીતાર્થોપદેશ બધે સુખાવહ થાય, તે કહે છે -

● ગાથા-૪૪,૪૫ :-

ગીતાર્થના વચને બુદ્ધિમાનું હળાહળ ઝેર પણ નિઃશંકપણે પી જાય, કારણ પમાડે તેવા પદાર્થ પણ ખાઈ જાય. કેમકે તે પરમાર્થથી ઝેર નથી, અમૃત રસાયણ છે. નિર્વિઘ્નકારી અને મારતું નથી, મરે તો પણ અમર થાય છે.

● વિવેચન-૪૪,૪૫ :-

ગીતાર્થ - ગુરુપાસે સૂત્રાર્થ ભણેલ, તેમના ઉપદેશથી ઉત્કટ ઝેર પીએ છે કેવા ? સર્વથા શંકારહિત થઈ વિષગુટિકા ખાઈ જાય, મરણ પામે. તત્ત્વથી તે વિષ નથી, અમૃતરસ તુલ્ય છે. નિશ્ચે તે ઝેર વિઘ્નરહિત છે, તેથી તે વિષ પ્રાણત્યાગ કરાવતું નથી. જો કોઈ રીતે મરણ પામે તો પણ જીવતા એવા જ થાય છે. કેમકે શાશ્વત સુખનો હેતુ છે.

ગીતાર્થની આ ચતુર્ભંગી છે - (૧) સંવિગ્ન છે, પણ ગીતાર્થ નથી, (૨) સંવિગ્ન નથી, ગીતાર્થ છે. (૩) સંવિગ્ન પણ હોય અને ગીતાર્થ પણ હોય, (૪) સંવિગ્ન નથી, ગીતાર્થ પણ નથી. તેમાં પહેલાં ભંગમાં રહેલ ધર્મચાર્યને આગમ પરિજ્ઞાનનો અભાવ છે, (૨) બીજા ચારિત્ર રહિત છે. જો શુદ્ધ પ્રરૂપક હોય તો - સાધુને વાંદે, પણ વંદાવે નહીં, ત્યારે સંવિગ્ન પાક્ષિક થાય છે. (૩) સર્વ ચારિત્રજ્ઞાન યુક્ત આચાર્ય છે.

(શંકા) આવા તો ગણધરાદિ હોય, હાલ તેવા અપ્રમાદી ન મળે તો તેમનું ધર્મચાર્યત્વ કઈ રીતે ? હાલ જે સૂત્ર વર્તે છે, તે ગુરુ પરંપરાથી ગૃહીતાર્થ, વિનિશ્ચિતાર્થ છે. ઈત્યાદિ - X - ચોથા ધર્મચાર્ય જ કહેવાય. હવે વિપરીત કહે છે-

● ગાથા-૪૬,૪૭ :-

અગીતાર્થના વચનથી અમૃત પણ ન પીવું, કેમકે અગીતાર્થે કહેલ તે

વાસ્તવિક અમૃત નથી. પરમાર્થથી તે અમૃત નહીં પણ હળાહળ ઝેર છે. તેનાથી અજરામર ન થાય, પણ તત્કાલ નાશ પામે.

● વિવેચન-૪૬,૪૭ :-

અગીતાર્થ - પૂર્વોક્ત ચોથો ભંગના વચનથી અમૃત પણ ન પીએ. તે કારણે અમૃત ન થાય, અગીતાર્થે ઉપદેશોલ પરમાર્થથી અમૃત નથી, હળાહળ ઝેર છે. - X - ઈત્યાદિ.

● ગાથા-૪૮ :-

અગીતાર્થ અને કુશીલીયાના સંગને ત્રિવિધે તજી દે. કેમકે પંથમાં ચોરો જેમ વિઘ્નકારી છે, તેમ આ મોક્ષમાર્ગમાં વિઘ્નકારી છે.

● વિવેચન-૪૮ :-

અગીતાર્થ અને કુશીલીયા, ઉપલક્ષણથી ભેદસહ પાર્શ્વસ્થ, અવસન્ન, સંસકૃત, યથાઈંદ્રનો સંસર્ગ મન, વચન, કાયાથી તજવો. તેમાં મનથી ચિંતવન, વાચાથી આલાપ-સંલાપ, કાયાથી સંમુખ ગમનાદિ, વિશેષથી તજવું. મહાનિશીયમાં કહેલ છે - લાખ વર્ષ શૂળીથી ભેદાવું, પણ અગીતાર્થ સાથે એક ક્ષણ પણ ન વસવું. નિર્વાણ પથમાં આ બધાં વિઘ્નકર છે. જેમ લોકમાર્ગમાં ચોરો છે.

● ગાથા-૪૯ :-

દેદીપ્યમાન અગ્નિ જોઈ, તેમાં નિઃશંક પ્રવેશ કરીને પોતાને બાળી નાંખવા, પણ કુશીલીયાને આશ્રય ન કરવો.

● વિવેચન-૪૯ :-

પ્રજ્વલિત વૈશ્વાનર, દુકુ - નિર્દય અથવા જોઈને નિઃશંક તે વૈશ્વાનરમાં પ્રવેશ કરીને પોતાને બાળી નાંખવા, પણ કુશીલીયાથી દૂર રહેવું - તેનો સંગ ન કરવો અથવા કુશીલી, ઉપલક્ષણથી અગીતાર્થનો સંગ ન કરવો. કેમકે અનંતસંસારનો હેતુ છે. મહાનિશીયમાં કહ્યું છે - સન્માર્ગે રહેલ જીવ, ઘોર વીરતપ કરે, પણ આ પાંચને ન છોડે તો બધું નિરર્થક છે - પાર્શ્વસ્થા, ઓસન્ન, યથા ઇંદ્ર, કુશીલી, શબલ. આ પાંચને દંષ્ટિથી પણ ન જોવા. હવે ગચ્છ સ્વરૂપ -

● ગાથા-૫૦ :-

જે ગચ્છમાં ગુરુના પ્રેરિત શિષ્યો, રાગદ્વેષના પચ્ચાતાપ વડે ઘગઘગાયમાન અગ્નિ માફક સળગી ઉઠે છે, તે ગચ્છ નથી.

● વિવેચન-૫૦ :-

પ્રજ્વલિત અગ્નિવત્ જે ગણમાં, કઈ રીતે ? ઘગઘગતા. સ્વ આચાર્યથી, અપિ શબ્દથી ગણાવચ્છેદક, સ્થવિરાદિ વડે પણ, “આપને આ અચુક્ત છે.” તેમ પ્રેરિત કરે, કોને ? સ્વ શિષ્યોને, રાગદ્વેષથી બાળે છે, કઈ રીતે ? નિરંતર ક્રોધ કરવા પડે અથવા રાગદ્વેષથી. - X - હે ગૌતમ ! તે ગચ્છ નથી.

● ગાથા-૫૧ :-

ગચ્છ મહાપ્રભાવશાળી છે, કેમકે તેમાં રહેનારાને વિપુલ નિર્જરા થાય છે.

સારણ-વારણ-પ્રેરણાદિથી દોષપ્રાપ્તિ ન થાય.

● વિવેચન-૫૧ :-

ગચ્છ - મુનિવૃંદરૂપ, મહાન્ પ્રભાવ જેનો છે તે મહાનુભાવ, તે ગચ્છમાં વાસ કરતાં દેશકર્મક્ષયરૂપ કે સર્વકર્મક્ષયરૂપ મોક્ષ પણ થાય છે. કેવી ? વિસ્તીર્ણા. તેમાં વસતા સારણાદિ વડે દોષાગમ ન થાય.

● ગાથા-૫૨ થી ૫૬ :-

ગુરુની ઈચ્છાને અનુસરનાર, સુવિનીત, જિતપરીષદ, ધીર, અભિમાન-લોલુપતા-ગારવ-વિકથાથી રહિત... ક્ષાંત, દાંત, ગુપ્ત, મુક્ત, વૈરાગ્યમાર્ગીન, દશવિધ સામાચારી - આવશ્યક - સંયમમાં ઉદ્યુત... ખર-કઠોર-કર્કશ, અનિષ્ટ અને દુષ્ટ વાણીથી તેમજ તિરસ્કાર અને કાઠી મૂકવા વડે પણ જેઓ દ્રેષ ન કરે... જે અપકીર્તિ ન કરે, અપયશ ન કરે, અકાર્ય ન કરે અને કંઠે પ્રાણ આવે તો પણ પ્રવચન મલિન ન કરે... કાર્ય કે અકાર્યમાં ગુરુજી જો કઠોર-કર્કશ-દુષ્ટ-નિહુર ભાષાથી કંઈ કહે, તો શિષ્યો “તહસિ” કહી સ્વીકારે, તેને હે ગૌતમ! ગચ્છ જાણ.

● વિવેચન-૫૨ થી ૫૬ :-

[૫૨] સ્વ આચાર્યના અભિપ્રાય મુજબ વર્તે, પણ પોતાના અભિપ્રાયથી નહીં. શોભન વિનયયુક્ત, શીતોષ્ણાદિ પરીષદોને પરાજિત કરનાર તે જિન પરીષદોને પરાજિત કરનાર તે જિન પરીષદ, આચારાંગ નિર્યુક્તિમાં કહ્યું છે -

સ્ત્રી અને સત્કાર એ બે પરીષદો ભાવ શીતલ છે. બાકીના ૨૦ પરીષદો ઉષ્ણ જાણવા. તીવ્ર પરિણામથી જે પરિષદો ઉષ્ણ થાય છે, મંદપરિણામથી તે પરિષદો શીત થાય છે.

જ્ઞાનાવરણ, વેદનીય, મોહનીય અને અંતરાયમાં ક્ષુધાપિપાસા, શીત-ઉષ્ણ આદિ બાવીશે પરિષદો અવતરે છે. જેમ દર્શનમોહમાં સમ્યક્ત્વ પરિષદ, તેના ઉદયમાં તેનો સંભવ છે. જ્ઞાનાવરણમાં પ્રજ્ઞા અને અજ્ઞાન, અંતરાયમાં અલાભ, ચારિત્ર મોહનીયમાં આકોશ, અરતિ આદિ સાત, વેદનીયના ઉદયમાં ભુખ, તરસાદિ અગિયાર પરિષદો થાય. બાકીના દર્શનાવરણ, નામ, આયુ, ગોત્રમાં પરિષદોનો અવતાર ન થાય.

તથા નવમા ગુણઠાણા સુધી બધાં પણ પરિષદો સંભવે છે, વળી એક સાથે વીશ પરિષદો જ વેદે. કેમકે જે સમયે શીતને વેદે છે, તે સમયે ઉષ્ણત્વને ન વેદે, જ્યારે ઉષ્ણને વેદે ત્યારે શીતને ન વેદે. જ્યારે ચર્યાને વેદે છે ત્યારે નૈષેધિકી ન વેદે, જ્યારે નૈષેધિકી વેદે, ત્યારે ચર્યા ન વેદે.

સૂક્ષ્મ સંપરાય - દશમાં ગુણઠાણે ભુખ, તરસ આદિ ચૌદ પરિષદો કહેલાં છે, તેમાં કોઈ બારને વેદે છે, કેમકે શીત-ઉષ્ણ કે ચર્યા-શર્યાનો એકત્ર સંભવ નથી. ઉપશાંતમોહ-૧૧માં ગુણસ્થાનમાં, ક્ષીણમોહ - બારમાં ગુણ સ્થાન છન્નસ્થ-વીતરાગમાં તે જ ચૌદ સંભવે છે. - X - X -

સયોગ્ય યોગીરૂપે ૧૧-પરીષદો સંભવે છે. જેમકે - ભુખ, તરસ, શીત, ઉષ્ણ ઈત્યાદિ. - X - X -

બુદ્ધિ વડે શોભે તે ધીર-વજસ્વામીવત્. અહંકારયુક્ત નહીં - સ્કંધકવન્, આહાર-ઉપધિ-પાત્રાદિ ગૃહ્ય નહીં - તે ધન્યમુનિવત્, ગૌરવભિક આસક્ત નહીં તે મથુરા-મંત્રુશિષ્ય સમાન, વિકથા ન કરે - હરિકેશમુનિવત્.

[૫૩] ક્ષમાયુક્ત - ગજસુકુમાલવત્, દમિતેન્દ્રિય - શાલિભદ્રાદિવત્, નવ બ્રહ્મચર્યગુપ્તિવાળા - સ્થૂલભદ્રવત્, નવ બ્રહ્મચર્યગુપ્તિવાળા - સ્થૂલભદ્રવત્, લોભરહિત - જંબૂસ્વામ્યાદિવત્, સંવેગ પથ આશ્રિત - અતિ મુક્તકુમારવત્, દશવિધ સામાચારીમાં ઉદ્યુત્, આવશ્યક - અવશ્ય કર્મવ્ય અથવા ગુણોને ચોતરફથી અવશ્ય કરે છે તે આવશ્યક. - X -

[૫૪] ખર-પુરુષ-કર્કશવાણી વડે, અનિષ્ટ દુષ્ટ વાણી વડે આદિથી જે મુનિઓ દ્રેષ ન ધરે, તે ત્રણ યોગ્ય થાય. તેમાં ખર - રે મૂટ !, રે અપંડિત આદિ વાણી - X - X - X - નિર્મલ્સનમ્ - અંગુલિ આદિથી તર્જન, ત્રિહ્વાટન - વસતિ, ગણ આદિથી નિષ્કાશન, આદિ શબ્દથી તેની ચિંતા કરણાદિ અથવા પ્રવાહથી આ શબ્દો એકાર્થિક છે. - X -

[૫૫] જે ગણ મુનિઓ અકીર્તિજનક નથી. અયશજનક નથી. અવર્ણ - અશબ્દ - અશ્લાઘાજનક નથી, તેમાં અકીર્ત્તિ - સર્વ દિગ્વ્યાપી અસાધુવાદ, અયશ - નિંદનીયતા અવર્ણ એક દિગ્વ્યાપી અસાધુવાદ, અશબ્દ અર્ધદિગ્વ્યાપી અસાધુવાદ. અશ્લાઘા - તે સ્થાને જ અસાધુવાદ, અકાર્યકારી - અસત્ અનુષ્ઠાન કર્તા નહીં. પ્રવચનને માલિન્યકર્તા નહીં, - X - X - એવા તે સુંદર અંતેવાસીઓ. પ્રાણ-બલ. આવા પ્રકારના તેઓ ધન્ય છે.

[૫૬] સ્વઆચાર્ય વડે કાર્ય કે અકાર્યમાં, કાર્ય - જે કાર્ય ગુરુ જાણે અને શિષ્ય પણ જાણે તે. અકાર્ય - જે કાર્ય ગુરુ જાણે છે, પણ શિષ્ય જાણતાં નથી, અન્યથા ઉત્તમપુરુષોને બાહ્યાંતર કાર્ય વિના બોલવું સંભવતું નથી, અથવા કાર્ય - સનિમિત્ત, અકાર્ય - પ્રધાન નિમિત્ત રહિત. ખર-કર્કશાદિ વાણીથી કહેવાય, ત્યારે - “જેમ તમે કહો છો તે પ્રકારે છે” એમ શિષ્યો કહે છે, હે ગૌતમ ! તેને તું ગચ્છ જાણ સિંહગિરિ ગુરુ-શિષ્યવત્.

● ગાથા-૫૭ :-

પાત્ર આદિમાં મમત્વરહિત, શરીરમાં પણ સ્પૃહા વિનાના, યાત્રા-માત્રા આહારમાં એષણના ઈર દોષ રહિત લેવામાં કુશળ છે.

● વિવેચન-૫૭ :-

મમત્વનો દૂરથી ત્યાગ કરનાર, શેમાં ? પાત્રાદિમાં, આદિ શબ્દથી વસ્તુ, વસતિ, શ્રાદ્ધનગર-ગામ-દેશાદિમાં જે રતિ, નિસ્પૃહ-મેઘકુમારાદિ માફક ઈહારહિત, પોતાના શરીરમાં પણ. યાત્રા - સંયમ, ગુરુ, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાયાદિ રૂપ, માત્રા - તે જ હેતુથી પુરુષ, સ્ત્રી, નપુંસકને કમશ: ૩૨, ૨૮, ૨૪ ક્વલ પ્રમાણ મધ્યે પરિમિત આહાર ગ્રહણ કરવો. ક્વલ પ્રમાણ કુકડીના ઇંડા સમાન. કુકુટી બે ભેદે - દ્રવ્યથી અને ભેદથી. દ્રવ્ય કુકુટી બે ભેદે - ઉદર કુકુટી અને ગલકુકુટી. તેમાં સાધુએ ઉદર

પ્રમાણ આહાર કરવો - X - તેમાં ૩૨ મો ભાગ અંડક, તેનું પ્રમાણ તે ક્વલ. ગલકુકુટી-અવિકૃત્ મુખવાળા પુરુષના ગળાના અંતરાલમાં જે ક્વલ ચોટ્યા વિના પ્રવેશે છે. તે પ્રમાણ ગલકુકુટી ભાવકુકુટી - જે આહારથી ઉદર માટે ન્યૂન કે અધિક ન હોય, પણ ઉદરને ધૃતિ પમાડે, તેટલા પ્રમાણનો આહાર તે ભાવકુકુટી.

અથવા જાતાજાત આહારની પારિષ્કાપનિકામાં નિપુણ. તેમાં આઠાકર્મી લોભથી ગ્રહણ કરીને અને વિષમિશ્ર મંત્રાદિ સંસ્કૃત દોષથી તે જાત કહેવાય છે, આચાર્ય, ગ્લાન, પ્રાધૂર્ણકાર્યે દુર્લભદ્રવ્યમાં સહસાલાભમાં અધિક ગ્રહણ તે અજાત કહેવાય.

અથવા જાત - ગુરુગ્લાનાદિ યોગ્ય આહાર મળતાં તેના રક્ષણમાં નિપુણ કે તેમાં નિસ્પૃહ. અજાત - ગુરુગ્લાનાદિ યોગ્ય આહાર પ્રાપ્તના હોય તો તેના ઉત્પાદનમાં કુશલ. ઠર-ઓષણ આદિમાં કુશળ. તેમાં - X - ભાવૈષણમાં ગવેષણા, ગ્રહણૈષણા અને ગ્રાસૈષણા એ ત્રણ ભેદ છે. તે પેટાભેદ સહિત જાણવા.

● ગાથા-૫૮,૫૯ :-

ઉક્ત નિર્દોષ આહાર પણ રૂપ અને રસને માટે નહીં, વર્ણ કે દર્પના માટે નહીં, પણ સંયમભારના વહન અર્થે છે, જેથી અક્ષાપાંગવત્ વહન થઈ શકે... ક્ષુધા વેદના, વૈયાવચ્ચ, ઈયાસમિતિ માટે, સંયમાર્થે, પ્રાણધારણાર્થે, ધર્મચિંતાર્થે ખાય.

● વિવેચન-૫૮,૫૯ :-

તે આહાર રૂપ-રસ અર્થે નહીં ઈત્યાદિ. તેમાં રૂપ-શરીર લાવણ્ય, રસ-ભોજન આસ્વાદ, વર્ણ-શરીરની કાંતિ, દર્પ-કામની વૃદ્ધિ, સંયમભારવહન - ચારિત્રભારના વહન માટે, જેમ ગાડાની ધરીમાં અભ્યંજન કરે તે બહુ વધારે કે બહું ઓછું ન દેવાય તેમ સાધુ ભાર વહનાર્થે આહાર કરે. તે પણ કારણે ખાય, તેથી કારણ કહે છે - ૧- ભુખની વેદનાને શમાવવાને માટે, - X - ૨-ભુખ્યો વૈયાવચ્ચ ન કરી શકે, તેથી ગ્લાનાદિની વૈયાવચ્ચ માટે, ૩-ઈયાસમિતિ માટે, ૪-પડીલેહણ, પ્રમાર્જના આદિ સાધુ ક્રિયાર્થે, ૫-જીવિતની રક્ષા માટે, ૬-સૂરાર્થ ચિંતન આદિ કારણે આહાર કરે.

● ગાથા-૬૦ :-

જ્યાં મોટા-નાનાનો તફાવત જાણી શકાય, જ્યેષ્ઠ વચનનું બહુમાન હોય, એક દિવસથી પણ જે મોટો હોય, તેની હેલણા ન થાય, હે ગૌતમ! તેને ગચ્છ જાણ.

જે ગણમાં જ્યેષ્ઠ - વ્રત પર્યાયથી મોટા, કનિષ્ઠ - દિક્ષા પર્યાયથી નાના, ચ શબ્દથી મધ્યમપર્યાયી, તેઓ પ્રગટપણે જણાય છે. કઈ રીતે? જ્યેષ્ઠવચન બહુમાનથી. જેમકે હે આર્ય! હે ભદંત! આદિ શબ્દોથી. અથવા જ્યેષ્ઠ - પર્યાય ગુણથી વૃદ્ધ, વચન - આદેશ, તેમનું સન્માન જાળવીને. એક દિવસથી પણ જે જ્યેષ્ઠ હોય, તેની વચન ઉલ્લંઘનાદિથી હીલના ન થાય. પર્યાયથી લઘુ પણ ગુણમાં વૃદ્ધ હોય, તેની પણ હેલના ન થાય, જેમ વજસ્વામી, તેને ગચ્છ જાણવો. હવે આર્યા -

● ગાથા-૬૧,૬૨ :-

ભયંકર દુષ્કાળ હોય, તેવા સમયે પ્રાણનો ત્યાગ થાય તો પણ સાધ્વીનો

લાવેલ આહાર સહસા ન ખાય, હે ગૌતમ ! તેને ગચ્છ જાણવો. તથા જે ગચ્છમાં સાધ્વી સાથે દાંત પડી ગયેલ એવો સ્થવિર પણ આલાપ-સંલાપ ન કરે, સ્ત્રીના અંગોપાંગ ન ચિંતવે તે ગચ્છ છે.

● વિવેચન-૬૧,૬૨ :-

જે ગણમાં સાધ્વીનો લાવેલ આહાર ઘોર દુષ્કાળમાં પ્રાણનો ત્યાગ થાય તો પણ સિદ્ધાંતોક્ત અવિધિ ન કરીને ન ખાય અથવા જે ગણમાં ઉત્સર્ગ માર્ગે સાધ્વીનો લાવેલ આહાર ન ખાય પણ અપવાદમાં ખાય, જેમકે - જંઘાબલ ક્ષીણ અર્ણિકાપુત્ર આચાર્ય. તે ગચ્છ છે. આ ગાથાનું વ્યાખ્યાન જિનાજ્ઞાપૂર્વક કરવું. હવે ઉત્સર્ગથી જલ્પન-પરિચયાદિ નિવારવું -

જે ગણમાં સાધ્વી સાથે ચ કારથી કાંતાદિ સ્ત્રી સાથે તરુણ સાધુ તો શું સ્થવિરો પણ નિષ્કારણ આલાપ-સંલાપાદિ ન કરે. - X - કેવા સ્થવિરો ? દાંત પડી ગયેલા, સરાગ દૈષ્ટિથી ન ચિંતવે શું ? સ્ત્રીના અંગોપાંગ - X - વિલોકે નહીં, કદાચ જુએ તો પણ બીજાને ન કહે -

● ગાથા-૬૩ થી ૭૧ :-

અપ્રમતો! અગ્નિ અને વિષ સમાન સાધ્વીનો સંસર્ગ છોડી દો. સાધ્વીને અનુસરનારો સાધુ થોડાં જ કાળમાં જરૂર અપકીર્તિ પામે... વૃદ્ધ, તપસ્વી, બહુશ્રુત, પ્રમાણભૂત મુનિને પણ સાધ્વીનો સંસર્ગ લોકનિંદાનો હેતુ થાય છે... તો પછી યુવાન, અલ્પશ્રુત, થોડો તપ કરનાર એવાને સાધ્વી સંસર્ગ લોકનિંદાનો હેતુ કેમ ન થાય?... જો કે પોતે દંટ અંતઃકરણવાળો હોય તો પણ સંસર્ગ વધતા અગ્નિ સમીપે જેમ ઘી ઓગાળી જાય તેમ મુનિનું ચિત સાધ્વી સમીપે વિલીન થાય છે.

સર્વ સ્ત્રીવર્ગમાં હંમેશાં અપ્રમતપણે વિશ્વાસ રહિત વર્તે તો તે બ્રહ્મચર્ય પાળી શકે, તેથી વિપરીત વર્તે તો ન પાળી શકે... સર્વત્ર બધાં પદાર્થોમાં મમતારહિત મુનિ સ્વાધીન હોય છે, પણ તે જો સાધ્વીના પાસમાં બંધાયેલ હોય તો પરાધીન થઈ જાય છે લીંટમાં પડેલ માખી છૂટી ન શકે, તેમ સાધ્વીને અનુસરનાર સાધુ છૂટો થઈ શકતો નથી... આ જગત્માં અવિધિએ સાધ્વીને અનુસરતા સાધુને તેના સમાન બીજું કોઈ બંધન નથી. સાધ્વીને ધર્મમાં સ્થાપન કરનાર સાધુને એના સમાન નિર્જરા નથી.

વચનમાત્રથી પણ ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થયેલાં બહુલબ્ધિક સાધુને પણ જ્યાં વિધિપૂર્વક ગુરુથી નિગ્રહ કરાય તે ગચ્છ છે.

● વિવેચન-૬૩ થી ૭૧ :-

પ્રમાદવર્જિત થઈ તમે છોડો ? કોને ? એકાંતે સાધ્વી પરિચયાદિને. કેવા ? જેમ અગ્નિ વડે બધું ભસ્મ સાત્ થાય તેમ સાધ્વી સંસર્ગે ચારિત્ર ભસ્મસાત્ થાય છે. જેમ તાલપુટ વિષ જીવોને પ્રાણનો નાશ કરનાર થાય, તેમ સાધ્વી પરિચય ચારિત્રપ્રાણનો નાશકર થાય. સાધ્વીનો કિંકર સાધુ અકીર્તિ-અસાધુવાદ કે અવર્ણવાદ

પામે, માટે જલ્દી સાધ્વીસંસર્ગ છેડ.

વૃદ્ધ, તપસ્વી, ઘણાં આગમ ભણેલો, સર્વજનમાન્ય સાધુ પણ સાધ્વીના અતિ પરિચયથી લોકમાં અપકીર્તિલક્ષણ થાય. જેમકે આ સુલક્ષણ નથી. - - - તો યુવાન, આગમના જ્ઞાન રહિત, વિકૃષ્ટ તપ ન આચરનાર એવો મુનિ નિષ્કારણ મુંડી [સાધ્વી] સાથે વિકથા પરિચયાદિકરણથી લોકાપવાદ લક્ષણને કેમ ન પામે? અર્થાત્ અપકીર્તિ જ પામે.

જો કે સ્વયં દેવ અધ્યવસાયી સાધુ છે, તો પણ તે મુનિ ગમનાગમનાદિ રૂપ પ્રાપ્ત અવસર - વાર્તાલાપાદિથી સાધ્વી પાસે રાગવાળો થાય છે, જેમ અગ્નિ પાસે ઘી ઓગળે તેમ સાધ્વીના અધ્યવસાનરૂપ નિશ્ચે થાય.

બધે - દિવસે, રાત્રે ગૃહના આંગણ કે માર્ગાદિમાં અનાથ-મુંડી-રંડાદિ સ્ત્રીવૃંદમાં નિદ્રા-વિકથાદિ પ્રમાદરહિત થઈ સર્વકાળ વિશ્વાસરહિત થઈ નિરતીચાર મૈથુનત્યાગરૂપ બ્રહ્મચર્ય પાળે, તેનાથી વિપરીત હોય તે ન પાળે.

સર્વે ત્યાજ્ય પદાર્થોમાં મમતાદિ રહિત સાધુ-મોક્ષ સાધક, ક્ષેત્ર-કાળ-દ્રવ્ય-ભાવાદિમાં આત્મવશ થાય, પરવશ ન થાય. જે સાધ્વીનું સેવકત્વ કરે તે પરવશ થાય છે. જેમ બળખા-લીંટમાં પડેલ માખી બહાર નીકળવા સમર્થ ન થાય, તેમ સાધ્વીના પાશમાં બદ્ધ સાધુ પોતાને મુક્ત કરીને સ્વેચ્છાથી ગ્રામાદિમાં વિચરી ન શકે.

સાધુને લોકમાં સાધ્વીતુલ્ય પાશબંધનરૂપ કોઈ વસ્તુ વિદ્યમાન નથી. અહીં અપવાદનો અપવાદ કહે છે - જે સાધ્વી સંચમબ્રષ્ટ છે, તેને ધર્મ સાથે જોડનાર સાધુ આગમવેદી અને અબંધક જાણવો. - X - અથવા શ્રુત-ચારિત્ર ધર્મથી કંઈક બ્રષ્ટ જોઈને, તેની પાસે ગચ્છોપદેશ પરિચયાદિ કરીને શ્રુતચારિત્ર લક્ષણ ધર્મ સાથે સ્થાપે. ઉપલક્ષણથી અતિ ગહન વનમાં, પશુ કે મ્લેચ્છાદિ દુર્ગમાં, વિષમ સ્થાનમાં સર્વ શરીરથી પડતી સાધ્વીને હાથ પકડીને કે આખી ઉપાડીને ધારી રાખે, એ રીતે નષ્ટચિત-દીપ્તચિત-પરવશીભૂત-ચક્ષુવિષ્ટ-ઉન્માદ કે ઉપસર્ગ પ્રાપ્ત સાધ્વી કે ગૃહસ્થિને ઈત્યાદિને સર્વાંગથી ધારી રાખે કે દેશથી સાહાય કરે, તો પણ તે સાધુ આગમવેદી છે અર્થાત્ આજ્ઞાને અતિક્રમતો નથી તથા અશુભકર્મબંધ કારક થતો નથી.

વળી સાધુ શિક્ષા પ્રદાનથી કે ગુણવર્ણનથી કહે છે.

ક્રિયા તો દૂર રહી, વાણી માત્રથી બ્રષ્ટ ચારિત્રનો વિધિથી નિગ્રહ જેમાં કરાય છે, અથવા બહુલબ્ધિકનો પણ તે ગચ્છ વચન વ્યાપારથી રે કુશીલ ! રે અપંડિત ! ઈત્યાદિથી અપિ શબ્દથી મન વડે, જેમકે આ સંચમગુણકારી નથી, તેથી શિક્ષા આપવી ઈત્યાદિ વિચારે, કાયા-હાથ હલાવવા, માથું ઘુણાવવું આદિ જે ગણમાં શિથીલ સંચમીનો નિગ્રહ સૂત્રોક્ત પ્રકારે સ્વધર્માચાર્ય વડે કરાય છે, તે ગચ્છ છે.

અહીં લબ્ધિનું કિંચિત્ સ્વરૂપ કહે છે - આમષોષધિ, વિષોષધિ, જેતોષધિ, જલ્તોષધિ, સર્વોષધિ, સંમિત્રસ્રોત, અવધિ, ઋજુ મતિ, વિપુલમતિ લબ્ધિ. ચારણ, આશીવિષ, કેવલી, ગણધારી, પૂર્વધર, અરહંત, ચક્રવર્તી, બલદેવ, વાસુદેવ, ક્ષીરમધુસર્પિસાશ્રવ, કોટ્કબુદ્ધિ, પદાનુસારી, બીજબુદ્ધિ, તૈજસ, આહારક, શીતલેશ્યા,

વૈકુર્વિકદેહલબ્ધિ, અક્ષીણમહાનસીક લબ્ધિ, ઈત્યાદિ લબ્ધિ કહી. જો કે સ્ત્રીઓને અરિહંતાદિ કેટલીક લબ્ધિ હોતી નથી. અભવી પુરુષોને પણ કેટલીક ન હોય.

● ગાથા-૭૨ થી ૭૪ :-

જે ગચ્છમાં સંનિધિ, ઔદેશિક, અભ્યાહત, પૂતિકર્મ આદિના નામ લેવામાં પણ ભય પામે, કલ્પ અને ત્રેપમાં સાવધાન હોય... મૃદુ, નિશ્ચળચિત્, હાસ્ય-મશ્કરી રહિત, વિકથામુક્ત, વણવિચાર્યું ન કરનાર, ગૌચરભૂમિ અર્થે વિચરે છે... તેવા મુનિ વિવિધ અભિગ્રહ, દુષ્કર પ્રાયશ્ચિત આચરનારા હોય, દેવેન્દ્રોને પણ આશ્ચર્યકારી એવા ગચ્છને ગચ્છ જાણ.

● વિવેચન-૭૨ થી ૭૪ :-

[૭૨] જે ગચ્છમાં તિલ કે તુષ માત્ર પણ આહાર-અનાહાર, ખિંદુ માત્ર પણ પાનક, તેને રાત્રિના સ્થાપી રાખવું તે સંનિધિ. તેને ભોગવતા કે રાખતા પ્રાયશ્ચિત, આત્મ-સંચમ વિરાધના, અનવસ્થા, આજ્ઞાબંગાદિ દોષ અને ગૃહસ્થ તુલ્યતા થાય. - X - ઉચ્ચક - ઔદેશિક, તે ઓઘ અને વિભાગથી બે ભેદે છે. તેમાં પોતાના માટે અગ્નિ પ્રગટાવી, થાળી આદિમાં આરોપણાદિ વ્યાપારમાં જે કંઈ આવશે. તેના દાનાર્થે જે કરાય છે, તે ઓઘ ઔદેશિક અને વિભાગૌદેશિક તે - ઉદ્દિષ્ટ કૃતકર્મ તે મૂલ ત્રણ ભેદ રૂપ અને ઉદ્દેશ - સમુદ્દેશ - આદેશ-સમાદેશ એ ઉત્તરભેદથી બાર ભેદે છે - X - આહતાદિ - સ્વ પર ગ્રામાદિથી જલસ્થલ માર્ગે પગેથી, નાવાદિથી કે ગાડા આદિ વાહનથી સાધુને માટે ભોજન-પાન-વસ્ત્ર-પાત્રાદિ લાવવા તે અભ્યાહત કહેવાય.

આદિ શબ્દથી પૂતિકર્મ સિવાયના આઠાકર્માદિ ૧૬-ઉદ્ગમ દોષ લેવા. તે સામાન્યથી બે ભેદે - વિશોધિકોટિ અને અવિશોધિ કોટિ. તેમાં આઠાકર્મ ભેદ સહિત - X - પૂતિકર્મ-આઠાકર્મનો લેશ શ્લેષ, મિશ્રજાત દોષ - સાધુ અને ગૃહીનો મિશ્ર, બાદસ્પ્રાભૃતિકા દોષ - ગુરુનું આગમન જાણીને વિવાહાદિ લગ્નને આગળ-પાછળ કરે, અધ્યવવપૂરક દોષ - સ્વગૃહ સાધુમિશ્ર, આ છને અવિશોધિ કોટિ જાણવા. - X -

ઉદ્ગમના શેષ દોષજાત તે વિશોધિકોટિ છે. - X -

કલ્પ - પાત્ર, વસ્ત્ર ધોવા રૂપ, ત્રેપ - અપાનાદિ ધોવા રૂપ. કલ્પ - જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ ભેદથી ત્રણ પ્રકારે છે. કંઈ રીતે ? ભાત, મંડક, જવ, અડદ, ચણા, મસુર આદિ અલેપકૃત્ આહાર એક પાત્રમાં ગ્રહણ કરવો ઈત્યાદિ જઘન્ય... શાક, પેય, કોંદ્રવ, મગદાળ આદિ અલ્પ લેપકૃત્ આહાર ગ્રહણ કરવા એક પાત્ર ત્રણ કલ્પ આદિ કલ્પપંચક તે મધ્યમ... દુધ, દહીં, તેલ, ઘી, મગનું પાણી ઈત્યાદિ બહુલેપકૃત્ આહાર ગ્રહણ કલ્પ ત્રણ આદિ સર્વત્ર કલ્પ સપ્તક તે ઉત્કૃષ્ટ. - X - X -

ત્રેપ - અપાનાદિ ક્ષાલન વિધિ - નિશીથ સૂત્રના ત્રીજા, ચોથા ઉદ્દેશામાં કહ્યું છે - જે ભિક્ષુ કે ભિક્ષુણી મળ-મૂત્ર પરઠવે આદિ. તેની ચૂર્ણમાં કહે છે - ત્રણ પસલીથી આચમન કરે ઈત્યાદિ - X - જો ત્રણ પસલી કરતા વધુ પાણીથી આચમન કરે તો તેને છકાય વધ અને બકુશત્વનો દોષ લાગે. કારણે અતિરિક્ત જળ લે, જેથી તે નિર્લેપ અને નિર્ગન્ધ થાય છે. કારણે મૂત્ર વડે પણ કલ્પે. બૃહત્કલ્પમાં પણ

કહેલ છે કે - નિર્ગ્ન્ય અને નિર્ગ્ન્યીઓને પરસ્પર મૂત્ર આપવું કે આચમન કરવું ન કલ્પે, પરંતુ અધિવિષવિશૂચિકા આદિ ગાઢ કારણે અને જ્વરાદિ રોગાતંકરૂપ આગાઢ કારણે કલ્પે. આવા સાધુ જ્યાં હોય તે ગચ્છ કહેવાય.

[૭૩] મૃદુક-દ્રવ્ય, ભાવ ભેદથી બે પ્રકારે છે. તેમાં દ્રવ્ય મૃદુક અર્કતૂલાદિ છે, ભાવ મૃદુક - સિદ્ધાંતને યથોક્ત કહેનાર છે જિનોક્તમાં નિઃશંકાદિ સ્વભાવવાળા, અપવાદાપવાદ આગમ શ્રવણમાં ગુરુ વડે વિદ્યામંત્રાદિ રહસ્ય કહેવા છતાં ગંભીરસ્વભાવી, ગુરુ વડે તાડિત થવા છતાં ગુરુકુલવાસમાં નિશ્ચલચિત્ત. હાસ્યસામાન્યથી હસવું, દ્રવ - બીજાનો ઉપહાસ - X - વિકથામુક્ત, ગુરુ આજ્ઞાના ભંગાદિ અન્યાયને ન કરતાં ગોચર ભૂમિમાં વિચરે અર્થાત્ જ્ઞાનાદિ પ્રયોજનથી ભમે છે અથવા ગોચરભૂમિ-અભિગ્રહનો બીજો ભેદ, તેના આઠ ભેદો, તે માટે વિચરે છે.

તે અભિગ્રહો દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવના ભેદે ચાર પ્રકારે છે. (૧) તેમાં લેપકૃત્ કે અલેપકૃત્ દ્રવ્યને હું લઈશ, અમુકે ભાલા વડે આપેલ હું લઈશ, તે દ્રવ્યાભિગ્રહ. (૨) ક્ષેત્રાભિગ્રહમાં આઠ ગોચરભૂમિ છે, તેમાં એક દિશામાં અભિગ્રહ લઈ ઉપાશ્રયથી નીકળે ઈત્યાદિ આઠ ભેદ આ પ્રમાણે છે -

(૧) ઋજ્વી, (૨) ગત્વાપ્રત્યાગતિકા, (૩) ગોમૂત્રિકા, (૪) પેટા, (૫) અર્ધપેટા, (૬) પતંગવીથિકા, (૭) અભ્યંતરશંબૂક, (૮) બાહ્યશંબૂક. [વ્યાખ્યા-પિંડનિર્યુક્તિથી જાણવી.]

(૩) મારે અમુક સમયે ભિક્ષાર્થે જવું, તે કાલાભિગ્રહ. (૪) ભાવાભિગ્રહ - ગાતા, રોતા ઈત્યાદિ ભાવયુક્ત પુરુષ આપે તો લેવું.

[૭૪] સાધુને વિવિધ અભિગ્રહ - દુષ્કર પ્રાયશ્ચિત્તને આચરતા જોઈને મનમાં આશ્ચર્ય ઉપજે છે કોને ? દેવેન્દ્રોને પણ, જ્યાં આવા મુનિઓ છે, તે ગચ્છ છે. તેમાં પ્રાયશ્ચિત્ત દશ ભેદે છે -

૧- આહારાદિ ગ્રહણ, ઉચ્ચાર, સ્વાધ્યાયભૂમિ, ચૈત્ય-ગુરુ વંદનાર્થે, પીઠ-ફલક પાછા આપવાને, ફુલ-ગણ-સંઘાદિ તર્કાર્થે, ૧૦૦ હાથથી બહાર જાય તો આલોચના પ્રાયશ્ચિત્ત થાય. તે ગુરુની પાસે પ્રગટ કરતાં શુદ્ધિ થાય.

૨- સમિતિ, ગુપ્તિમાં પ્રમાદમાં, ગુરુ આશાતનામાં, વિનય ભંગમાં ઈચ્છાકારાદિ સામાચારી ન કરવામાં, લઘુમૃષાવાદ-અદત્તાદાન-મૂર્ખામાં, અવિધિથી આવાસાદિ કરવામાં, કંદર્પ-હાસ્ય-વિકથા-કષાય-વિષય-અનુષંગાદિમાં પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત્ત-મિથ્યાદુષ્ટૃત્થી શુદ્ધ થાય.

૩- સહસા કે અનાભોગથી અથવા સંભ્રમભયાદિથી સર્વ વ્રતાતિચારમાં અને ઉત્તરગુણાતિચારોમાં કે દુષ્ટિતિંતમાં મિશ્ર પ્રાયશ્ચિત્ત, આલોચના અને મિચ્છામિદુક્કડમ્.

૪- પિંડ, ઉપધિ, શય્યાદિ અશુદ્ધ જાણે કે કાળાતિકાંત, ક્ષેત્રાતિકાંત કે સૂર્ય ઉગ્યા પહેલા કે પછી ગ્રહણ કરે આદિમાં વિવેક પ્રાયશ્ચિત્ત, તેમાં ત્યાગ કરવાથી શુદ્ધિ થાય.

૫- નાવ નદી ઉત્તરણ, સ્વપ્નાદિમાં કાયોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત્ત.

૬- પૃથ્વી આદિના સંઘટ્ટનમાં તપ પ્રાયશ્ચિત્ત.

૭- વિકૃષ્ટ તપ કરણમાં સમર્થ હોવાથી ગર્વિત થાય - X - કે નિષ્કારણ અપવાદ રુચિ થાય, તેને છેદ પ્રાયશ્ચિત્ત. - X -

૮- આકુટ્ટીથી પંચેન્દ્રિયવધ, દર્પથી મૈથુન, ઓસણવિહાર ઈત્યાદિમાં મૂલ પ્રાયશ્ચિત્ત, પુનર્વ્રતારોપણ. - X -

૯- સ્વ પક્ષ કે પરપક્ષમાં નિરપેક્ષ પ્રહાર કરે કે હાથ આદિથી ઘાત કરે આદિમાં અનવસ્થાપ્ય યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત - X - (હાલ નથી)

૧૦- તીર્થકરાદિની ઘણી આશાતના કરે, રાજા ઘાતક, રાણીને ભોગવે, સ્વપક્ષમાં કષાય-વિષય-પ્રદુષ્ટ, સ્ત્યાનર્હિં નિદ્રા પારાંચિક પ્રાયશ્ચિત્ત - આ પ્રાયશ્ચિત્ત આચાર્યને જ અપાય. (હાલ નથી)

હવે જીવરક્ષાદિ દ્વારથી ગચ્છ સ્વરૂપ -

● ગાથા-૭૫ :-

પૃથ્વી, અપ્, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ તથા વિવિધ જીવોને મરણાંતે પણ મનથી પીડા ન કરાય, તેને ગચ્છ જાણવો.

● વિવેચન-૭૫ :-

પૃથ્વી, અપ્, તેઈ, વાયુને વા શબ્દ તેનો ભેદસૂચક છે, તુ શબ્દ ચતના સૂચક છે. વનસ્પતિ અને ત્રસોને મનમાં પણ જ્યાં મરણાંતે પણ પીડા ન પરોચાડાય તે ગચ્છ.

તેમાં પૃથ્વીકાય ત્રણ ભેદે - સચિત્ત, અચિત્ત, મિશ્ર. આ સચિત્ત પણ વ્યવહારથી અને નિશ્ચયથી બે ભેદે છે - X - X - તથા અપ્કાય પણ ત્રણ ભેદે - ઘનોદધિ, ઘનવલયકરકાદિ નિશ્ચય સચિત્ત, કુવા આદિનું પણ વ્યવહારથી અચિત્ત. વરસાદાદિનું પાણી મિશ્ર છે. એ રીતે અગ્નિ પણ સચિત્ત, અચિત્ત, મિશ્રના ત્રણ ભેદે છે - X - X - વાયુ પણ એ રીતે સચિત્તાદિ ત્રણ ભેદે કહેલ છે. - X - X -

અનંત વનસ્પતિકાય નિશ્ચયથી સચિત્ત છે, બાકીની વનસ્પતિ વ્યવહારથી સચિત્ત છે. મુરઝાયેલ ફળ-કુસુમ-પાંદડા મિશ્ર છે.

લોટનો કાળ - ચાળેલો ન હોય તેવો લોટ, શ્રાવણ અને ભાદરવામાં પાંચ દિન મિશ્ર, આસો અને કારતકમાં ચાર દિવસ મિશ્ર, માગસર અને પોષમાં ત્રણ દિવસ, મહા-ફાગણમાં પાંચ પ્રહર, ચૈત્ર-વૈશાખમાં ચાર પ્રહર અને જેઠ-અષાઠમાં ત્રણ પ્રહર મિશ્ર હોય. ચાળવાથી અંતર્મૂર્ત મિશ્ર રહે.

બેઈન્દ્રિયો સર્વ જીવપ્રદેશવાળા હોય ત્યારે સચિત્ત અને વિપરીત હોય તે અચિત્ત. બંને ભેગા હોય તે મિશ્ર. - X - X - .

● ગાથા-૭૬ :-

ખજૂરીપત્ર અને મુંજથી [સાવરણીથી] જે ઉપાશ્રયને સાફ કરે છે, તેને જીવોની કોઈ દયા નથી તેમ હે ગૌતમ ! તું સારી રીતે જાણ.

● વિવેચન-૭૬ :-

ખજૂરપત્રની સાવરણી કે મુંજમય બહુકરીથી જે સાધુ, શીતાદિથી રક્ષણ માટે

જેનો આશ્રય કરાય તે ઉપાશ્રય, તેને જો પ્રમાર્જે તો મુનિને જીવોમાં દયા નથી. તે સમ્યક્ જાણ.

● ગાથા-૭૭,૭૮ :-

ગ્રીષ્માદિમાં તૃષાથી પ્રાણ સોસાઈ જાય, મરણ આવે તો પણ બહારના સચિત પાણીનું બિંદુ માત્ર પણ ગ્રહણ ન કરે વળી જેમાં અપવાદ માર્ગે પણ હંમેશા અચિત-નિર્જીવ પાણી સમ્યક્ રીતે આગમ વિધિથી ઈચ્છાય તેને ગચ્છ જાણવો.

● વિવેચન-૭૭,૭૮ :-

જે ગચ્છમાં તળાવ, કૂવા, વાવ, નદી આદિનું સચિત જળ, બિંદુ માત્ર પણ ગ્રીષ્માદિ કાળમાં આદિ શબ્દથી શીત અને વર્ષાકાળમાં તૃષ્ણા પરિપ્લવથી ગળું સોસાઈ જાય, ઉચ્છવાસાદિ પ્રાણનો અંત આવે તો પણ સાધુ ન લે તે ગચ્છ છે.

હે ઈન્દ્રભૂતિ! જે ગણમાં સર્વકાલ વાંછા કરાય છે. શું? ઉગ્રપદની અપેક્ષાએ અપવાદ પદ વડે પણ, જેમાંથી પ્રાણ-જીવ ચાલી ગયેલ છે, તે પ્રાસુક જળની આચારાંગ-નિશીથાદિ સિદ્ધાંતોક્ત પ્રકારથી નિપુણ હોય તે પણ તે ગચ્છ છે.

● ગાથા-૭૯,૮૦ :-

શૂળ, વિશુચિકા આદિમાંનો કોઈપણ વિચિત્ર રોગ ઉત્પન્ન થતાં જે ગચ્છમાં મુનિ અગ્નિ આદિ ન સળગાવે, તે ગચ્છ છે. પરંતુ અપવાદ પદે સાઙ્ગિક આદિ કે શ્રાવિકાદિ પાસે ચતનાથી તેમ કરાવે તો તેને ગચ્છ જાણવો.

● વિવેચન-૭૯,૮૦ :-

જે ગણમાં શૂળ અને વિશુચિકા કે બીજા વિચિત્ર આતંક-સઘઘાતિ રોગ ઉત્પન્ન થતાં અગ્નિ વડે ઉજ્જ્વલન-પ્રજ્વલન મુનિઓ ન કરે, આદિ શબ્દથી બીજા પણ દોષ ન સેવે તે ગચ્છ. અપવાદ પદે સાઙ્ગિકાદિ અને શ્રાવિકાદિ કરે, કઈ રીતે ? નિશીસથાદિ ગ્રંથોક્ત ચતના કરણથી, જેમકે - સાધુને શૂલાદિ પીડા હોય તો આ મહાપીડામાં જ્યાં અગ્નિ પોતાના કાર્ય માટે સળગાવાયો હોય, ત્યાં જઈને શૂલાદિને તપાવે, અથવા ગુહ્ય તપાવવાનું હોય ત્યારે ગૃહસ્થ આગળ તાપવું શક્ય ન હોય તો ન જાય ઈત્યાદિ ચતના વિશેષજ્ઞથી જાણવી.

સાઙ્ગિક - સફેદ વસ્ત્રધારી, મુંડિત મસ્તક, કચ્છ ન બાંધે, ભાચારહિત, ભિક્ષા ભ્રમણ કરતાં તે સાઙ્ગિક, તેના અભાવે ભાર્યા સહિતના શ્વેતવસ્ત્રધારી, મસ્તકમુંડિત, ચોટલીવાળા, અદંડકઅપાત્રકવાળા તે સિદ્ધપુત્ર, તેના અભાવે ચારિત્ર તજેલ, તેના અભાવે ભદ્રક અન્યતીર્થિક પાસે અગ્નિ ચતનાને કરાવે. તે ગચ્છ જાણવો.

● ગાથા-૮૧,૮૨ :-

પુષ્પ, બીજ, ત્વચા આદિ વિવિધ જીવોનો સંઘટ્ટ, પરિતાપન, જ્યાં ન કરાય તે ગચ્છ છે. હાસ્ય, ક્રિડા, કંદર્પ, નાસ્તિકવાદ જ્યાં ન કરાય, અકાળે ઘોવણ, ડેવણ, લંઘણ, મમતા, અવર્ણોચ્ચારણ [જ્યાં ન કરાય તે ગચ્છ જાણવો.]

● વિવેચન-૮૧,૮૨ :-

પુષ્પો ચાર ભેદે - જલજ, સ્થલજ. તેમાં જલજ - સહસ્રપત્રાદિ, સ્થલજ-

કોરંટાદિ, તે પ્રત્યેક બે ભેદે - વૃંત બદ્ધ અને નાલબદ્ધ. એ રીતે ચાર ભેદ. તેમાં જે નાલબદ્ધ, તે બધાં સંખ્યેય જીવક છે, જે વૃંતબદ્ધ છે, તે અસંખ્યાતજીવી છે. સ્નૂહ્યાદિ પુષ્પો અનંતજીવરૂપ છે બીજ - ચોખા, ઘઉં, જવ આદિ, તેના બીજ અને ત્વચા. આદિ શબ્દથી - તૃણ, મૂલ, પત્રાંકુર, ફળાદિ લેવા. - X -

હાસ્ય - સામાન્યથી હસવું કે વક્રોક્તિથી હસવું. ક્રીડા-બાળકની જેમ દડા વડે આદિ રમવું અથવા અંતાદારી કે પ્રહેલિકાદિ, કંદર્પભાવના, ઉપલક્ષણથી કિલ્બિષિક, આભિયોગિક, આસુરિકા મોહભાવના. તેમાં માયા વડે પરવિપ્રતારણ વચન કે અટ્ટહાસ્ય કરવું, ગુરુ આદિ સાથે નિષ્ફુર વક્રોક્તિ આદિ રૂપ, કામકથા - કામોપદેશ પ્રશંસા કાય ચેષ્ટા - વચન ચેષ્ટા - બીજાને વિસ્મયકારી વિવિધોલ્લાપ તે કંદર્પભાવના. જે મંત્રયોગ અને ભૂતિકર્માદિકરણ તે આભિયોગિક ભાવના. જે શ્રુતજ્ઞાનાદિ, કેવલી, ધર્માચાર્ય, સંઘ, સાધુની નિંદા કરવી, તે કિલ્બિષિક ભાવના. નિરંતર ક્રોધ પ્રસર ઈત્યાદિ આસુરી ભાવના આત્મ લાઘવાર્થે શસ્ત્રગ્રહણ, વિષભક્ષણ, ભસ્મીકરણ, જલપ્રવેશન, ભૃગુપાતાદિ કરણ તે મોહભાવના.

નાસ્તિકવાદ - જેમકે જીવ નથી, પરલોક નથી, પુન્ય નથી, પાપ નથી ઈત્યાદિ, માયા વડે બીજાને છેતરવા રૂપ વચન તથા ધાવન - વક્રગતિથી ગમન - X - ડેવન-વેગ વડે અશ્વની જેમ જવું. લંઘન-વાહા આદિને લાંઘવા અથવા પરસ્પર કલહથી ક્રોધાદિથી શ્રાવક ઉપર અન્ન-પાનાદિ ફેંકવા, વસ્ત્ર-પાત્ર-ઉપાશ્રય-શ્રાવક આદિમાં મમતા કરવી, અરહંતાદિનો અવર્ણવાદ કરવો તે.

● ગાથા-૮૩,૮૪ :-

જે ગચ્છમાં કારણે વસ્ત્રાદિના અંતરે પણ સ્ત્રીના હાથ આદિનો સ્પર્શ, દૈષ્ટિવિષ સર્પ અને બળતા અગ્નિ માફક તજી દેવાનો હોય તે ગચ્છ જાણવો. બાલિકા, વૃદ્ધા, પુત્રી, પૌત્રી, બહેન આદિના શરીરનો સ્પર્શ થોડો પણ જે ગચ્છમાં ન કરાય, તે જ ગચ્છ છે.

● વિવેચન-૮૩,૮૪ :-

જે ગણમાં સાધ્વીના હાથનું સંઘટ્ટન, પગ આદિ સ્પર્શ, વસ્ત્રના અંતરે કારણ - કંટક રોગોન્મતાદિ, ઉત્પન્ન થાય તો પણ દિપ્તાગ્નિવિષની માફક વર્જવામાં આવે તે ગચ્છ છે અથવા ગૃહસ્થ સ્ત્રીના હાથ-પગાદિનું સંઘટ્ટન પણ વર્જવામાં આવે.

બાલ - અપ્રાપ્ત ચૌવનવાળી, વૃદ્ધા-સ્થવિરા, મધ્યમા, ભત્રીજી, દોહિત્રી, બહેન, માતા, પુત્રી, પત્ની આદિનો અંગ સ્પર્શ કરાતો નથી, તે ગચ્છ કહેવાય. અહીં સ્પર્શ નિષેધ કહ્યો, તે રીતે બીજા પણ શબ્દાદિને છોડવા.

પુરુષ સ્પર્શથી પુરુષને મોહોદય થાય કે નહીં, જો થાય. તો પણ મંદ થાય, સ્ત્રી સ્પર્શવત્ ઉત્કટ ન થાય, પણ સ્ત્રી સ્પર્શથી નિયમા ઉત્કટ મોહોદય થાય છે. એ રીતે સ્ત્રીને પુરુષના સ્પર્શથી નિયમા મોહોદય થાય. એ રીતે પુરુષને ઈષ્ટ સ્ત્રી શબ્દ સાંભળતા અવશ્ય મોહોદય થાય. એ રીતે સ્ત્રી માટે સમજી લેવું. એ જ રીતે ઈષ્ટ રૂપાદિમાં જાણવું. સ્પર્શમાં દેષ્ટાંત -

આનંદપુર નગરમાં જિનારી રાજા, વિશ્વસ્તા રાણી, તેનો પુત્ર અનંગ, બાળપણમાં ચક્ષુરોગ થયો. તે વંદનાથી નિત્ય રડતો રહેતો. કોઈ દિવસે માતાએ નગ્ન સ્થિત યથા ભાવથી જાનૂના અંતરમાં સૂવડાવ્યો. તેના બંને ગુહો પરસ્પર સમસ્કૃતિત થયા, પછી મૌન રહ્યો. રાણીને ઉપાય મળી ગયો. જ્યારે જ્યારે રૂવે ત્યારે ત્યારે તે પ્રમાણે જ રાખે. મોટા થતાં તે પુત્ર તેમાં જ ગૃહ્ય થયો. પિતાના મોત પછી તે રાજા થયો, પછી પણ માતાને ભોગવવા લાગ્યો.

તથા એક વણિક, તેની સ્ત્રી અતિ ઈષ્ટ હતી, તે વ્યાપારાર્થે ગયો. સ્ત્રી ગર્ભવતી થઈ, સમુદ્ર મધ્યે વહાણ નાશ પામ્યું. સ્ત્રી પાટીરું મેળવી અંતર્દીપમાં પહોંચી, ત્યાં બાળકને જન્મ આપ્યો. તે બાળક મોટો થયો. તે સ્ત્રી તે પુત્ર સાથે જ ભોગ સંલગ્ન થઈ. ઘણાં કાળે બીજા પ્રવહણથી પોતાના નગરે આવ્યા. ઈત્યાદિ - X -

વાસુદેવના મોટા ભાઈ જરાકુમારના પુત્ર જિતશત્રુ રાજાના પુત્ર શસક અને ભશક હતા, તેની બહેન દેવાંગના તુલ્ય, ચૌવન પ્રાપ્ત અને સુકુમાલિકા હતી. કાળક્રમે ત્રણેએ દીક્ષા લીધી. અતિ રૂપવતી હોવાથી સુકુમાલિકાની રક્ષાર્થે તેના બંને ભાઈઓ અલગ વસતિમાં રહ્યા. તેણીએ ભાઈ સાધુને થતી પીડા જોઈ, અનશન કર્યું, ઘણાં દિવસે ક્ષીણ થઈ મૂર્છા પામી. તેને મૃત માની એક ભાઈએ તેણીને ઉપાડી, બીજાએ તેણીના ઉપકરણ લીધાં. રસ્તામાં વાયુના સ્પર્શથી મૂર્છા જતાં તે ભાઈના સ્પર્શને પામીને કામાતુર થઈ, તો પણ મૌન રહી. તેઓએ પરઠવી દીધી. કોઈ સાર્થવાહે તેણીને પત્ની બનાવી. છેલ્લે ભાઈઓએ છોડાવીને તેણીને દીક્ષા અપાવી.

● ગાથા-૮૫,૮૬ :-

સાધુ વેષધારી મુનિ જે સ્વયં સ્ત્રીના હાથનો સ્પર્શ કરે તો નિશ્ચયથી તેને મૂળગુણ બ્રહ્મ ગચ્છ જાણવો. અપવાદે પણ આગમમાં સ્પર્શ નિષેધ્યો છે, પરંતુ જો દિક્ષાનો અંતાર્દિ ઉત્પન્ન થાય તો આગમોક્ત વિધિ જાણનાર સ્પર્શ કરે, તો ગચ્છ જાણવો.

● વિવેચન-૮૫,૮૬ :-

જે ગણમાં સ્ત્રીના હાથનો સ્પર્શ મુનિ, કેવા ? પૂજાદિ યોગ્ય હોવા છતાં સ્વયં પણ કરે, તે ગચ્છ નિશ્ચયથી પંચમહાવ્રત રહિત જાણવો. અહીં - X - મહાનિશીયમાં અધ્યયન-પ-માં કહેલ સાવધાચાર્યનું દેષ્ટાંત જાણવું.

ઉત્સર્ગપદની અપેક્ષાએ અપવાદ પદથી, બૃહત્કલ્પાદિ સૂત્રમાં કહેલ સાધ્વી પદમાં શાસ્ત્રોક્ત પ્રકારથી, અનેક દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ પ્રકાર સૂચક અને મહાલાભના કારણરૂપ કાર્ય પ્રગટ થતાં, કેવા કાર્યમાં ? ગૃહિત દિક્ષામાં આતંકાદિમાં, આદિ શબ્દથી વિષમ વિહારાદિવત્ હોય ત્યારે - X -

અહીં કંઈક નિશીયસૂત્રના પંદરમાં ઉદ્દેશમાં કહેલ છે - [આ આખા પાઠનો અર્થ વગેરે અમારા નિશીયસૂત્રના અનુવાદમાં જોવો] આ સૂત્રમાં પ્રાયશ્ચિત અને નિર્જરા બંનેનું કથન છે.

● ગાથા-૮૭ :-

ઘણાં ગુણોથી યુક્ત હોય, લબ્ધિસંપન્ન હોય, ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલ હોય એવા મુનિ પણ જે મૂળગુણથી રહિત હોય તો તેને ગચ્છમાંથી કાઢી મૂકવા.

● વિવેચન-૮૭ :-

વિજ્ઞાન આદિ ગુણના વૃંદથી સહિત, અનેક આહાર, વસ્ત્ર આદિ ઉત્પાદન લબ્ધિથી યુક્ત, મધુ-ક્ષીરાશ્રવાદિ લબ્ધિયુક્ત હોય, વળી ઉત્તમકુલમાં પણ - ઉગ્ર ભોગાદિ કે ચંદ્રાદિ કૂળમાં ઉત્પન્ન હોય તો પણ તે સાધુ-સાધ્વી પ્રાણાતિપાત વિરમણાદિ વિશેષથી બ્રહ્મ હોય તો તેને પોતાના ગણમાંથી કાઢી મૂકવો જોઈએ. તો તે ગચ્છ કહેવાય. ઉપલક્ષણથી સ્ત્યાનર્હિનિદ્રા, અતિ દુષ્ટ સ્વભાવ લક્ષણવાળાને પણ કાઢી મૂકવો જોઈએ.

● ગાથા-૮૮,૮૯ :-

જે ગચ્છમાં સોનું, રૂપું, ઘન, ઘાન્ય, કાંસુ, તાંબુ, સ્ફટિક, શયન, આસન, સચ્ચિદ્ર વસ્તુનો ઉપભોગ થતો હોય, જે ગચ્છમાં મુનિને યોગ્ય શ્વેત વસ્ત્ર છોડીને લાલ-પીળાં વસ્ત્રોનો ઉપયોગ થતો હોય, તે ગચ્છમાં મર્યાદા ક્રયાંથી હોય ?

● વિવેચન-૮૮,૮૯ :-

જે ગચ્છમાં - હિરણ્ય - રૂપું કે અઘટિત સુવર્ણ, ઘડેલું સુવર્ણ, ઘન ચાર ભેદે ગણિમ, ઘરિમ, મેય અને પારિચ્છેદ. અહીં પહેલાં - છેલ્લા ભેદનો અધિકાર છે. ઘાન્ય-અપકવ જવ, ઘઉં, ચોખા, મગ આદિ રજ ભેદે, કાંસાના પાત્રો, તાંબાની લોટી આદિ, સ્ફટિક રત્નમય ભાજનો, ઉપલક્ષણથી કાચ-કર્પાદિક-દંતાદિ બહુમૂલ્ય પાત્રો તથા નિશીય સૂત્ર અને આચારાંગમાં પણ કહેલ છે કે - જે ભિક્ષુ કે ભિક્ષુણી લોહપાત્ર, કાંસ્યાપાત્ર, તામ્રપાત્ર, ત્રપુપાત્ર, સુવર્ણ પાત્ર, રૂપ્યાપાત્ર ઈત્યાદિ વજ્રપાત્ર પર્યન્તના ૧૭માંથી કોઈપણ પાત્ર કરે કે કરનારને અનુમોદે, ધારણ કરે કે ધારણ કરનારને અનુમોદે, ભોગવે કે ભોગવનારને અનુમોદે તેને પ્રાયશ્ચિત. - X - એ રીતે લોહબંધન, કાંસ્યબંધન યાવત્ વજ્રબંધન કરે કે કરનારને અનુમોદે યાવત્ ભોગવે તેને પ્રાયશ્ચિત.

શયન - ખાટ, પલંગ ઈત્યાદિ. આસન - મંચિકા, ચાકળો આદિ. ચ શબ્દથી ગુપ્ત દવરક-જીણક આદિ જાણવા. જ્ઞુસિર - સચ્ચિદ્ર પીઠ ફલકાદિનો પરિભોગ - નિરંતર વ્યાપાર. જ્યાં વારહિઆ - પહેલાં છેલ્લા જિનના તીર્થની અપેક્ષાથી લાભ વસ્ત્રો કે લીલા-પીળા વિચિત્ર દેખાતા ભરતાદિ યુક્ત વસ્ત્રોનો સદા નિષ્કારણ વ્યાપાર યતિ યોગ્ય શ્વેત વસ્ત્ર તજીને કરે તે ગણમાં શું મર્યાદા રહે ? કાંસ્યાદિ ઘાતુ ઘણાં અનર્થને કરનારી હોવાથી તેનો નિષેધ કરેલ છે.

● ગાથા-૯૦ :-

જે ગચ્છમાં કોઈએ કારણે આપેલ બીજાનું સોનું-રૂપુ હોય તો પણ અર્ધ નિમેષમાત્ર પણ ન સ્પર્શે, તેને ગચ્છ જાણ.

● વિવેચન-૯૦ :-

જે ગણમાં સોનું-રૂપુંને સાધુ પોતાના હાથેથી, બીજાના સંબંધનું હોવા છતાં

ન સ્પર્શે, કોઈ ગૃહસ્થે, કોઈપણ ભય-સ્નેહ આદિ હેતુથી આપેલ હોવ તો પણ, અર્ધ નિમેષ માત્ર પણ - X - ન સ્પર્શે.

અથવા પારકું સોનું-રૂપું હાથેથી સાધુ ન સ્પર્શે, તે કારણે આપેલ હોય તો પણ. - X -

હવે આર્યિકા દ્વારથી ગચ્છનું સ્વરૂપ કહે છે -

● ગાથા-૯૧ :-

જે ગચ્છમાં સાધ્વીએ મેળવેલ વિવિધ ઉપકરણ અને પાત્રા આદિ સાધુઓ કારણ વિના પણ ભોગવે, તે કેવો ગચ્છ ?

● વિવેચન-૯૧ :-

જે ગણમાં સાધ્વી પ્રાપ્ત પાત્રા આદિ વિવિધ ઉપકરણો સાધુ વડે કારણ વિના ભોગવાય છે, હે ગૌતમ ! તે કેવો ગચ્છ ? અર્થાત્ કંઈપણ નહીં.

અહીં નિશીથથી કંઈક ઉપકરણ સ્વરૂપ વૃત્તિકાર નોંધે છે - જે ભિક્ષુ ગણન કે પ્રમાણથી વધારે ઉપધિને ધારણ કરે, કે ધારણ કરનારને અનુમોદે તેને પ્રાયશ્ચિત્ત જે જિનકલ્પિક એક કલ્પ વડે સંથરે છે, તેણે એક જ ગ્રહણ કે પરિભોગ કરવો જોઈએ. ઈત્યાદિ અભિગ્રહ વિશેષ કહ્યા. આનાથી અધિકતર વસ્ત્ર ધારણ ન કરાય. કેમકે જિનોની એવી આજ્ઞા છે કે - સ્થવિરકલ્પી બધાંએ ત્રણ વસ્ત્રો ધારણ કરવા જોઈએ. જ્યારે અપ્રાવૃત્ત સંથરે ત્યારે પણ ત્રણે કલ્પો નિયમા સાથે રાખવા, એ રીતે વસ્ત્રપ્રમાણ કહેલ છે.

જે વળી ગણચિંતક, ગણાવચ્છેદક છે, તે દુર્લભ વસ્ત્રાદિ દેશ હોય તો બમણાં કે ત્રણગણાં લે. અથવા જે અતિરિક્ત ઉપગ્રહિક કે સર્વ ગણચિંતક હોય તેને પરિગ્રહ હોય છે ઈત્યાદિ - X - [વિશેષથી અમારા નિશીથસૂત્રના અનુવાદમાં નોંધેલ છે જે કે વૃત્તિકારશ્રીએ અહીં નિશીથના દશમાં ઉદ્દેશાનો આ આખો પાઠ નોંધેલ છે.]

● ગાથા-૯૨ :-

બળ અને બુદ્ધિને વધારનાર, પુષ્ટિકારક, અતિદુર્લભ, એવું પણ ભૈષજ્ય સાધ્વીએ પ્રાપ્ત કરેલું સાધુ ભોગવે, તે ગચ્છમાં મર્યાદા ક્યાંથી હોય ?

● વિવેચન-૯૨ :-

અતિદુર્લભ-દુષ્પ્રાપ્ય, તથાવિધ ચૂર્ણાદિ, ઉપલક્ષણથી ઔષધ, બલ - શરીર સામર્થ્ય, મેઘા, તે બંનેની વૃદ્ધિમાં શરીરને ગુણકારી હોય તેવું સાધ્વી લાવેલ હોય અને સાધુને બંનેને વાપરે, તેવા ગચ્છમાં કોઈ મર્યાદા ન હોય.

● ગાથા-૯૩ :-

જે ગચ્છમાં એકલો સાધુ એકલી સ્ત્રી સાથે રહે, તેને અમે વિશેષે કરીને મર્યાદારહિત ગચ્છ કહેલ છે.

● વિવેચન-૯૩ :-

એકલો સાધુ, એકલી સંડા-કુરંડાદિ સ્ત્રી સાથે રાજમાર્ગાદિમાં રહે, તથા એકલી સાધ્વી સાથે હાસ્ય-વિકથાદિ બહુ પ્રકારે પરિચય કરાય છે, તે ગચ્છ જિનાજ્ઞારહિત

કહેલ છે. એ રીતે તે ગચ્છ નિર્મયાદિ - સદ્ગુણ વ્યવસ્થા રહિત કહીએ છીએ.

● ગાથા-૪૦ :-

દંટ ચારિત્રી, નિર્લોભી, આદેયા, ગુણરાશિ એવી મહત્તરા સાધ્વીને જે ગચ્છમાં એકલો સાધુ ભણાવે, તે અનાચાર છે, તે ગચ્છ છે જ નહીં.

● વિવેચન-૪૦ :-

દંટ ચારિત્ર - પંચમહાવ્રતાદિ લક્ષણ, મુક્ત-નિસ્પૃહ, આદેવ-લોકમાં આદેય વચની, મતિગૃહ-ગુણની રાશિ, મહત્તરા-મહત્તર પદે રહેલ, બધાં સાધ્વીના સ્વામિની. - X - X - એ પ્રમાણે એકાકી સાધ્વીને એક મુનિ સૂત્ર કે અર્થ ભણાવે, તેને અનાચાર જાણવો, ગચ્છ નહીં. - X -

● ગાથા-૯૫,૯૬ :-

મેઘની ગર્જના, ઘોડાના પેટમાં રહેલ વાયુ અને વિદ્યુત્ની જેમ દુર્ગાહિ ગૂટ હૃદયી આર્યાઓ અવારિત હોય, જે ગચ્છમાં સમુદ્દેશકાળમાં સાધુની માંડલી આર્યાઓ પગ મૂકે છે, તે હે ગૌતમ ! સ્ત્રી રાજ્ય છે, ગચ્છ નથી.

● વિવેચન-૯૫,૯૬ :-

મેઘ ગર્જના ભાવી દુર્જોય છે, ઈત્યાદિ ઉપમા માફક દુર્ગાહિ હૃદયવાળી આર્યા, સ્વેચ્છા ચારિણી જે ગચ્છમાં હોય તે સ્ત્રી રાજ્ય છે, ગચ્છ નથી. જે ગચ્છમાં ભોજનકાળે સાધુની માંડલીમાં સાધ્વીઓ આવે, તે સ્ત્રી રાજ્ય છે. કેમકે અકાળે રોજ આવે તો લોકોને શંકા થાય, ભોજનવેળા સાગારિકાના અભાવથી મોકળા મને આલાપ-સંલાપ થાય, સાધુના ચોથામાં શંકા જાય, પરસ્પર પ્રીતિ થાય. બધાં સાધુ સાધ્વીને અનુવર્તે આર્યાનુંરાગરક્ત થાય, સ્વાધ્યાયાદિની હાનિ થાય, સાધ્વીનું રાજ્ય થાય, સાધુઓ દોરડાથી બાંધેલા બળદ તુલ્ય થાય. સાધુની દુર્ગાતિ થાય. તેથી આવો સંસર્ગ ટાળવો જોઈએ. સાધુએ પણ સાધ્વીની માંડલીમાં એકલા જવું નહીં.

હવે સન્મુનિસદ્ગણની પ્રરૂપણથી સદ્ગુણ સ્વરૂપ કહે છે -

● ગાથા-૯૭ થી ૯૯ :-

સુખે બેઠેલા પંગુ માણસની જેમ જે મુનિના કષાયો બીજાના કષાયો વડે પણ ઉદ્દીપન ન થાય તેને ગચ્છ જાણવો.. ધર્મના અંતરાયથી ભય પામેલા સંસારમાં રહેવાથી ભય પામેલા મુનિઓ મુનિના કોઠાદિ કષાય ન ઉદ્દીરે તે ગચ્છ જાણવો.. કારણો કે કારણ વિના મુનિને કષાયનો ઉદય થાય, તે ઉદયને રોકે અને પછી જમાવે, હે ગૌતમ ! તેને ગચ્છ જાણવો.

● વિવેચન-૯૭ થી ૯૯ :-

જે ગણમાં મુનિ તત્ત્વ સ્વરૂપને જાણે, તે મુનિના કોઠ, માન, માયા, લોભરૂપ કષાયો ઘગઘગતા હોય તો પણ બીજા - દાસ, દાસી, માતંગ, દ્વિજ, અમાત્યાદિના ઉત્કટ કોઠાદિ પરકષાયો વડે સમુત્થિત થવા ન ઈચ્છે. જેમકે - મેતાર્યમુનિ આદિ. કેવી રીતે? સારી રીતે બેઠેલ, એક ડગલું પણ જવા સમર્થ ન હોય તેવા પંગુની માફક.

અગાધ સંસાર સાગરમાં પડતાં જીવોને ધારી રાખે તે ધર્મ - સર્વજોક્ત જ્ઞાન-

દર્શન-ચરણરૂપ, તેમાં અંતરાય-નિદ્રા, વિકચાદિ રૂપ, તેથી ઋસ્ત, તથા કંપતા, શેનાથી ? ભવભ્રમણરૂપ સંસારમાં વસવાથી, અથવા ચતુર્ગત્યાત્મક ગર્ભે વસવાથી. તેઓ પ્રશાંત થઈ કુવાક્યાદિથી ઉત્થાપિત ન થાય. મુનિ-મુનિના કષાય ઉદીરે નહીં. માયામાં જેમ પાંડુ આર્યા, લોભમાં મંગુ આચાર્યાદિ.

કારણ - ગુરુ ગ્લાન શૈક્ષાદિના વૈયાવૃત્યાદિ પ્રયોજનમાં સારણ-વારણાદિથી, અકારણ - બાહ્ય પ્રયોજન અભાવે. આગમ તત્ત્વના જ્ઞાતા મુનિ કષાયવિપાક જાણીને કોષાદિને પ્રગટ ન કરે. ઉદયમાં આવેલને પણ શેકે અને ખમાવે.

● ગાથા-૧૦૦ :-

દાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ચતુર્વિધ ધર્માન્તરાયથી ભય પામેલા ગીતાર્થ સાધુ જે ગચ્છમાં ઘણાં હોય, હે ગૌતમ ! તેને ગચ્છ કહેવો.

● વિવેચન-૧૦૦ :-

દેવાય તે દાન-સુખાત્ર, અનુકંપાદિ. શીલ-૧૮ ભેદે અબ્રહ્મનું વર્જન. તપ-જેના વડે આઠ પ્રકારના કર્મો તપાવાય તે - રત્નાવલી, કનકાવલી, મુકતાવલી આદિ ૩૬૦ ભેદે છે. ગણિવિદ્યા પચગ્નામાં કહેલ છે - મઘા, ભરણી, ત્રણે પૂર્વામાં અભ્યંતર અને બાહ્ય તપ કરવો જોઈએ. ૩૬૦ તપોકર્મ કહેલાં છે. - X - સંસાર સ્વરૂપની અનિત્યતાનું ચિંતવન તે ભાવના. આવા સ્વરૂપના ચતુર્વિધ ધર્મના અંતરાયની ભયભીત થયેલા. એવા ઉક્ત લક્ષણ ઘણાં ગીતાર્થો - સૂત્રાર્થજ્ઞાતા હોય છે, તે ગચ્છ કહેવાય. અહીં સુખાત્રદાનમાં સુબાહુકુમારનું દેષ્ટાંત, તપમાં સ્કંધકમુનિનું દેષ્ટાંત, ભાવમાં ભરતનું દેષ્ટાંત કહેવું.

ઉત્તમ ગણ સ્વરૂપ કહ્યું, હવે અધમ ગણ સ્વરૂપ કહે છે—

● ગાથા-૧૦૧,૧૦૨ :-

જે ગચ્છમાં હે ગૌતમ ! ઘંટી આદિ પાંચ વધસ્થાનમાંથી કોઈ એક હોય, તે ગચ્છને ત્રિવિદે વોસિરાવી, અન્ય કોઈ સારા ગચ્છમાં જવું. ખાંડવા આદિ આરંભમાં પ્રવર્તેલ અને ઉજવણ વેશ ધારણ કરનાર ગચ્છની સેવા ન કરવી. ચારિત્રગુણોથી ઉજવણ હોય તેની સેવા કરવી.

● વિવેચન-૧૦૧,૧૦૨ :-

જે ગણમાં ઘંટી, ખાંડલીયો, ચૂલો, પાણીયારુ, સાવરણી એ પાંચ એવા અનાય, અશરણ જીવસમૂહના વધ સ્થાનો - ખટ્ટિકના ઘર જેવા છે, તેમાંના એક પણ હોય, તે અધમ મુનિ સમૂહ ગચ્છને મન-વચન-કાયાથી કરવા-કરાવવા-અનુમોદવા રૂપથી તજીને બીજા પરંપરાગત ગચ્છમાં જવું.

છ જીવ મર્દનપર કે ખાંડણી આદિ અધિકરણ કરનારા સાધુ આભાસ ગણને વેષ - કલ્પ - કંબલ - ચોલપટ્ટ - રજોહરણ-મુહપતિ આદિ લક્ષણ વેશ અર્થાત્ સાધુ દ્રવ્યલિંગ, પરમશ્વેત વેશથી ઉજળા ગચ્છને ન સેવવો, તે લાખો દુઃખરૂપ સંસારવર્ધક છે. પણ સમિતિ - ગુપ્તિ આદિ ચારિત્ર ગુણથી ઉજવણ, નિરતિયાર કે આલોચિત અતિચારવાળો ગચ્છ દ્રવ્યલિંગથી મલિન હોય તો પણ સેવવો. સંસાર કાયનો હેતુ હોવાથી તેની સેવા કરવી.

● ગાથા-૧૦૩ :-

જે ગચ્છમાં મુનિ કય-વિકય આદિ કરે છે તે સંયમ ભ્રષ્ટ જાણવા. હે ગુણસાગર ! તેવા ગચ્છને વિષની જેમ દૂરથી તજવો.

● વિવેચન-૧૦૩ :-

મુનિ-સાધુવેષ વિડંબક, પ્રવચનોપઘાતકારી, આત્મકલેશકારી, મૂલ્યથી વસ્ત્રાદિ-શિષ્યાદિને સ્વીકારે, મૂલ્યથી વસ્ત્રાદિને વેચે કે અન્ય દ્વારા કય-વિકયાદિ કરાવે કે અનુમોદે. તે સતર ભેદે સંયમથી સર્વથા ચતના તત્પરતારહિત, ચારિત્રગુણ વિનાના છે. હે જ્ઞાનાદિ ગુણોના સમુદ્ર ! હે શિષ્ય ! હળાહળ વિષ જેવા, અદર્શનીય -ગચ્છને દૂરથી છોડવો. અહીં વિષથી મરણ થાય કે ન પણ થાય. પણ ગુણભ્રષ્ટ ગચ્છના સંગથી અનંત જન્મ-મરણ રૂપ અનંત સંસાર થાય.

● ગાથા-૧૦૪,૧૦૫ :-

આરંભમાં આસક્ત, સિદ્ધાંતથી પરંગમુખ, વિષયગૃહ્ણ, મુનિનો સંગ છોડીને સુવિહિતો મધ્યે વસવું. સન્માર્ગ પ્રતિષ્ઠિત ગચ્છને સમ્યક્ રીતે જોઈને તેમાં પદ્મ, માસ કે જાવજીવ રહેવું.

● વિવેચન-૧૦૪,૧૦૫ :-

આરંભ-સંરંભ-સમારંભમાં મન-વચન-કાયાના વ્યાપાર વડે તત્પર, અથવા જીવોપમર્દકારી પરિગ્રહાદિમાં આસક્ત, આચાર આદિ શ્રુતરત્નોથી વિપરીત મુખવાળા, તેમાં કહેલ અનુષ્ઠાન ન કરનારા, તેના જ્ઞાનથી રહિત, કામ-ભોગરૂપ વિષયમાં ગૃહ્ણ, તેમને છોડીને મન-વચન-કાયાથી શુભ અનુષ્ઠાન નિષ્પાદિત એવા સુવિહિતો મધ્યે વસવું. - - - પૂર્વોક્ત ગણનિવાસ અનંત સંસાર-ભ્રમણનું કારણ છે, તેથી સર્વ પ્રકારે કુશાત્ર બુદ્ધિથી વિચારી સન્માર્ગમોક્ષપથ પ્રતિ ચાલવું. ગુરુ આજ્ઞાથી તેમાં રહેવું.

● ગાથા-૧૦૬,૧૦૭ :-

જે ગચ્છમાં ક્ષુલ્લક કે શૈક્ષ કે એકલો તરુણ સાધુ રક્ષણ કરતો હોય, તેમાં મર્યાદા ક્યાંથી હોય ? જે ગચ્છમાં એક ક્ષુલ્લિકા, તરુણી સાધ્વી વસતિનું રક્ષણ કરે, તે વિહારમાં બ્રહ્મચર્યની શુદ્ધિ ક્યાંથી હોય ?

● વિવેચન-૧૦૬,૧૦૭ :-

ક્ષુલ્લક - બાળરૂપ, શૈક્ષ-નવદીક્ષિત, રક્ષેત્ - પાલના કરે, ઉપાશ્રય - સાધુને વસવાનું સ્થાન. તરુણ-યુવા સાધુ, મર્યાદાજિન અને ગણધરની આજ્ઞા. કહે છે — એક ક્ષુલ્લક રમમાણ હોય ત્યારે બીજા ધૂત્તાદિ ઉપદિનું હરણ કરે છે. બાળકો ભોળવી જાય છે. વસતિમાં ક્યાંક આગ લાગે અને ક્ષુલ્લક વસ્ત્રાદિ લેવા પ્રવેશે, ત્યાં સર્પાદિ ડસે છે કે તે નાટક પ્રેક્ષણાદિ જેવા જાય ઈત્યાદિ બાલ દોષો છે શૈક્ષ પોતાના ઘેર કે બીજે જાય, માતા-પિતા કે સ્વજન ક્યાંક મળી જાય, તે સ્નેહથી રડે, ભાષાસમિતિ ભાંગે આદિ દોષો, તરુણો મોહોદયથી હસ્તકર્મ કરે, ચંગાદાન કે કિડાદિ કરે, યોયું વ્રત ભાંગે ઈત્યાદિ અનેક દોષ છે.

જે સાધ્વીગણમાં એક ક્ષુલ્લિકા કે તરુણી વસતિની રક્ષા કરે, ત્યાં સાધ્વીચર્યામાં

ચોથાવ્રતની કઈ નિર્મળતા રહે ? અહીં પણ દોષો છે - ઉક્ત સાધુ સૂત્રના દોષો અહીં જાણવા. વિશેષ એ કે - તેને એકલી જોઈ તરુણો આવે, હાસ્યાદિ કરે, શરીરે ચોટે, ઉઝહ કરે, સ્પર્શથી તેણીને મોહોદય થાય, શીલ ભાંગે, ગર્ભ રહે, જો પાડી દે મહાદોષ થાય. ગર્ભ વધે તો પ્રવચનની ઉઝહણા થાય, ઈત્યાદિ - X - અનેક દોષો સંભવે.

● ગાથા-૧૦૮ થી ૧૧૦ :-

જે ગચ્છમાં રાત્રિના એકલી સાધ્વી બે હાથ માત્ર પણ ઉપાશ્રય બહાર જાય, તે ગચ્છમાં મર્યાદા ક્યાંથી હોય? જ્યાં એકલી સાધ્વી પોતાના બંધુમુનિ સાથે જોલે, તો હે સૌમ્ય! તે ગચ્છને ગુણહીન જાણવો.

જે ગચ્છમાં સાધ્વી જકાર, મકારાદિ શબ્દો ગૃહસ્થ સમક્ષ જોલે, તે સાધ્વી પોતાને પ્રત્યક્ષ સંસારમાં નાંખે છે.

● વિવેચન-૧૦૮ થી ૧૧૦ :-

જે ગચ્છમાં ઉપાશ્રય બહાર એકલી સાધ્વી રાત્રિમાં બે હાથ માત્ર ભૂમિમાં જાય, તેમાં આ દોષો સંભવે - કોઈ પરદારા સેવક રાત્રિના એકલી જોઈને હરણ કરે, કે રાત્રિના ભ્રમણ કરતી તેણીમાં શંકા થાય, ચોરો પણ અપહરણ કરે, વસ્ત્રાદિ લઈ લે. ઈત્યાદિ કારણે રાત્રે બહાર ન જાય.

ઉત્સર્ગથી એકાકી સાધ્વી, પોતાના જ એકલા ભાઈમુનિ સાથે જોલે કે એકલા સાધુ પોતાની બહેન સાધ્વી સાથે જોલે તો તે ગચ્છ ગુણહીન જાણવો. કેમકે એકલા વાતચીતમાં ઘણાં દોષો સંભવે છે. કામવૃત્તિ મલિન થાય છે. પ્રીતિ આદિ વધે છે કહ્યું છે - સાધ્વીના સંદર્શનથી પ્રીતિ થાય, પ્રીતિથી રતિ થાય, તેનાથી વિશ્વાસ જન્મે, વિશ્વાસથી પ્રણય જન્મે, તેનાથી પ્રતિબંધ થાય. - - હે સાધ્વી ! જેમ જેમ તું મારો સ્નેહ સંપાદિત કરીશ તેમ-તેમ મને તારામાં સ્નેહ વધશે. ઈત્યાદિ - X - મુંડી-વેશધારી-સાધ્વીના દર્શન અને સંભાષણથી સંદીપિત મદનરૂપ અગ્નિ સાધુના બ્રહ્મચર્યાદિ ગુણરત્નોને ન ઈચ્છવા છતાં બાળી નાંખે છે.

જે ગચ્છમાં જકાર - તારી યોનિ દુષ્ટ છે, જેમાં તું ઉત્પન્ન થયો છે, જા શઠ સાથે ચોંટી જા, શું તને યક્ષ ચોંટ્યો છે તારી મા મરે, તારો બાપ મરે ઈત્યાદિ અપ્ શબ્દો જોલે. મકાર તારું મોઢું ન બતાવ, તારા મોઢામાં વિષ્ટા પડે, ઈત્યાદિ જોલે. તે જિનપ્રવચનદમની, મોટા અવાજે કુત્સિત જોલે છે. જે ગૃહસ્થો પણ સાંભળે, તે સાક્ષાત્ ભવપરંપરા કોટિ સંકુલ ચતુર્ગત્યાત્મક સંસારમાં સાધ્વી આભાસવેષા - વેષ વિડંબિકા, આત્માને પતિત કરે છે.

● ગાથા-૧૧૧ થી ૧૧૩ :-

જે ગચ્છમાં સાધ્વી ગૃહસ્થ જેવી સાવધ ભાષા જોલે છે. તે ગચ્છને હે ગુણસાગર! શ્રમણગુણથી રહિત જાણ. વળી જે સાધ્વી સ્વ ઉચિત શ્રેત વસ્ત્રો ત્યાજ્ય વિવિધ રંગી વિચિત્ર વસ્ત્ર-પાત્ર સેવે છે, તેને સાધ્વી ન કહેવી... વળી જે સાધ્વી ગૃહસ્થના શીવણ-તુણ-ભરણ આદિ કરે છે, પોતાને કે પરને તેલનું ઉદ્ધર્તન કરે છે.

● વિવેચન-૧૧૧ થી ૧૧૩ :-

જે ગણમાં સાવધરૂપ ભાષા જોલે, જેમકે - તારું ઘર બળી જાય, તારો પુત્ર યમગૃહે જાય આદિ ગૃહસ્થોને કહે. સાધ્વીને કહે - તારી દંતપંક્તિ તોડી નાંખુ, તારા પગ કાપી નાંખુ, તારા પેટમાં અગ્નિ નાંખુ, હે રાંડ ઈત્યાદિ જોલે. - X - અપિ શબ્દથી સ્વભાવમાં રહીને પણ ગૃહસ્થ ભાષા વડે જોલે. જેમકે - તારું ઘર પડતું દેખાય છે, શા માટે તે સરખું નથી કરાવતા ? તારી પુત્રી મોટી થઈ ગઈ, તેને માટે વર શોધ ઈત્યાદિ ભાષા જોલે. આવો ગચ્છ શ્રમણગુણ વર્જિત જાણવો.

જે આર્યા સાધ્વી યોગ્ય વસ્ત્રનો ત્યાગ કરીને વિવિધ ભરત આદિ યુક્ત વસ્ત્રો કે આશ્ચર્યકારી રૂપો - X - બહુમૂલ્ય વસ્ત્રો, જે સાધ્વીને અયોગ્ય છે, ધારણ કરે, તે પ્રવચન ઉઝહકારી છે.

સીવન - ખંડિત વસ્ત્રાદિનું, તુણન - જિર્ણવસ્ત્રાદિનું, ભરણ-ભરત કરવું, ગૃહસ્થના ગૃહદ્વારાદિનું રક્ષણ કરવું, તેલ-ધી-દુધ આદિ વડે અંગોપાંગનું મર્દન કરે, અપિ શબ્દથી અંગ ક્ષાલન, વિવિધ મંડનાદિ કરે, સુભદ્રા આર્યાવત્. તે પાર્શ્વસ્થા - પાર્શ્વસ્થ વિહારણી, અવસન્ના-અવસન્નાવિહારી આદિ થાય છે.

● ગાથા-૧૧૪,૧૧૫ :-

વિલાસયુક્ત ગતિથી ગમન કરે, રૂની તળાઈમાં અને ઓશીકાપૂર્વક શયન કરે, તેલ આદિથી શરીરનું ઉદ્ધર્તન કરે, જે સ્નાનાદિથી વિભૂષા કરે, ગૃહસ્થના ઘેર જઈ કથા-વાર્તા કરે, યુવાન પુરુષોના આગમનને અભિનંદે, તે સાધ્વીને જરૂર શત્રુ જાણવી.

● વિવેચન-૧૧૪,૧૧૫ :-

જે આર્યા બિબ્બોકપૂર્વક વિલાસયુક્ત ગતિથી રાજમાર્ગ આદિમાં વૈશ્યાની જેમ ભમે છે, બિબ્બોક અને વિલાસના લક્ષણ-ઈષ્ટ અર્થ પ્રાપ્ત થતાં અભિમાન-ગર્વ જન્મે, સ્ત્રીનો અનાદર કરતાં બિબ્બોક નામ જાણવું. સ્થાન, આસન ગમન કરતાં હાથ-ભ્રમર-નેત્રકર્મથી જે વિશેષ શિલ્પ ઉપજે તે વિલાસ. - X - X - X - વળી કેવી ? ઓશીકા સહિત, મસ્તકે અને પગે ઓશીકા રાખે, પિષ્ટિકાદિ વડે મર્દન કરે. પોતાના શરીરે સ્નાન, વિલેપન, પુષ્પમાળા, વીંઝણા, વસ્ત્રાદિને ધૂપન, દાંત રંગવા આદિ કરે, તેને વર્ધમાનસ્વામીએ આર્યા કહેલ નથી. પણ વેષવિડંબિની, જિનાજ્ઞા કંદલી કુઠારિકા, પ્રવચન માલિન્યકારિણી, અનાચારિણી આદિ જાણવી.

ગૃહસ્થના ઘેર જઈ ધર્માભાસકથા કે સંસાર વ્યાપાર વિષયા કથા વચન વિલાસથી વિસ્તારે છે. તેણીની સામે તરુણાદિ પુરુષો આવે છે ત્યારે આપનું આગમન ભવ્ય છે, અમારા સ્થાને રહો, ફરી પાછા પધારજો, કંઈ ચિંતા ન કરતા, અમારે યોગ્ય કાર્ય જણાવજો, ઈત્યાદિ વચનાડંબર કરે. તે સાધ્વીને ગુરુ-ગચ્છ-સંઘ-પ્રવચનની શત્રુરૂપ જાણવી.

● ગાથા-૧૧૬ :-

વૃદ્ધ કે યુવાન પુરુષો પાસે રાત્રે જે સાધ્વી ધર્મ કહે છે, તે સાધ્વીને પણ

હે ગુણસાગર ! ગચ્છની શત્રુ જાણવી.

● વિવેચન-૧૧૬ :-

વૃદ્ધ-જરાથી જીર્ણ, તરુણ-મન્મથવય પ્રાપ્ત, મધ્યમવય પ્રાપ્ત પણ, સત્રિના ધર્મ કહે, તે મુખ્ય સાધ્વીને ગચ્છની શત્રુ જાણવી. જે મુખ્ય સાધ્વીને પણ શત્રુ કહી, તો બાકીની સાધ્વીનું શું ?

● ગાથા-૧૧૭ :-

જે ગચ્છમાં સાધ્વી પરસ્પર કલહ ન કરે, ગૃહસ્થ જેવી સાવધ બાધા ન બોલે, તે ગચ્છને શ્રેષ્ઠ ગચ્છ જાણવો.

● વિવેચન-૧૧૭ :-

જે ગણમાં, સંઘાટકમાં પણ મોક્ષમાર્ગ પ્રવૃત્ત સાધ્વીને પરસ્પર ગૃહસ્થ સાથે, સ્વગણમુનિ સાથે, સ્વ સંઘાટક મુનિ સાથે, કલહ-ગાલિપ્રદાન-અવર્ણવાદાદિ ન થાય તથા પૂર્વોક્ત સાવધ રૂપ બાધાદિ ન બોલાય, તે શ્રેષ્ઠ ગચ્છ છે.

● ગાથા-૧૧૮ થી ૧૨૨ :-

જે જેટલા થયા હોય તેટલા દૈવસિક કે પાક્ષિક અતિચાર ન આલોચે, મહત્તરિકાની આજ્ઞામાં ન રહે... નિમિત્તાદિનો પ્રયોગ કરે, ગ્લાન-શૈક્ષાદિને વસ્ત્રાદિથી પ્રસન્ન કરે, અનાગાઠને આગાઠ કરે, આગાઠને અણાગાઠ કરે... અજયણાથી ગમન કરે, પ્રાહુણા સાધ્વીનું વાત્સલ્ય ન કરે, વિવિધ રંગી વસ્ત્રો વાપરે, વિચિત્ર એવા રજોહરણ વાપરે... ગતિ વિભ્રમાદિથી આકારનો વિકાર એવી રીતે પ્રગટ કરે કે જેથી યુવાનો તો શું વૃદ્ધોને પણ મોહોદય થાય.. મુખ, નયન, હાથ, પગ, કક્ષા આદિ વારંવાર ધ્રુવે છે, વસંતાદિ રંગના સમૂહથી બાળકોની પણ શ્રોત્રાદિ ઈન્દ્રિયોને હરી લે.. આવી સાધ્વીઓ સ્વેચ્છાચારી જાણવી.

● વિવેચન-૧૧૮ થી ૧૨૨ :-

જે જેમ થયા હોય તેમ ગુરુને ન કહે, દૈવસિક-પાક્ષિક - ચાતુર્માસિક - સાંવત્સરિક અતિચાર ન આલોચે, સ્વેચ્છાચારી તે સાધ્વી, મુખ્ય સાધ્વીની આજ્ઞામાં ન રહે. તે ગચ્છ મોક્ષપથ સાધક નથી, પણ માત્ર ઉદરપૂરક છે.

નિમિત્તાદિ, ચંત્ર-મંત્રાદિ પ્રરૂપે. રોગી, નવદીક્ષિતાદિના ઔષધ, વસ્ત્ર, જ્ઞાનાદિની ચિંતા ન કરે. આગાઠ - અવશ્ય કર્તવ્ય, - X - અનાગાઠ - જે આગાઠ નથી તે. - X - અણાગાઠ - આચારાંગાદિ અનાગાઠ યોગાનુષ્ઠાન, આગાઠ - ભગવતી આદિ આગાઠ યોગ અનુષ્ઠાન. તે એકબીજાના સ્થાને કરે.

જીવની ચતના વિના પ્રકર્ષથી મન-વચન-કાયાથી ભિક્ષા માટે અટન, ભોજન મંડિલ ઉદ્ધરણ, સ્થંડિલ ગમન, ગામેગામ પરિભ્રમણ, વસતિ પ્રમાર્જન, પ્રતિલેખનાદિ કરે છે અથવા જેને આચરણ વડે છ કાચની પરિપાલના વિધમાન નથી, તે કેવળ દ્રવ્યલિંગધારીતાથી માત્ર જઠરપૂરણાર્થે આવર્જનાદિ કરે. બીજા ગામથી આવેલાં, માર્ગના શ્રમવાળા, ભુખ-તરસથી પીડાતા સાધ્વીને નિર્દોષ અણ-પાનાદિથી ભક્તિ ન

કરે, વિવિધ ચિત્રયુક્ત વસ્ત્ર, પાત્ર, કામળી આદિ કરે - X - હાથમાં મહેંદી, પગમાં કુંકુમાદિ, કંઠે હાર આદિ કામાંગોને સેવે. રજોહરણની બહાર અને અંદર પંચવર્ણી ગુલ્લાદિ કરે, તે અનાર્યા છે.

જે આર્યા ગમન વિલાસાદિમાં મુખ-નયનાદિ ચેષ્ટા, સ્તન-કક્ષાદિ પ્રદેશમાં હસ્તાંગુલ્યાદિ નાંખવી, એવા આકારવિકારને પ્રગટ કરે છે, જેથી સ્થવિરોને પણ કામાનુરાગ થાય, હે સૌમ્ય ! તે સાધ્વી નહીં પણ નટી જ છે.

વિના કારણ વારંવાર આંખ-હાથ-પગ-કક્ષાને ધોવે. જે આર્યા રાગના જ્ઞાતા પાસે મલ્હાર, કેદાર આદિ રાગોને શીખે, પછી તે પ્રમાણે ગાય, કલ્બટુ - બાળક, તેમની પણ શ્રવણેન્દ્રિયને સંતોષ પમાડે. - X - X - અથવા જેમ રાગમંડલને કાનથી ગ્રહણ કરે, તેમ બાળકોને ક્રીડાર્થે ગ્રહણ કરે છે બાળકો સાથે ક્રીડાદિ કરે. તેમને જમાડે, તેને કોઈ આર્યા કહેતા નથી.

● ગાથા-૧૨૩ :-

જે ગચ્છમાં સ્થવિરા પછી તરુણી, તરુણી પછી સ્થવિરા એકેકના અંતરે સુવે છે, તે ગચ્છને ઉત્તમ જ્ઞાન અને ચારિત્રનો આધારરૂપ જાણવો.

● વિવેચન-૧૨૩ :-

જે ગચ્છમાં સ્થવિરા-વૃદ્ધા, તરુણી-યુવતી એકમેકના અંતરે નિરંતર સુવે, અન્યથા તરુણીના નિરંતર શયનમાં પરસ્પર જંઘા, હાથ, સ્તન, પગ આદિ સ્પર્શતા કામચિંતાદિ થાય છે, તેથી વૃદ્ધાને વયમાં રાખી સુવે તેને શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન-ચારિત્રાધાર જાણ.

● ગાથા-૧૨૪ થી ૧૨૬ :-

જે સાધ્વી કંઠપ્રદેશને પાણીથી ધ્રુવે, ગૃહસ્થોના મોતી આદિ પરોવે, બાળકો માટે વસ્ત્ર આપે, ઔષધ - જડીબુટ્ટી આપે, ગૃહસ્થોની કાર્ય ચિંતા કરે. જે સાધ્વી હાથી-ઘોડા-ગદેડા આદિના સ્થાને જાય કે તેઓ તેમના સ્થાને આવે, વેશ્યા સ્ત્રીનો સંગ કરે, જેનો ઉપાશ્રય વેશ્યા ગૃહ સમીપે હોય તેને સાધ્વી ન કહેવી તથા સ્વાધ્યાય યોગથી મુક્ત, ધર્મકથામાં વિકથા કરે, ગૃહસ્થોને વિવિધ પ્રેરણા કરે, ગૃહસ્થના આસને બેસે અને ગૃહસ્થોનો પરિચય કરે. તેને હે ગૌતમ! સાધ્વી ન કહેવી.

● વિવેચન-૧૨૪ થી ૧૨૬ :-

વિના કારણ પાણીથી ધોવે, ગળામાં આભરણાદિ પહેરે, ગૃહસ્થોને માટે દોરામાં મોતી આદિ પરોવે, બાળકોને વસ્ત્રખંડાદિ આપે - X - અથવા શરીરે મલ-પરસેવાદિ દૂર કરવા ભીના કપડાથી ઘસે, ગૃહસ્થના ગૃહકાર્યમાં તત્પર છે, તે આર્યા નથી, પણ કામવાળી જ છે.

ઘોડા-ગદેડાને સ્થાને જાય અથવા ઓઘનિર્યુક્તિ મુજબ અર્થ કરતા દાસ અને ધૂર્તને સ્થાને જાય - X - તે દાસ અને ધૂર્તો પણ સાધ્વીના સ્થાને આવે, તેઓ સાધ્વી સાથે પરિચય કરે છે તથા, સાધ્વીની વસતિ સમીપે વૈશ્યાદિ રહેતી હોય - X - અથવા યોગિની આદિ વેષધારિકા હોય, અથવા રજોહરણાદિ દ્રવ્યલિંગ ઉદર

પૂરણાર્થે - મુઘ વંચનાદિ પ્રયોજનાર્થે વિદ્યમાન છે તે વેષાર્થી અર્થાત્ સર્વબ્રાધ્યાચારી સાધુ, તેનો સંસર્ગ થાય, તે સાધ્વી ન કહેવાય.

છકાય - પૃથ્વી આદિમાં દૂર કરેલ યતના લક્ષણ વ્યાપાર જેમાંથી તેવી સાધ્વી ધર્મકથા કે અધર્મકથા તથા વિકથાને પરસ્પર સ્ત્રી આદિ સાથે કરે છે. ગૃહસ્થોના કાર્યો કરે, ગૃહસ્થોના આસનો બેસવાને માટે મૂકે. ગૃહસ્થોની નિષધાદિને પાથરે, ગૃહસ્થ સંસ્તવ કરે. સંસ્તવ બે ભેદે - ગુણ સંસ્તવ અને સંબંધી સંસ્તવ - X - X - તેને સાધ્વી ન કહેવાય.

● ગાથા-૧૨૭,૧૨૮ :-

પોતાની શિષ્યાઓ તથા પ્રાતીચ્છિકાઓને સમાન ગણનાર, પ્રેરણા કરવામાં આજસરહિત, પ્રશસ્ત પુરુષોને અનુસરનારી, એવી મહત્તરા સાધ્વી ગુણસંપન્ન જાણવી. ભીત પર્યાવાળી, કારણે ઉગ્ર દંડ આપનારી, સ્વાધ્યાય અને ધ્યાનમાં યુક્ત, શિષ્યાદિના સંગ્રહમાં કુશળ એવી સાધ્વી પ્રવર્તીની પદને યોગ્ય છે.

● વિવેચન-૧૨૭,૧૨૮ :-

રાગ-દ્વેષ પરિણામના અભાવે તુલ્ય હોય છે. સ્વ શિષ્યા અને પ્રતીચ્છિકા - સ્વ કે પરગચ્છથી જ્ઞાન, વૈયાવચ્ચાદિને માટે આવેલા, તે બંનેમાં તુલ્ય. - X - સર્વથા આજસરહિત, જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપ ગુણોથી યુક્ત, ક્ષમા-વિનય-વૈયાવચ્ચાદિ ગુણયુક્તતાથી પ્રશસ્ત, પરિવારરૂપ, તેના વડે સદાયુક્ત, એવો સાધ્વી પરિવાર જેને વિદ્યમાન છે, તે મુખ્ય સાધ્વી થાય.

પરમ સંવેગરસલીન, ભયપ્રાપ્ત, પરિવાર જેણીને છે તે. અથવા પોત-પોતાની સંઘાટિકા સાથે કલહાદિ કરવામાં ભય પામેલ પર્યાવાળી અથવા ઈહલોકભય - સ્વગુરુગુરુગુરુના ગણ કુળ જાત્યાદિની અપકીર્તિરૂપ, પરલોક ભય - મહાવ્રતદૂષણરૂપ પરિવાર જેણીને છે તે. ઉગ્ર તીવ્રદંડ-પ્રાયશ્ચિતાદિ રૂપવાળા.

સ્વાધ્યાય-ધ્યાનસંયુક્ત, સ્વાધ્યાય પાંચ ભેદે - વાયના, પૃચ્ચના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા, ધર્મકથારૂપ. ધ્યાન - ધર્મ, શુક્લરૂપ. અથવા ધ્યાન ચાર ભેદે - પિંડ સ્થાદિ - પિંડસ્થ, પદસ્થ, રૂપસ્થ, રૂપાતિત. પછી વૃત્તિકારશ્રી આ ચારે ધ્યાનની વ્યાખ્યાના ચાર શ્લોક નોંધે છે. - X - X - સંગ્રહ - શિષ્યાદિ સંગ્રહ, ચ કારથી નિર્દોષ વસ્ત્ર, પાત્રાદિ સંગ્રહણ, વિશારદ-કુશલા ગણિની.

● ગાથા-૧૨૯ :-

જે ગચ્છમાં વૃદ્ધા સાધ્વી કોપાયમાન થઈને સાધુની સાથે ઉત્તર-પ્રત્યુત્તર વડે મોટેથી પ્રલાપ કરે છે, તેવા ગચ્છથી હે ગૌતમ ! શું પ્રયોજન છે ?

● વિવેચન-૧૨૯ :-

જે ગણમાં ઉત્તર-પ્રત્યુત્તર આપે છે. તેમાં ઉત્તર-એકવાર, પ્રત્યુત્તર-વારંવાર અથવા કલહ વડે - અશુભરાગ વડે. મુખ્ય સાધ્વી કે વૃદ્ધા - જરા વડે ગ્રસ્તા. અનાર્યારૂપ આર્યા જાણવી. જેમાં મુખ્યા કે અન્યા સાધ્વી, મુખ્યગુરુ કે અન્ય મુનિ સાથે પ્રકર્ષથી લોકની સમક્ષ કે અસમક્ષ, જેમ-તેમ વાક્યો બોલે છે, કેવી થઈને? અતિશય કોપ-ચાંડાલત્વ

પામીને કે અત્વરોષથી પણ, તેવા અધમગચ્છ-સાધ્વીગણથી શું પ્રયોજન છે?

● ગાથા-૧૩૦,૧૩૧ :-

હે ગૌતમ ! જે ગચ્છમાં સાધ્વીઓ કારણ ઉત્પન્ન થતાં મહત્તરા સાધ્વીની પાછલ ઉભા રહીને મુદ્દુ શબ્દો બોલે છે. તે જ વાસ્તવિક ગચ્છ છે. વળી માતા, પુત્રી સ્ત્રુષા કે ભગિની આદિ વચન ગુપ્તિનો ભંગ જે ગચ્છમાં સાધ્વી ન કરે તે જ સાચો ગચ્છ.

● વિવેચન-૧૩૦,૧૩૧ :-

જે ગણમાં કારણ ઉત્પન્ન થતાં કારણ - જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રમાંનું કોઈપણ કાર્ય, આર્યા-નાના સાધ્વી, ગણિની-મુખ્ય સાધ્વી, તેમના પાછળના ભાગે રહીને બોલે છે. કઈ રીતે ? મુદ્દુ શબ્દોથી - અલ્પ, ઋજુ, નિર્વિકાર વાક્યોથી, સ્થવિર-ગીતાર્થાદિ સાથે. ગણિનીએ મોકલેલ હોય તો વિનયપૂર્વક વચનકથનથી બોલે.

જનની, પુત્ર કે પુત્રીની સંતાન, વધૂ કે ભગિની આદિ એવું જે ગણમાં ન કહે - કારણ વિના સ્વ-પર વર્ગમાં ન કહે કે - આ મારી માતા છે અથવા હું આની માતા છું ઈત્યાદિ, તે ગચ્છ છે.

● ગાથા-૧૩૨,૧૩૩ :-

જે સાધ્વી દર્શનાચાર લગાડે, ચારિત્રના નાશ અને મિથ્યાત્વ ઉત્પન્ન કરે, બંને વર્ગના વિહારની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરે તે સાધ્વી નથી. ધર્મોપદેશ સિવાયનું વચન સંસારમૂલક હોવાથી તેવી સાધ્વી સંસાર વધારે છે. માટે હે ગૌતમ ! ધર્મોપદેશ મૂકીને બીજું વચન સાધ્વીઓએ ન બોલવું.

● વિવેચન-૧૩૨,૧૩૩ :-

દર્શન-સમ્યક્ત્વના અતિચાર કરે છે. ચારિત્રનો વિનાશ અને મિથ્યાત્વનું નિષ્પાદન કરે છે. સાધુ-સાધ્વીરૂપ બંને વર્ગનો સ્વ-પરમાં આર્યા જિનોક્ત માર્ગ વિનાશ કરતી અથવા માસકલ્પાદિ વિચરણની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરતી, એકત્ર વસતા સાધ્વીના કારણ વિના દર્શન-ચરણાદિ બહુ વિનાશ હેતુપણાથી છે.

વિહાર કરતાં યતીને કદાચિત્ નાવ, સંઘટ્ટ, લેપ, લેપ ઉપર જળ હોય તો આ યતના જાણવી. [અહીં વૃત્તિકારશ્રીએ ચાર ગાથા નોંધી તેનો ભાવાર્થ કહેલો છે, તે આ રીતે -]

બે યોજન વડે જવાતા સ્થલપથ પ્રાપ્ત હોવ તો નાવ વડે ન જાય. જો સ્થલપથમાં શરીરોપધાતાદિ, ચોર, સીંહ, વ્યાલ આદિ હોય તો અથવા સ્થલપથમાં ભિક્ષા પ્રાપ્ત ન થાય કે વસતિ પ્રાપ્ત ન થાય, તો અટી યોજન સંઘટ્ટનથી જાય, નાવથી નહીં. જો સંઘટ્ટ ન હોય અથવા તે દોષયુક્ત હોય તો યોજન લેપથી જવું પણ નાવ વડે ન જવું. જો લેપ પણ ન હોય કે પૂર્વોક્ત દોષયુક્ત હોય તો અર્ધયોજન લેપોપરી વડે જવું, નાવથી નહીં, જો તે પણ ન હોય કે દોષયુક્ત હોય તો નાવ વડે જવું. એ રીતે બે યોજનની હાનીથી નાવ માર્ગ પ્રાપ્ત થાય.

અટી યોજન સ્થળમાર્ગથી જાય, લેપોપરીથી નહીં. સ્થલ પથ ન હોય કે

દોષયુક્ત હોય તો એક યોજન સંઘટ્ટથી જાય, પણ લેપોપરીથી નહીં. તે પણ ન હોય કે દોષયુક્ત હોય તો અર્ધયોજન. લેપથી જાય, લેપોપરીથી નહીં.

એક યોજન સ્થલપથથી જાય, લેપથી નહીં. જો તે ન હોય અથવા દોષયુક્ત હોય તો અર્ધયોજન સંઘટ્ટથી જાય, લેપથી નહીં.

અર્ધયોજન સ્થલપથથી જાય, સંઘટ્ટથી નહીં. - X -

૦ પૂર્વોક્ત જિનાજ્ઞાપંડનમૂલ સંસારને અર્જિત કરે. સાધ્વી, અપિ શબ્દથી મુનિ પણ નિશ્ચિત જિનાજ્ઞાપંડનમાં અને વિરુદ્ધ પ્રરૂપણામાં અનંત ભવભ્રમણ પામે. તેથી ધર્મોપદેશ - સ્વર્ગ, મોક્ષના સૌખ્યપ્રદને છોડીને આપ્તવાક્ય વિસંવાદી ન પ્રરૂપે.

● ગાથા-૧૩૪

એકેક મહિને એક જ કણથી જે સાધ્વી તપનું પારણું કરતાં હોય, તેવા સાધ્વી પણ જો ગૃહસ્થની સાવધ બાધાથી કલહ કરે તો તેનું તે સર્વ અનુષ્ઠાન નિરર્થક છે.

● વિવેચન-૧૩૪ :-

માસદામણ - માસદામણ કરીને, બે-ત્રણ માસદામણાદિ કરીને પણ જે આર્યા એક રૂક્ષ કૂરાદિ રૂપથી પારણું કરે છે. એવા પ્રકારના સાધ્વી જો કલહ સ્વ-પર વર્ગ સમક્ષ કરે છે, કોની સાથે ? ગૃહસ્થો સાથે, અનાર્ય રૂપ બાધા - મર્મોદ્ઘાટન, શાપ આપવો, મકાર-ચકારાદિ ગાળો દેવી, તેવી ગૃહસ્થ બાધા વડે, તેણીના બધાં તપ-કષ્ટ આદિ સર્વથા નિષ્ફળ છે.

(શંકા) સાધ્વી કલહ કરે અને સાધુ ન કરે ?

(સમાધાન) પ્રવાહથી થોડા કાર્યમાં પણ સ્ત્રીઓ કુતરી માફક કલહ ઉત્પન્ન કરે છે, તે રીતે સાધુ ન કરે, માટે સાધ્વી કહ્યું.

હવે આમાંથી કઈ રીતે ઉદ્ધરિત થાય, તે કહે છે -

● ગાથા-૧૩૫ થી ૧૩૭ :-

મહાનિશીય કલ્પ અને વ્યવહારબાધ્યમાંથી સાધુ-સાધ્વીને માટે આ ગચ્છાચાર પ્રકરણ ઉદ્ધૃત છે. પ્રધાન શ્રુતના રહસ્ય ભૂત એવું આ અતિ ઉત્તમ ગચ્છાચાર પ્રકરણ અસ્વાધ્યાય કાળ વર્જને સાધુ-સાધ્વીઓએ ભણવું. આ ગચ્છાચાર સાધુ-સાધ્વીઓએ ગુરુમુખે વિધિપૂર્વક સાંભળીને કે ભણીને આત્મહિત ઈચ્છાનારાએ જેમ અહીં કહ્યું છે, તેમ કરવું.

● વિવેચન-૧૩૫ થી ૧૩૭ :-

મહાનિશીયથી - પ્રવચન પરમતત્ત્વ સમાન, બૃહત્કલ્પ, વ્યવહારથી - પરમ નિપુણથી, તે પ્રમાણે નિશીયાદિથી, સાધુ-સાધ્વીના હિતને માટે, ગચ્છ આચાર પ્રતિપાદક પ્રકીર્ણક સિદ્ધાંતરૂપ ઉત્સર્ગ અપવાદ નિરૂપણથી બદ્ધ છે.

હવે શિષ્ય પૂછે છે - પ્રકીર્ણકોની ઉત્પત્તિ શું ગણધરથી છે? ગણધરશિષ્યથી છે? પ્રત્યેકબુદ્ધથી છે? તીર્થંકરના મુનિથી છે? તે પ્રત્યેકબુદ્ધથી કે તીર્થંકરના વિશિષ્ટમુનિથી છે. જેમકે નંદિસૂત્રમાં કહેલ છે કે - તે અંગબાહ્ય શું છે? તે બે ભેદે -

28/14

આવશ્યક, આવશ્યક વ્યતિરિક્ત. તે આવશ્યક શું છે ? તે છ ભેદે છે - સામાયિક, ચતુર્વિંશતિ સ્તવ, વંદન, પ્રતિક્રમણ, કાયોત્સર્ગ અને પ્રત્યાખ્યાન.

આવશ્યક વ્યતિરિક્ત શું છે ? તે બે ભેદે - કાલિક, ઉત્કાલિક. તે ઉત્કાલિક સૂત્ર શું છે ? અનેક ભેદે છે - દશવૈકાલિક, કલ્પિતાકલ્પિત, લઘુકલ્પસૂત્ર, મહાકલ્પસૂત્ર ઇત્યાદિ ૨૯ નામો પ્રસિદ્ધ છે. તે આ ઉત્કાલિક સૂત્ર કહ્યું.

તે કાલિકસૂત્ર શું છે? તે અનેકવિધ કહેલ છે. તે આ પ્રમાણે - ઉત્તરાધ્યયન, દશા-કલ્પ-વ્યવહાર, નિશીય, મહાનિશીય, ઋષિભાષિતઃ ઇત્યાદિ ૩૧-નામો અહીં નોંધ્યા છે.

એ પ્રમાણે ૮૪,૦૦૦ પ્રકીર્ણકો આદિ તીર્થંકર અરહંત ભગવંત ઋષભ સ્વામીના છે. સંખ્યાત હજાર પ્રકીર્ણકો મધ્યમ જિનવરોના છે, ૧૪,૦૦૦ પ્રકીર્ણકો ભગવંત વર્ધ્દમાન સ્વામીના છે.

અથવા જેને જેટલાં શિષ્યો ઔત્પાતિકી, વૈનયિકી, કાર્મિકી, પારિણામિકી એ ચતુર્વિધા બુદ્ધિથી યુક્તને તેટલાં હજાર પ્રકીર્ણકો થાય, પ્રત્યેકબુદ્ધોને પણ તેટલાં જ છે. - X -

एवमादि - કેટલાં નામોનું ગ્રહણ કરવું શક્ય છે? ભગવંત ઋષભસ્વામીના તીર્થમાં કરાયેલા-૮૪,૦૦૦. મધ્યના અર્જિતાદિ જિનના સંખ્યાત હજાર પ્રકીર્ણકો, જેના જેટલા હોય - તેના તેટલાં પ્રથમાનુયોગથી જાણવા. વર્ધમાનસ્વામીના તીર્થમાં ૧૪,૦૦૦ છે.

અહીં ભાવના આ પ્રમાણે છે - ભગવંત ઋષભદેવના ૮૪,૦૦૦ શ્રમણો હતા. તેથી પ્રકીર્ણકરૂપ અધ્યયનો કાલિક - ઉત્કાલિક ભેદ ભિન્ન સર્વ સંખ્યાથી ૮૪,૦૦૦ થાય. જે ભગવંતના ઉપદેશને અનુસરીને ભગવંતના શ્રમણો વિરચે છે, તે બધાં પ્રકીર્ણકો કહેવાય છે અથવા શ્રુતને અનુસરતા જે વચનકૌશલ્યથી ધર્મદેશના આદિમાં ગ્રંથપદ્ધતિ રૂપે કહે છે, તે બધાં પ્રકીર્ણક.

એ રીતે મધ્યમ તીર્થંકરોના સંખ્યાત હજાર પ્રકીર્ણકો છે.

વર્ધમાન સ્વામીના ૧૪,૦૦૦ શ્રમણો છે, તેથી પ્રકીર્ણકો પણ ૧૪,૦૦૦ થાય છે. અહીં એક આચાર્ય બે મત પ્રજાપે છે. અહીં ૮૪,૦૦૦ આદિ ઋષભાદિ. તીર્થંકરના શ્રમણ પરિમાણને પ્રધાનસૂત્ર વિરચન સમર્થ શ્રમણોને આશ્રીને જાણવું. બીજા વળી સામાન્ય શ્રમણો પણ ઘણાં તે-તે ઋષભાદિ કાળે હતા.

વળી બીજા કહે છે કે - ઋષભાદિ તીર્થંકરના જીવતા જ આ ૮૪,૦૦૦ આદિ શ્રમણ પરિમાણ, પ્રવાહથી તો એકેક તીર્થમાં ઘણાં શ્રમણો જાણવા. ઇત્યાદિ - X - આ જ મતાંતર દર્શાવતા કહે છે - બીજા પ્રકારે ઋષભાદિ તીર્થંકરના જેટલાં શિષ્યો તીર્થમાં ઔત્પાતિકી આદિ ચારે બુદ્ધિવાળા છે, તે ઋષભાદિના તેટલાં પ્રકીર્ણકો થયા. પ્રત્યેકબુદ્ધ પણ તેમાં જ છે.

અહીં એક કહે છે - એકેક તીર્થંકરના તીર્થમાં અપરિમાણ પ્રકીર્ણકો થાય છે. કેમકે પ્રકીર્ણકકારી અપરિમાણવત્થી છે. અહીં કેવળ પ્રત્યેકબુદ્ધ રચિત પ્રકીર્ણકો જે કહેવા. કેમકે પ્રકીર્ણકના પરિમાણથી પ્રત્યેકબુદ્ધનું પરિમાણ પ્રતિપાદન કરેલ છે. પણ આ

પ્રત્યેક બુદ્ધોનો શિષ્યભાવ વિરુદ્ધ છે. તેથી આ અસમ્યક્ છે. પણ જો તીર્થકરોપદિષ્ટ શાસનના સ્વીકારથી જ શિષ્યભાવ માનીએ, તો તેમાં કોઈ દોષ નથી. - X - X - X -
o વ્યક્ત વાંચાથી સૂત્રથી અને અર્થથી કંઠસ્થ કરે છે. સાધુ-મોક્ષ સાધન તત્ત્વર મુનિઓ. ઉપલક્ષણથી સાધવી.

જો સાધુ-સાધ્વી જ ભણે તો શું શ્રાવકાદિ સિદ્ધાંત ન ભણે ? ન જ ભણે. નિશીસથસૂત્રમાં ૧૯માં ઉદ્દેશાના અંતે કહેલ છે કે - જે સાધુ કે સાધ્વી કે અન્યતીર્થિક કે ગૃહસ્થને વાચના દે કે વાચના દેનારને અનુમોદે.

આ સૂત્રની ચૂર્ણિ - ગૃહસ્થ અને અન્યતીર્થિકને વાચના ન આપવી. અહીં દશમાં ઉદ્દેશામાં અર્થ છે - અન્યતીર્થિકને કે ગૃહસ્થને વાચના આપે, અન્યતીર્થિક - અન્યતીર્થિકી કે ગૃહસ્થ, ગૃહસ્થસ્ત્રીને કારણે વાચના આપે - પ્રવ્રજ્યામાં ગાથા છે - ગૃહસ્થ, અન્ય પાપ્નંડિક, પ્રવ્રજ્યાભિમુખ શ્રાવકને છજીવ અધ્યયન યાવત્ સૂત્રથી - અર્થથી યાવત્ પિન્ડેષણા. આ ગૃહસ્થ આદિ માટેનો અપવાદ સમજવો.

આ ગચ્છાચારઃ અસ્વાધ્યાય - અપઠન પ્રસ્તાવ, સ્થાન-અંગસૂત્રમાં કહેલ છે, તેને વર્જીને - - -

સ્થાનાંગમાં કહેલ અસ્વાધ્યાય આ પ્રમાણે છે - અંતરિક્ષ અસ્વાધ્યાય દશ ભેદે કહેલો છે, તે આ પ્રમાણે - ઉલ્કાપાત, દિશા દાહ, ગર્જિત, વિદ્યુત્, નિર્ધાત, ચૂપક, ચક્ષાલિપ્તક, ધૂમિત, મહિત, રજોદ્ઘાત, આ સૂત્ર છે. તેની આ વૃત્તિ છે - અંતરિક્ષ - આકાશમાં સંભવતો, અવાચનાદિ - દિગ્ભાગમાં મહાનગરના પ્રદીપનક સમાન જે ઉદ્યોત્, ભૂમિમાં અપ્રતિષ્ઠિત પણ ગગનતલવર્તી તે દિગ્દાહ. નિર્ધાત - વાદળા સહિત કે રહિત આકાશમાં વ્યંતરે કરેલ મહાગર્જિત ધ્વનિ. જેમાં સંધ્યાપ્રભા અને ચંદ્રપ્રભા સાથે હોય, તેને ચૂપક કહે છે. તેનો અર્થ છે - સૂર્યપ્રભા અને ચંદ્રપ્રભાનો મિશ્રત્વ ભાવ. તેમાં ચંદ્રપ્રભાથી આવૃત્ત સંધ્યા ચાલી જાય છે.

શ્રુત-મહાનિશીય, કલ્પ આદિના સિદ્ધાંતના સારભૂત કે ઙિંદુભૂત, અતિશયથી ઉત્તમ, પ્રધાનતમ કેમકે તેમાં કહેલ ક્રિયા કરવાથી મોક્ષાગમનનો હેતુ થાય છે.

આ ગચ્છાચાર - સત્સાધુગણ મર્યાદારૂપ છે. તેને સદ્ગુરુ પાસેથી અર્થથી સાંભળીને, મોક્ષમાર્ગ સાધક સાધુ પાસે યોગોદ્ગ્રહન વિધિથી સૂત્રને ગ્રહણ કરીને સાધુ - મુમુક્ષુઓ, ભિક્ષુણી - પ્રતિનીને નિષ્પાદિત કરવું જોઈએ. જે જેમ અહીં કહેલ છે, તે તેમ વાંછા કરતા આત્માને [પોતાને] પથ્ય-હિતકારી થાય છે.

ગચ્છાચાર પ્રકીર્ણક સૂત્ર-૭/૧, આગમ-૩૦/૧નો
મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ટીકા સહિતનો અનુવાદ પૂર્ણ

આગમ સટીક અનુવાદનું વિભાગીકરણ

આગમનું નામ	ભાગ ક્રમાંક
આચારાંગ	૧ અને ૨
સૂત્રકૃતાંગ	૩ અને ૪
સ્થાનાંગ	૫ થી ૭
સમવાયાંગ	૮
ભગવતી	૯ થી ૧૩
જ્ઞાતાધર્મકથા	૧૪
ઉપાસકદશા, અંતકૃત્દશા, અનુતરોપપાતિકદશા, પ્રશ્નવ્યાકરણ	૧૫
વિપાકશ્રુત, ઔપપાતિક	૧૬
રાજપ્રશ્નીય	૧૭
જીવાજીવાભિગમ	૧૭ થી ૧૯
પ્રજ્ઞાપના	૨૦ થી ૨૨
સૂર્ય/ચંદ્ર-પ્રજ્ઞાપ્તિ	૨૩, ૨૪
જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞાપ્તિ	૨૫ થી ૨૭
નિરયાવલિકા પંચક અને પયપ્ત્તાસૂત્રો-૧૦+૧	૨૮
નિશીથ, વ્યવહાર, બૃહલ્કલ્પ	
દશાશ્રુતરર્કધ અને જીતકલ્પ	૨૯
મહાનિશીથ	૩૦
આવશ્યક	૩૧ થી ૩૪
પિંડનિર્યુક્તિ, ઓઘનિર્યુક્તિ	૩૫
દશવૈકાલિક	૩૬
ઉત્તરાધ્યયન	૩૭ થી ૩૯
નંદીસૂત્ર	૪૦
અનુયોગદ્વાર	૪૧
કલ્પ (બારસા) સૂત્ર	૪૨